

AJATEENISTUSEGA KOHANEMISEST RESERV- JA TEGEVTEENISTUSENI

Ajateenijate kompleksuuringu 2024.-2025. aasta aruanne

SISUKORD

ARUANDE PÕHIJÄRELDUSED.....	3
SISSEJUHATUS.....	8
1. AJATEENIJATE TERVIS.....	13
2. FÜÜSILINE VORM JA VÕITLUSTAHE	27
3. AJATEENISTUSEGA KOHANEMINE	40
4. AJATEENISTUSE JOOKSUL OMANDATUD OSKUSTE TAJUTAV KASULIKKUS TSIVIILELUS ...	54
5. TEGEVTEENISTUSSE ASUMISE KAVATSUSE MUUTLIKKUS AJATEENISTUSES.....	69
6. AJATEENIJATE JA RESERVVÄELASTE SUHTUMINE RESERVÕPPEKOGUNEMISTEL OSALEMISSE.....	88
LISA.....	102

ARUANDE PÕHIJÄRELDUSED

Peatükk 1: Ajateenijate tervis

- Subjektiivne tervis on siinvaadeldava uuringuperioodi vältel aastati küllaltki stabiilne. Püsivalt, ajateenistuse alguses ja lõpus hea või üsna hea tervisehinnangu annab ajateenijaist aastati pool või pisut üle poole ning püsivalt keskmist, üsna halba või halba tervist (enamjaolt seejuures keskmist) kinnitab viiendik või pisut üle selle.
- Subjektiivse tervise eri astmeid iseloomustab erisugune konkreetsemate tervisehäirete esinemine (pikaajaline/krooniline haigus või terviseprobleem, viimase aasta jooksul diagnoositud terviseprobleem). See toetab tervise enesehinnangute adekvaatsust.
- Hea tervisehinnangu püsimumist ajateenistuses ja selle paranemist toetab tihedam sportimine ajateenistuses ja teenistusega rahulolu ning tulemuslikkust pakkuv teenistuskeskond. Hea tervise säilitamise väljavaated on paremad keskharidusega ajateenijate seas ja kuni 19-aastaste rühmas.
- Ajateenijad üldiselt kinnitavad püüdu tervisliku eluviisi poole (viiendik ei pööra oma tervisele tähelepanu). Tervislikkusesse suhtumise alusel erinevad ajateenijad tervise enesehinnangu, terviseprobleemide esinemise, spordiharrastuse sageduse, toitumisharjumuste ja (nõrgemalt) ka suitsetamisharjumuste alusel.

Peatükk 2: Ajateenijate füüsilise vormi seos võitlustahtega

- Ajateenijate ajateenistuse alguses antud füüsilise vormi hinnang teenistuseelsele vormile on seotud sellega, kui positiivselt noored ajateenistusse tulekut tajuvad. Parema teenistuseelse vormiga seostub sagedamini ka "aktiivsem" teenistusse tuleku viis, mis sobitub tõlgendusega, et osa ajateenijaid võib olla teenistuseks teadlikumalt valmistunud.
- Parem hinnang teenistuseelsele füüsilisele vormile on soodne "stardipositsioon", mis on seotud ajateenistuse kogemusega: parem algvorm vähendab algset ebakindlust koormuse ees ning seostub positiivsema hoiaku ja kohanemisega väljaõppel, mis omakorda loob soodsama fooni õppimiseks ja oskuste omandamiseks.
- Teenistuse lõpus hinnatud parem füüsiline vorm on seotud positiivsema hoiakuga reservõppekogunemisel osalemise suhtes. Parem füüsiline vorm on seotud positiivselt ka üldisema võitlustahtega, kuid see seos näib sisuliselt nõrgem kui seos õppekogunemisele tuleku meelsusega.
- Ajateenistuse jooksul kogetud vormi paranemine seostub soodsama valmisoleku ja hoiakutega kaitsta riiki ja osaleda õppekogunemistel ka siis, kui

arvesse võtta algset füüsilise vormi taset. Vormi muutuse "lisandväärtus" paistab eriti välja siis, kui algvorm ei olnud juba alguses tugev; väga hea algvormiga rühmades on hoiakud üldiselt niigi kõrged.

- Kokkuvõttes viitavad tulemused, et füüsiline ettevalmistus ja teenistuse jooksul toimuv areng käivad käsikäes motivatsiooniga panustada riigikaitsele nii teenistuse ajal kui ka pärast teenistust.

Peatükk 3: Ajateenistusega kohanemine

- Vabatahtlikkuse alusel teenistusse tulek ja positiivne meelsus teenistusse astumisel toetavad kohanemist. Need ajateenijad, kes tulid teenistusse omal algatusel või positiivse meelsusega, kohanesid paremini kui need, kes tulid kutse alusel või vastumeelselt.
- Haavatavust suurendavad tegurid pärtsivad kohanemist. Majanduslik ebakindlus, laenukohustused ja kehvem sissetulek loovad lisakoormuse, mis kandub teenistusse ja vähendab ajateenija võimet keskenduda uue keskkonna nõudmistele.
- Parem tervisehinnang ja krooniliste terviseprobleemide puudumine soodustasid kohanemist.
- Kohanemine on tugevalt seotud ka ajateenija subjektiivse teenistuskogemusega. Rahulolu elamistingimuste, sotsiaalsete suhete ja väljaõppega oli kohanemisega tugevamalt seotud kui praktilised aspektid nagu toitlustamine või varustus.
- Kohanemise kujunemisel osutasid keskseteks teguriteks rühmasisesed suhted, seotus oma üksusega ning or-

ganisatsiooniline sidusus. Kuuluvustunne nii rühma kui ka pataljoni tasandil toetas kohanemist, samas kui konfliktid ja pinged rühmas pärtsisid seda. Ajateenijad, kes tunnetasid suuremat seotust Kaitsevägega ning pidasid teenistust sisuliselt oluliseks, kohanesid paremini, mis viitab, et Kaitseväge väärtuste varasem internaliseeritus toetab militaarse keskkonnaga sobitumist.

- Regressioonimudelis, kus vaadeldi samaaegselt kõiki peatükis käsitletavaid tegureid, selgus, et mitmed varasemad taustatunnused – tegevus enne ajateenistust, haridustase, rahvus, keeleline taust ning teenistusse tuleku viis ei osutunud mudelis oluliseks, kui arvesse võeti teenistuse käigus kujunevad suhted ja hoiakud. Eeltoodu viitab, et kuigi varasemad erinevused võivad mõjutada algset sisseelamist, kujundavad kohanemise lõpptulemust eelkõige teenistuskeskonna kvaliteet ja rühmasisene toimimine.

Peatükk 4: Ajateenistuse jooksul omandatud oskuste tajutav kasulikkus tsiviilelus

- Peatükis analüüsitakse esmakordselt süstemaatiliselt seitsme uuringuaasta jooksul antud vabas vormis vastuseid küsimusele, milliseid ajateenistuses omandatud oskusi ja teadmisi näevad ajateenijad ülekantavana tsiviilsfääri. Vabas vormis tekstivastuste süstematiseerimine ja kvantifitseerimine võimaldas anda laiapõhjalisema ülevaate ajateenistuse tajutud kasust, tuues esile vastajate jaoks kõige olulisemad kasutegurid ning avades ajateenistuse tajutud kasu nüansse, mida etteantud vastusevariantide analüüs ei võimalda.

- Tulemustest ilmneb, et ajateenistuses saadud oskuste tsiviilellu ülekantavuse tajumine ei sõltu üksnes konkreetsetest teenistuse raames õpetatavate oskuste sisust, vaid on mitmetahuline ja ajas muutuv, sõltudes nii laiemast julgeolekukeskkonnast kui ka ajateenijate taustateguritest. Selgelt joonistub välja, et kuigi viimastel aastatel on märkimisväärselt tugevnenud arusaam ajateenistuse rollist riigi julgeoleku tagamisel, nähakse ajateenistust jätkuvalt ka olulise panusena isiklikku arengusse.
- Vabade vastuste analüüsist selgus, et ajateenijad peavad tsiviilellu ülekantavatest oskustest kõige olulisemaks konkreetseid ja vahetult rakendatavaid tehnilisi pädevusi. Tehniliste pädevuste nimetamine ülekantavana tsiviilellu on viimastel aastatel olnud ka tõusutrendis, mis võib ühelt poolt viidata Kaitseväe enda tehnilisemaks muutumisele, kuna organisatsiooni areng ja kaitseelarve tõus on võimaldanud hankida ka erinevaid uusi tehnoloogilisi lahendusi, millega ajateenijad kokku puutuvad.
- Oskuste ülekantavuse tajumine ei ole ajateenijate seas ühetaoline. Erinevad ametikohad ja vastutusastmed loovad ajateenijatele erinevad võimalused teatud pädevuste omandamiseks, mis omakorda peegeldub erinevates hinnangutes ülekantavatele oskustele. Kõrgemad auastmed ja vastutusrikkamad positsioonid soodustavad juhtimisoskuste arengut, madalamad auastmed aga tehniliste oskuste esiletõusu.
- Olulist rolli mängib ka ajateenija taust: auaste, vanus, haridus ja kodune keel. Need tegurid mitte üksnes ei kujunda ootusi ajateenistuse suhtes, vaid mõjutavad ka seda, millisel määral tajutakse

teenistuse käigus omandatud oskusi uute ja väärtuslikena.

Peatükk 5: Tegevteenistusse asumise kavatsuse muutlikkus ajateenistuses

- Seniste uurimisaastate andmete alusel kokku moodustavad ajateenijaist suurima osa (48%) need, kes ajateenistuse alguses ja lõpus avaldatud seisukoha järgi ei oleks nõus või kindlasti ei oleks nõus tegevteenistusse asuma. Olenevalt pakutavatest tingimustest kaaluks seda nii alguses kui ka lõpus 12% ja veidi üle 4% oleks kindlasti või tõenäoliselt nõus. Tegevteenistusse asumise kavatsus tugevneb ajateenistuses 14% ja nõrgeneb 22% ajateenijaist. Kavatsused on realistlikud: ajateenistuse alguses tegevteenistusse asumisega nõus või tõenäoliselt nõus olnud ajateenijaist on tegevteenistusse asunud 25% ja lõpus nõus olijaist 47%, otsust kaalujatest vastavalt 8% ja 4% ning mitte nõus olijaist mõni protsent.
- Ajateenistuse teenistuseelne positiivne hinnang ja selle püsivus või paranemine ajateenistuses toovad kaasa kindlama kavatsuse tegevteenistusse asumise suhtes ja takistavad sellekohase esialgse kavatsuse nõrgenemist ajateenistuses.
- Ajateenistuses rahuldust pakkuv väljaõpe, milles sõjalise väljaõppe saamine on olulisel kohal ja millel on reaalse kasusa tajutav sisu edaspidise elu jaoks, tugevdab tegevteenistuse karjääriplaane. Väljaõppe sisukus loob positiivse ettekujutuse tegevteenistuses avanevatest võimalustest osaleda tegevteenistujana vajalikes ja üldist hüve pakkuvates tegevustes.

- Head suhted teenistuskaslastega ja ülemate poolne tagasipeegeldav juhtimislaad aitavad kaasa tegevteenistuse kavatsuste püsimisele ja tugevnemisele. Tähelepanematuse ja iseseisvuse liigsete piirangute tajumisega teenistussuhtes kaasneb tegevteenistuse kavatsuste nõrgenemine.
- Füüsilise vormi subjektiivne muutus ajateenistuses võib olla tegevteenistuse kavatsuse tugevnemise ajendiks, kui füüsiline vorm enesehinnanguliselt paraneb (kasvab veendumus füüsilisse toimetulekusse), ja nõrgenemise ajendiks, kui ei ole tunda paranemist, vaid pigem halvenemist (tagasilöökkahandab motivatsiooni ja tekitab kartust toimetulekus).

Peatükk 6: Ajateenijate ja reservväelaste suhtumine õppekogunemistel osalemisesse

- Ajateenistuse lõpus väljendavad pooled värsked reservväelased negatiivset suhtumist tulevikus reservõppekogunemistel osalemisse – sarnane suhtumine on püsinud enam-vähem stabiilsena viimased neli aastat. 2025. aastal reservi läinud ajateenijatest oleks hea meelega või kohusetundest valmis reservõppekogunemisel osalema 41%, õppusele jätaks võimaluse korral tulemata 35% ning sinna tuleks täiesti vastumeelselt 16%. 9% vastab „ei oska öelda“.
- Suhtumine reservõppekogunemistel osalemisse on oluliselt seotud ajateenija muude riigikaitseliste hoiakutega, tema nn. riigikaitseliste identiteediga. Hea meelega ajateenistusse tulnute puhul on suhtumine reservõppekogunemistesse domineerivalt positiivne, seevastu need ajateenijad, kes juba ajateenistusse tulid vastumeelselt või oleksid pigem tulemata jätnud, ei oleks valdavalt valmis ka reservõppekogunemistel osalema.
- Neist, kes jäid ajateenistusega rahule (neid on vastanute seas ülekaalukas enamus), on valmis reservõppekogunemistel osalema üle 60%, ajateenistusega rahulolematutest aga vaid 12%.
- Need ajateenijad, kes on võõrriigi rünnaku korral valmis riiki kaitsma, saavad aru ka vajadusest õppekogunemistel osaleda. Neist aga, kellel valmisolek riigikaitse osaleda puudub, püüaks reservõppekogunemisi vältida 86%.
- Reservõppekogunemistel osalenud reservväelaste suhtumine õppekogunemistesse on oluliselt positiivsem kui ajateenijate poolt ajateenistuse lõpus üles näidatud valmidus. Õppusele Siil 2025 tuli neist hea meelega 37% ja valmisolekust oma kohust täita 43%. Eriti kõrge on Kaitseliidu liikmete motivatsioon – hea meelega tuli neist õppusele 65%.
- Ka valmisolek järgmisest õppekogunemisest osa võtta on reservväelaste seas kõrge – 33% võtaks kindlasti järgmisest õppusest osa ja 38% teeks seda tõenäoliselt.
- Valmisolekut järgmisel õppekogunemisel osaleda mõjutab muude tegurite seas oluliselt rahulolu läbitud õppuse korraldamisega ning õppusel osalemise eest makstav hüvitis. Hüvitisega on keskmisest rahuolematumad kõrgema sissetulekuga (üle 2000 euro kuus) reservväelased.
- Rahulolematust aitab leevendada ettevõtete/asutuste omapoolne panus. 57% õppusel osalenud reservväelastest toetas ettevõtte/asutus rahaliselt nende

osalemist reservõppekogunemisel, sealhulgas 64% jätkas õppusel osalejale tavapärase töötasu maksmist, 25% juhtudest kattis tööandja palga ja õppusel osalemise eest makstava hüvitise vahe ja 7% juhtudest anti õppusel osalemiseks tasustatud puhkust.

- Valdkondades, kus toetust saanud reservväelaste osakaal on suurem (pangandus/kindlustus, telekommunikatsioon, infotehnoloogia, haridus/teadus, finantssektor), on ettevõtetel paremad majanduslikud võimalused toetuse maksmiseks ning ka seal töötavate reservväelaste sissetulekute tase on enamasti keskmisest suurem. Seevastu põllumajanduses, kultuurivaldkonnas, turismis, hotellinduses, toidlustuses ja kaubanduses on töötajate sissetulekud

väikesed, mistõttu õppusel osalemise eest makstav kompensatsioon ei jää ilmselt oluliselt alla nende tavapärasele sissetulekule – see ei sunni ka tööandjaid täiendavat kompensatsiooni maksma.

- Sissetulekute kõrval mõjutab reservväelaste valmidust järgmisel õppekogunemisel osaleda ka läbitud õppusel veedetud päevade arv. Kui õppus kestab reservväelase jaoks kauem kui 13 päeva, väheneb ka valmisolek järgmisel õppekogunemisel osaleda.
- LevelLab OÜ 2025. aastal läbi viidud Eesti tööandjate küsitlusest selgus, et 81% tööandjatest väljendas valmisolekut toetada oma töötajate osalemist õppekogunemistel.

SISSEJUHATUS

Kairi Kasearu

Ajateenistuse korraldus on läbimas suuri muutusi. 2026. aastat on nimetatud vaheaastaks, mil kutsutakse teenistusse vähem ajateenijaid ning enam ei kutsuta noori oktoobrikuu põhikutsesse. 2027. aastal kutsutakse teenistusse taas 4000 ajateenijat, kuid seda juba 12 kuu pikkusesse teenistusse. Käesolev raport tutvustab 2024/2025 aasta ajateenijate küsitlusuringu tulemusi võttes fookusesse ajateenijate kohanemise, tervise, tegevteenistusse astumise kavatsuse ja selle realiseerumise, füüsilise vormi ja võitlustahte, teenistuses omandatud oskuste ja pädevuste ning õppekogunemisel osalemise ja hüvitise küsimused. Mitmetes peatükkides on lisaks 2024/2025 aasta andmetele kasutatud ka varasemate aastate uuringute andmeid, et anda ülevaade muutuste dünaamikast ning õppekogunemistel osalemise peatükis on kasutatud reservõppekogunemisel SIII 2025 osalejate andmeid.

Ülevaade uuringu korraldusest ja osalusest

Eesti Kaitseväge inimvara uurimiseks 2015. aastal algatatud kompleksuuringu keskmes on kahes etapis – ajateenistuse alguses ja lõpus reserviarvamise eel – toimuvad aja-

teenijate küsitlused^{1,2}. 2024.-2025. aastakäigu ajateenijate puhul on tegemist kaheksanda küsitlusega. Uuringu tulemused on sisendiks ja aluseks Kaitseministeeriumi haldusala asutustele ja KV üksustele otsuste kujundamiseks ja tegemiseks. Ühe aastakäigu ajateenijate küsitluste tulemusi edastatakse jooksvalt üksustele ja allasutustele vastavalt nende soovidele ja vajadustele. Kõigi vastava aastakäigu ajateenijate reserviarvamise järel seotakse alguse ja lõpu küsitluse andmed ning teostatakse põhianalüüs, mille tulemused avalikustatakse igaaastastes aruannetes.

Alates 2019. aastast küsitletakse kõiki kutseid, alates 2020. aastast kasutatakse kõikide kutsete puhul identset ankeeti. UurimISRühma väljakoolitatud küsitlajad viivad küsitlused läbi väeosades, kus ajateenijad täidavad elektroonilise ankeedi Tartu Ülikooli *LimeSurvey* keskkonnas. Uuringus osalemine on vabatahtlik, samuti näeb meetodika ette võimalust soovi korral ankeedi täitmine katkestada. Küsitlused viiakse läbi teenistuse alguses, 2.-3. nädalal ja vahetult enne reservi arvamist teenistuse lõpus.

2024. aastal alustas ajateenistust 3820 ajateenijat, kellest esimesel etapil osales uuringus 96%, eriti kõrge oli vastamismäär

¹ Allik, S., Talves (2016). Inimressursi kompleksuuringu väljatöötamine kaitsevaldkonnas. L. Oja (toim.) *Inimressurss ja riigikaitse: Tervis* (lk 13–23).

² Kasearu, K., Murakas, R., Talves, K., Trumm, A. ja Truusa, T.-T. (2017). Ajateenijate kompleksuuring:

metodoloogiline ülevaade. A. Trumm (toim.) *Riigikaitse inimvara kaardistamine: uuringute tulemusi* (lk 9–14). Strateegilise Jätkusuutlikkuse Kompetentsikeskus, Tartu Ülikool.

juuli eelkutse ja oktoobri põhikutse ajateenijate hulgas. Teisel etapil ehk ajateenistuse lõpus on uuringus osalejate osakaal väiksem, seda peamiselt kahel põhjusel: (a) osad ajateenijad arvatakse enne tähtaega reservi (182 ajateenijat ehk ca 5% algusküsitlusele vastanutest); (b) teenistuse lõpus on tehniliselt keerulisem üksuste seas küsitlusi läbi viia (üksustel erinevad ülesanded; reservi arvamise aja varieeruvus jne) kui teenistuse alguses; (c) kuna küsitlus on vabatahtlik, siis teenistuse lõpus loobutakse kergemini küsitlusele vastamisest. Siiski on ka teisel etapil küsitlusele vastanud 77% teenistust alustanud ajateenijatest, mis tähendab head andmetega kaetust. Mõlemas

küsitluslaines on osalenud 73% ajateenijatest. Kuigi enamasti jääb ajateenijatel just ajateenistuse lõpus (tabel 1) küsimustikule vastamata, on ka neid ajateenijaid, kes esimeses etapis uuringus ei osale, kuid teises osalevad. 2024/2025 aasta küsitluse puhul eristub talvine eelkutse, kus võrreldes juuli eelkutse ja oktoobri põhikutsega on vastamismäär esimeses küsitluslaines võrreldes ülejäänud kahe kutsega madalam, kuid teises laines kõrgem. Üldjoontes võib siiski tuua esile, et vastamismäärad kutsete lõikes pigem kinnitavad kompleksuuringu küsitlusmeetodi ja -korralduse head kvaliteeti, kuna vastamismäärade varieeruvus on pigem väike.

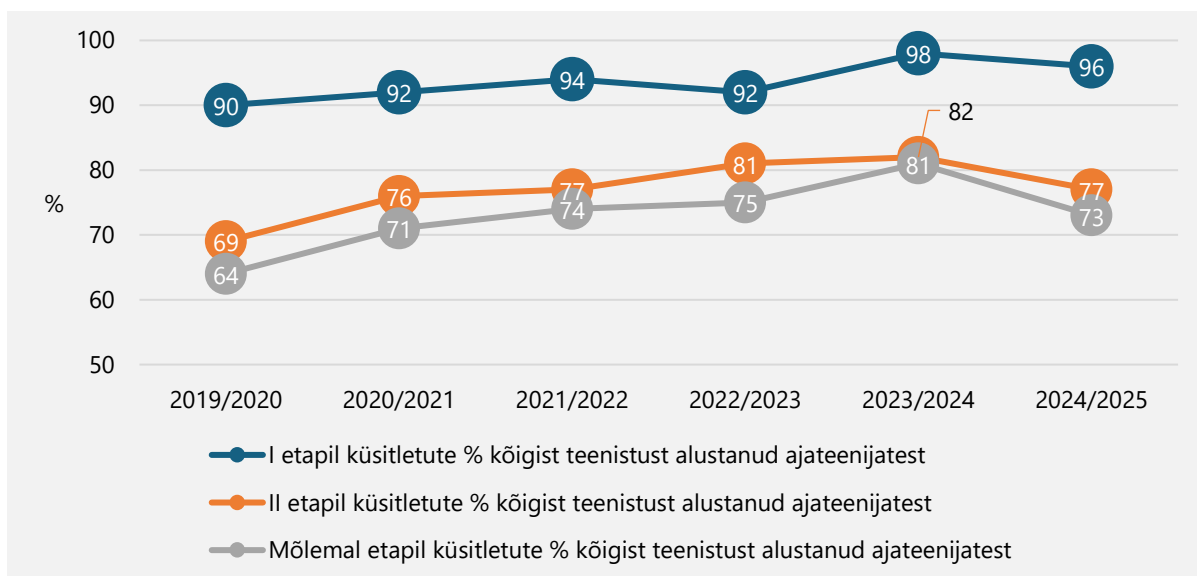
Tabel 1. Ülevaade uuringus osalemisest teenistuskutsete lõikes.

	2024 talvine eelkutse		2024 juuli eelkutse		2024 oktoobri põhikutse		Kokku	
	N	%	N	%	N	%	N	%
I etapil küsitletute arv	601	91	2249	97	815	97	3665	96
II etapil küsitletute arv	524	80	1780	77	630	75	2934	77
I ja II etapil küsitletute arv	477	72	1716	74	608	72	2801	73
Vähemalt ühel etapil küsitletute arv	648	98	2286	99	831	99	3765	99
Ajateenistust alustanute arv	658	100	2320	100	842	100	3820	100

Aastate võrdluses on küsitluses osalenud ajateenijate osakaal olnud läbivalt kõrge I etapi küsitlustes (joonis 1), kus viimase kuue aasta uuringutes on ankeedile vastanud üle 90% teenistust alustanud ajateenijatest. Ajateenistuse lõpuküsitluses ehk II etapis osalemine on olnud ootuspäraselt madalam, kuigi eelneva viie aasta jooksul oli selgelt näha vastamismäära kasv, siis kahjuks 2024/2025 aasta küsitluse puhul on vastamismäär taas langenud. Siiski, 77% võib pidada väga heaks vastamismääraks. Seega võib öelda, et ajateenijate küsitluste läbiviimise süsteem on Kaitse-

väes omaks võetud ning Kaitseväe Akadeemia rakendusüuringute osakonna poolt hästi koordineeritud.

Lisaks ajateenijate andmetele on käesoleva aruande reservõppekogunemise peatükis võetud empiiriliseks aluseks õppusel SIIL 2025 osalenud ja ankeetküsitlusele vastanute andmed. Kokku vastas küsitlusele 1185 õppusel osalenud. Erinevate andmestike kombineerimine võimaldab sügavamalt avada õppekogunemisel osalemise probleemistikku kombineerides ajateenijate ja reservväelaste vaate.

Joonis 1. Kompleksuuringu ajateenijate küsitluses osalenute % küsitlus etappide lõikes kõigist vastaval aastal ajateenistust alustanutest.

Aruande teemadering ja laiem raamistik

Ajateenijate kompleksuuringu aruanded on viimase kümne aasta jooksul lahanud väga erinevaid teemasid. Teemaderingi võib jagada kolmeks:

- (1) teenistusse tulek (meelsus, eelnev kogemus riigikaitsega, riigikaitse hoiakud);
- (2) teenistuses olemine (suhted, rahulolu, väljaõpe);
- (3) ajateenistusjärgsed ootused ja kavatsused (kaitsetahe, õppekogunemistel osalemine ja tegevteenistusse siirdumine).

Varasemad analüüsid on kinnitanud teenistusse tuleku valmiduse ja meelsuse mõju teenistuse läbimise erinevatele tahkudele, nt teenistusega rahulolule³ ja ajateenistuse mõtestamisele⁴. Üldise suundumusena tuleb esile, et positiivse eelhäälestusega aja-

teenijate puhul ollakse ajateenistuse erinevate tahkudega rohkem rahul ning nähakse seda vähem mõttetu ajaraiskamisena. Eelhäälestuse olulisus on võetud arvesse ka antud aruandes esitatud analüüsides, kuid suurem tähelepanu on sellel korral pööratud teenistusele ning teenistusjärgsetele kavatsustele ja kavatsuste realiseerumisele. Keskendume teenistuses kohanemisele, ajateenijate tervisele ja füüsilisele vormile ning viimase seosele võitlustahtega, lisaks proovime tuua esile mehhanismid, mille kaudu selgitada peale ajateenistust tegevteenistusse siirdumise kavatsust ja kavatsuse realiseerumist ning analüüsime ka seda milline on reservväelaste vaates hüvitiste mõju õppekogunemisel osalemise valmidusele. Seoses üleminekuga 12-kuu pikusele teenistusele, mis on omakorda jagatud väljaõppe ja lahingvalmiduse perioodiks, on eraldi võetud käesolevas aruandes

³ Kivirähk, J. (2025). Suhted ülematega ja väljaõppe kvaliteet kui olulised ajateenistusega rahulolu tegurid. *Ajateenijad Kaitseväes 2023. – 2024. aasta andmetel. Ajateenijate kompleksuuringu aruanne* (lk 31–47). Strateegilise Jätkusuutlikkuse Kompetentsikeskus, Tartu Ülikool.

⁴ Kasearu, K. ja Tooding, L-M. (2024). Kas ajateenistus oli ajaraiskamine või siiski mitte? *Riigikaitse ootused, hoiakud ja suhted muutunud julgeolekuolukorras. Kompleksuuringu 2022.a–2023. a aruanne* (lk 11–24). Strateegilise Jätkusuutlikkuse Kompetentsikeskus, Tartu Ülikool.

analüüsi alla ajateenistuses omandatud oskuste tajutud kasulikkus tsiviilsfääris.

Toetudes peatükkide tulemustele ja järeldustele ning sünteesides neid teiste riikide ja varasemate uuringute tulemustega, tooksime siinkohal välja järgmised tähelepanekud:

(1) Esimene ja teine peatükk kinnitavad põhimõtet „Terves kehas terve vaim!“. Üldjoontes tuleb esile, et ajateenijad on enda tervisehinnangutes suhteliselt objektiivsed ning pigem väärtustatakse tervislikku eluviisi, kuigi seos tervisliku käitumisega (sportimine, mittesuitsetamine, toitumisharjumused) ei ole üksühene, eriti mis puudutab tubaka tarbimist. Selgelt tuleb aga esile seos sportimisharrastuse ja tajutud tervise seisundi vahel, mis on teineteist toetavad (ptk 1). Hea füüsiline vorm omakorda realiseerub suuremas valmiduses panustada riigikaitsele ehk võitlustahtes (ptk 2).

(2) Üldjoontes võib öelda, et ajateenijad kohanevad teenistusega hästi, samas varasema ajateenijate aastakäigu küsitlustulemuste võrdlus teiste riikide ajateenijatega toob esile, et Põhjamaades on ajateenijate kohanemine teenistusega veelgi edukam kui Eestis. Erinevuse seletuseks on pakutud militaarkultuuri ja ootuste erinevat sotsialiseerimist, ajateenijate motiveeritust

tulenevalt ajateenistusse värbamise eriparadest ning struktuurseid ja organisatsioonilisi tingimusi ja korraldust⁵.

(3) Militaar- ja tsiviilsfäärist ülekanavatele oskustele suurema tähelepanu pööramine väljaõppes, võiks olla üks viis, kuidas ajateenistus muuta noortele atraktiivsemaks⁶ ning toetada reservteenistuses ülesannete täitmist. Ajateenistuse jooksul omandatud oskused ja nende tajutud kasulikkus varieerub vastavalt teenistuses läbitud väljaõppele, mis omakorda toob esile vajaduse ootuste juhtimiseks teenistuse alguses ning läbimõtestatud inimressursi valikuteks nii teenistusse kutsumisel kui hilisemal väljaõppele suunamisel.

(4) Eestis on tegevteenistusse siirdumise kavatsus, kuigi väiksearvulisel ajateenijate hulgal, teenistuse jooksul suhteliselt püsiv ning selle realiseerumist tegevteenistusse astumisena toetab positiivne kogemus väljaõppega, head suhted teenuskaaslastega ning ülemate poolne tagasispeegeldav juhtimislaad. Võrreldes Rootsi (40%) ja Norra (28%) ajateenijatega on tegevteenistusest huvitatute osakaal küll tunduvalt madalam, kuid jääb samasse suurusjärku Soome ajateenijatega, eriti kui võtta arvesse ainult need, kes väljendavad kindlat soovi tegevteenistusse astumiseks⁷. Riikidevahelise erisuse peamine põhjus on ajateenistussüsteemide erinevus tulenevalt

⁵ Steder, F.B. ja Ferst, T. (2025). Attitudes Towards Adaption to Three Different Fields. In: Szvircsev Tresch, T., Česnuitytė, V., Kasearu, K., Sederholm, T., Österberg, J. (toim), *Conscription as Subject of National Security*. Militär und Sozialwissenschaften/The Military and Social Research, vol 58. Springer VS, Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-658-47545-1_9

⁶ Lillemäe, E., Kasearu, K. ja Ben-Ari, E. (2023). Making military conscription count? Converting competencies between the civilian and military spheres in

a neoliberal Estonia. *Current Sociology*, 72(5), 909-927. <https://doi.org/10.1177/00113921231159433>

⁷ Lillemäe, E., Kasearu, K. ja Česnuitytė, V. (2025). Conscripts' Intentions to Become a Military Professional. In: Szvircsev Tresch, T., Česnuitytė, V., Kasearu, K., Sederholm, T., Österberg, J. (toim), *Conscription as Subject of National Security*. Militär und Sozialwissenschaften/The Military and Social Research, vol 58. Springer VS, Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-658-47545-1_13

selektiivsuse astmest. Eesti ja Soome esindavad universaalse ehk meessoost kodanikele kohustusliku ajateenistuse mudelit, Rootsi ja Norra sooneutraalset valikulist mudelit⁸. Selge tegevteenistusse astumise orientatsiooniga ajateenijate olemasolu tuleks vaadata kui ressursi ning ajateenistuse käigus sihitumalt tegeleda nende suunamise ja toetamisega tegevteenistuse karjääri suunas.

(5) Aruande viimase peatüki teemapüstitus tulenes nii varasematest tagasiside uuringutest kui avalikkuses tõstatunud arutelust tööandjate toetusest ja riigipoolse hüvitisest õppekogunemisel osalejatele. Üldise suundumusena saab tuua esile, et tööandjate toetus on aasta-aastalt kasvanud, samas toob antud peatükk selgelt esile suured erinevused ja seda nii reservväelase enda tööalase profiili kui tööandja tegevusvaldkonna lõikes.

⁸ Jonsson, E., Salo, M., Lillemäe, E. Steder, F.B.; Ferst, T., Kasearu, K., Novagrockiene, J., Österberg, J., Sederholm, T., Svensén, S., Szvircsev Tresch, T., ja Truusa, Tiia-Triin. (2024). Multifaceted Conscription: A

Comparative Study of Six European Countries. *Scandinavian Journal of Military Studies*, 7(1), 19–33. DOI: 10.31374/sjms.166

1. AJATEENIJATE TERVIS

Liina-Mai Tooding

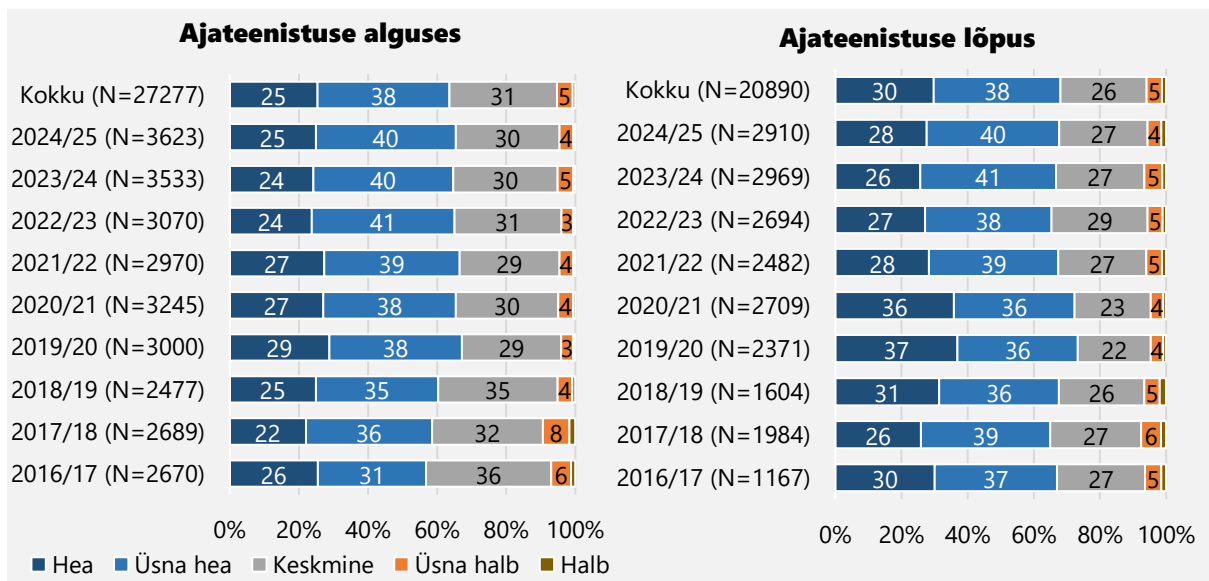
Selles peatükis käsitletakse ajateenija subjektiivset tervist ehk tervise enesehinnangut. Subjektiivne tervis peegeldab nii ajateenija füüsilist seisundit kui ka psühholoogilist ja emotsionaalset külge, olemata meditsiiniline määratlus. Tervist on olulise faktorina kaasatud kõigi seniste uuringuaastate kokkuvõtetesse ja oleme seda teemat mõnel korral käsitlenud ka eraldiseisvana⁹ või koostoimes kehalise võimekuse ja sportimisega¹⁰. Käesolev peatükk koondab kõigi seniste uuringuaastate andmeid (2016/17 kuni 2024/25). Vaadeldakse subjektiivse tervise peegeldust ajateenija esitatud muudes terviseandmetes ja hinnanguis oma tervislikkusele, võrreldes seejuures ajateenistuse alguse ja lõpu andmeid. Et terviseandmed on uuringuaastate lõikes üsna stabiilsed, toetume ka kõiki uurin-guaastaid ühendavale andmestikule aastaid eristamata.

1.1. Milline on ajateenijate subjektiivne tervis?

Ajateenistusse tulles läbitakse tervisesei-sundi hindamine, mis tagab ajateenijate kindlates meditsiinilistes piirides tervisesei-sundi. Varieeruvus enesehinnangu kohase vastusena nii ajateenistuse alguses kui ka lõpus esitatud küsimusele "Milliseks hin-date oma tervist üldiselt?" on aastati üsna ühetaoline (joonis 1.1). Vastuse "hea" an-nab nii alguses kui ka lõpus ligikaudu vee-rand kuni kolmandik ajateenijaist, vastuse "üsna hea" 40% ringis (algusaastail vähem), vastuse "keskmine" alguses 30%-35% ja lõ-pus 25%-30% ringis. Vastuseid "üsna halb" või "halb" kasutab mõni protsent (algusaas-tail enam). Viimased 5-6 aastat on üsna sta-biilse jaotusega.

⁹ Kasearu, K. ja Tooding, L-M. (2019). Ajateenijate ter-viseseisund ja -käitumine. *Kompleksuuringu 2017.-2018. aasta aruanne* (lk 68-80). Strateegilise Jätku-suutlikkuse Kompetentsikeskus, Tartu Ülikool.

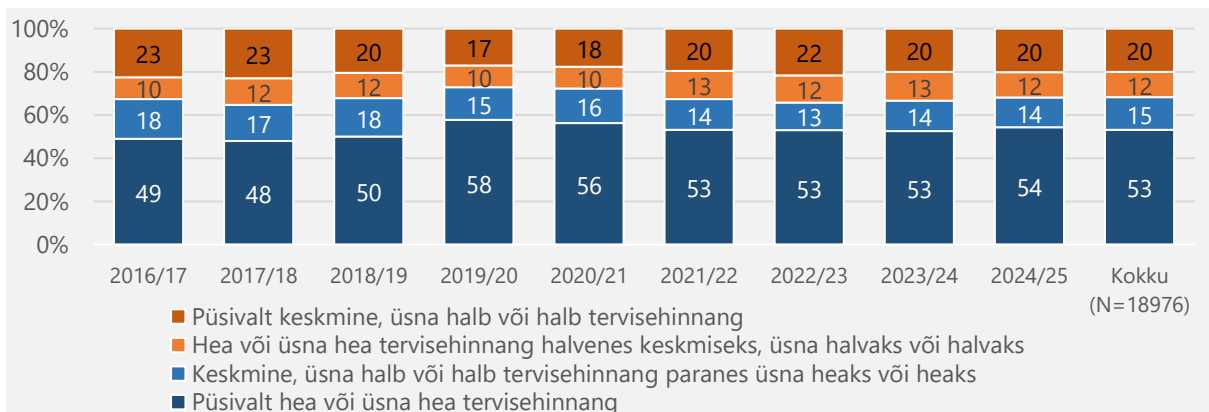
¹⁰ Tooding, L-M. (2024). Ajateenija kehaline võime-kus, tervis ja sportimine seitsme uuringuaasta aeg-reas. *Riigikaitsejate ootused, hoiakud ja suhted muu-tunud julgeolekuolukorras. Kompleksuuringu 2022.a-2023. a aruanne* (lk 113-120). Strateegilise Jätksuutlikkuse Kompetentsikeskus, Tartu Ülikool.

Joonis 1.1 Ajateenijate jaotus, %, subjektiivse tervise alusel ajateenistuse alguses ja lõpus

Hinnangute üldjaotuste küllalt suur sarnasus ajateenistuse alguses ja lõpus ei tähenda *individuaalsete muutuste* puudumist. Analüüs näitas, et tervisehinnang muutus ajateenistuse jooksul umbes pooltel ajateenijatel, kui muutuseks lugeda lõpuküsitlust ja alguse küsitlust kõrvutades liikumist viieastmelise hinnangu mis tahes teisele astmele. Tervisehinnanguist ja nende muutustest kompaktsema pildi saamiseks vaatleme allpool subjektiivse tervise skaalat tihendatult, lugedes hea ja üsna hea üheks (paremaks) ja ülejäänud astmed teiseks (halvemaks) tervisehinnangu tasemeks. Sel juhul liigituvad ajateenijad individuaalsete muutuste alusel nelja võimalikku

rühma, millest suurim – poole ringis kõigist – on püsivalt, nii ajateenistuse alguses kui ka lõpus, hea või üsna hea tervisega või ka nende astmete vahel liikunud ajateenijate rühm (joonis 1.2). Uuringute algusperioodil nabi veerandi suurune püsivalt keskmise, üsna halva või halva tervisehinnanguga piiritletud ajateenijate rühm kahaneb uurin-guaastate jooksul viiendikuks. Muutusi parema ja halvema tervisehinnangu vahel teeb läbi kokku kuni 30% ajateenijaist (seega detailsematest, esialgsel viieastmelisel skaalal arvestatud vähemalt üheastmelistest muutustest tehakse suur osa kum-magi rühma sees, lähedaste tervishinnangu vahel).

Joonis 1.2. Ajateenijate jaotus, %, subjektiivse tervise individuaalse muutuse alusel ajateenistuse algust ja lõppu võrreldes

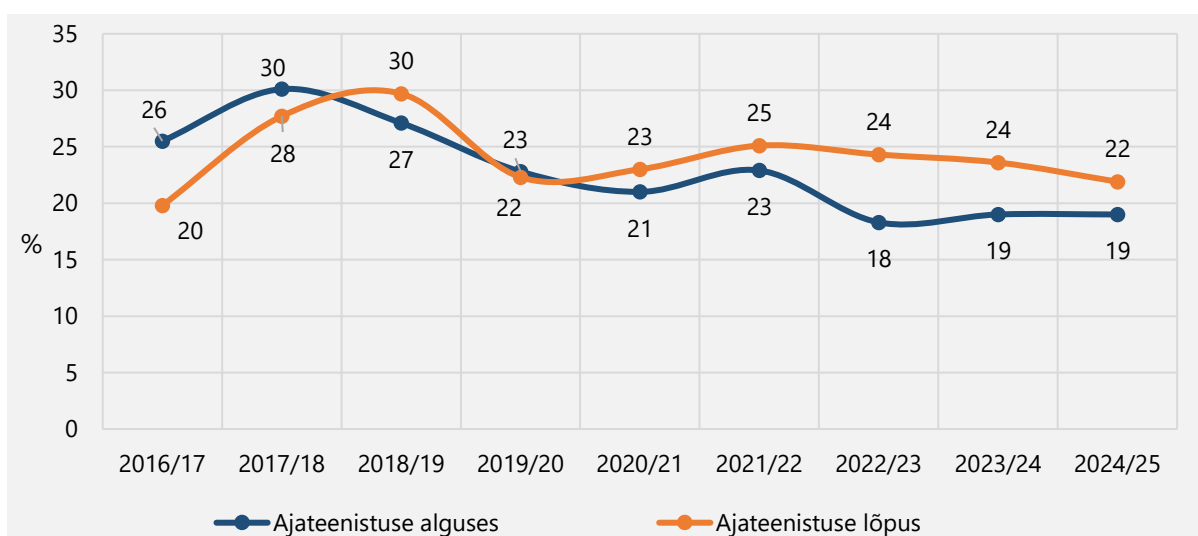
1.2. Mida tähendab hea ja mida halb subjektiivne tervis?

Subjektiivse tervisehinnangu toetuseks ja selle tähenduse avamiseks oleme oma uuringuis küsinud ajateenijailt lisainfot neid kimbutanud haiguste kohta, mille kaudu püüame allpool täpsustada subjektiivse tervise astmete tähendust.

Pikaajalise või kroonilise haiguse olemasolu toob ajateenistuse alguses esile 22% ja lõpus pisut enam – 24% ajateenijaist (uuringuaastaid koos vaadeldes). Ajateenistuse lõpus kinnitatakse terviseprobleemi olemasolu enamikul aastaist mõnevõrra sagedamini kui alguses (joonis 1.3), uuringuaastal 2024/25 vastavalt 22% ja 19%). See määr varieerub selgelt subjektiivse tervise astmeil, olles ajateenistuse alguses 10% ja 61% vahel ning lõpus 13% ja 56% vahel (lisa joonis 1.1, uuringuaastad koos). Hea tervisehinnangu puhul nimetab pikaajalist probleemi kümnendiku ringis, üsna hea tervisehinnangu puhul kuni viiendik, keskmise tervisehinnangu puhul kolmandik ja üsna halva või halva tervisehinnangu puhul 60% ringis, seejuures ajateenistuse lõpuks vähe-

nedes (ajateenistuses saadud arstiabi, teenistusest väljalangemine). Erisugune subjektiivne tervis vastab erinevale pikaajalise haiguse all kannatamise määrale, mis arvatavasti – kuigi samuti omasuise ütluse järgi – peegeldab subjektiivse tervise meditsiinilist külge otsesemalt kui subjektiivne tervis. Algust ja lõppu võrreldes terviseastmed veidi ühtlustuvad: hea tervise korral terviseprobleemide määr veidi kasvab ja halva korral kahaneb.

Uuringuaastate jooksul terviseprobleemide esiletoomine pigem väheneb, seejuures tuntavamalt ajateenistuse alguse andmeil (joonis 1.3, lisa joonis 1.2 subjektiivse tervise astmeil). Sama kinnitab lisa joonis 1.3, kus on näidatud terviseprobleemi olemasolu ajateenistuse algust ja lõppu võrreldes: püsivalt (niihästi alguses kui ka lõpus) terviseprobleemi kinnitanud ajateenijate osa on pisut üle kümnendiku (uuringuaastal 2024/25 - 11%) ja terviseprobleemi mitte esile toonud ajateenijate osa 70% ringis (2024/25 - 73%). Nende osa, kel probleem ajateenistuses tekkis, on kümnendiku ringis (2024/25 - 10%) ja kel kadus, alla kümnendiku (2024/25 - 6%).

Joonis 1.3. Kas Teil on mõni pikaajaline (krooniline) haigus või terviseprobleem? Vastuse "jah" osakaal, %

Oleme Tervise Arengu Instituudi kolleegide algatusel uurinud ka konkreetsete haiguste esinemust ajateenija ütlusel. Ajateenijal tuli pikemas loetelus märkida, kas tal on viimase 12 kuu jooksul *diagnoositud või ravitud teatavaid haigusi või haigusnähte* (mittemärkimine võis teatud juhtudel tähendada vastamata jätmist, seepärast kasutame neid andmeid ettevaatlikult, orientiirina). Teenistuse alguses hõlmas arvestusperiood teenistuseelset aastat ja lõpus enamjaol ajateenistust.

Tabelis 1.1 on seniste uuringuaastate kestel ilmnunud esinemismäärade stabiilsusele tuginedes näidatud kõigi uuringuaastate kohta kokku ja eraldi kahel aastal üksikhaiguste esinemisprotsent (2024/25. a alguses seda küsimust ei esitatud, asendame eelmise aastaga). Kõrgenenud veresuhkru ja

kolesteroolitaset ning mao- ja soolteprobleeme toob esile napilt 1% ajateenijaid. Traumasid, vigastusi ja mürgistusi, mis vajavad arstiabi, ja allergiat nimetab ajateenistuse alguse küsitluses kümnendik ja ülejäänud probleeme mõni protsent. Liigeshaiguste, arstiabi vajavate traumade ja seljaprobleemide puhul märkame teenistuse lõpus esinemismäära kasvu (otsesemalt füüsilise koormusega seonduvad hädad), ülekaalulisuse ja ka allergia puhul kahanemist.

Ajateenistuse alguses ei nimeta ühtki haigust või haigusnähtu 72% ja lõpus 66% ajateenijaist, ei alguses ega lõpus - 54%. Ühe nähu toob esile 21% alguses ja 24% lõpus (7% nii alguses kui ka lõpus) ning mitu erinevat nähtu toob esile vastavalt 7% ja 10%. Teenistuse vältel suurenes nähtude arv 23% ja vähenes 15% ajateenijaist.

Tabel 1.1. Kas Teil on viimase 12 kuu jooksul diagnoositud või ravitud järgmisi haigusi või haigusnähte? Haiguse või haigusnähu valinud ajateenijate osakaal, %

	Kõik uuringuaastad, vahemik, %		2023/24 alguses, %	2024/25 lõpus, %
	Alguses	Lõpus		
Kõrgenenud veresuhkur, suhkruhaigus	0...1	0...1	<1	1
Kõrgenenud vererõhk, kõrgvererõhutõbi	4...6	2...4	4	3
Kõrgenenud kolesteroolitase veres	0...1	0...1	<1	1
Ülekaal või rasvumus	4...5	1...3	5	2
Liigeshaigused	4...8	9...13	5	10
Radikuliit, lülisambahaigused jt seljaprobleemid	2...5	5...6	3	5
Astma	1...3	1...2	2	2
Mao- või kaksteistsõrmiksoole haavand	1	1...2	1	1
Depressioon	4...7	3...6	4	5
Trauma, vigastus, mürgistus (vajab arstiabi)	9...12	12...17	9	16
Allergia	7...10	4...8	9	6

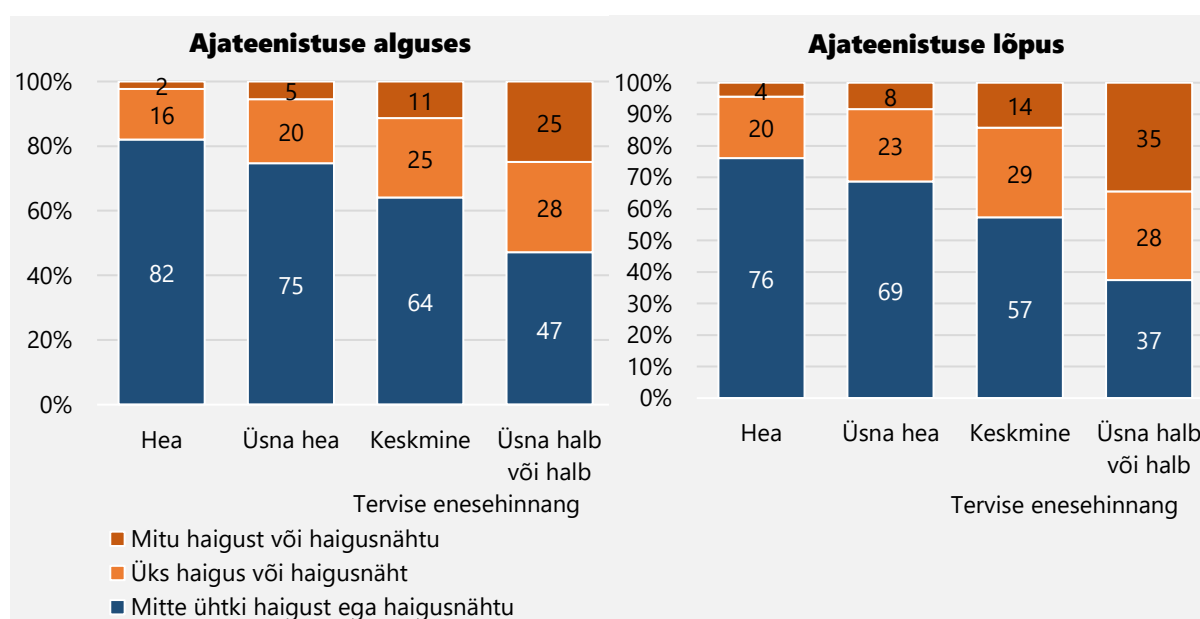
Subjektiiivse tervise astmete kirjeldus haiguste või haigusnähtude arvu kaudu (joonis 1.4, uuringuaastad koos) näitab teenistuse algust ja lõppu võrreldes subjektiiivse skaala tähenduses väikest muutust, mille

kohaselt iga aste on muutunud pisut "halvemaks": haigusnähtudeta ajateenijate osa kahaneb ja ühe ning mitme „diagnoosiga“ ajateenijate arv kasvab. Seejuures eristuvad subjektiiivse tervise astmed haigusnähtude

arvu poolest nii ajateenistuse alguse kui ka lõpu andmeil selgelt üksteisest.

Teenistuse alguses oma tervises seisundi heaks arvestanud ajateenijaist tõi haiguse või haigusnähu esile vähem kui viiendik ja lõpus ligi neljandik. Alguses tervist üsna halvaks või halvaks arvestanud ajateenijaist ligi pool ei osuta ühtki konkreetset haigusnähtu, kuid lõpus on neid alla 40%. Viimane tähelepanek viib vastuolu mõttele eelnevas

esile tooduga, kus nägime, et pikaajalise (kroonilise) haiguse esinemise osakaal on ajateenistuse lõpus veidi vähenenud võrreldes algusega (lisa joonis 1.2). Vastuolu ei pruugi siin olla, sest tabeli 1.1 andmeil suurenevad teenistuse lõpuks võrreldes algusega märgatavalt just nende haigusnähtude määrad, mis seonduvad eeskätt füüsilise tegevuse oskuste ja kehalise vastupidavusega, mis paljude jaoks võib ajateenistuses olla suurem probleem kui tsiviilelus.

Joonis 1.4. Ajateenijate jaotus, %, subjektiivse tervise astmeil haigusnähtude arvu alusel, mida neil on diagnoositud viimase 12 kuu jooksul, 2016/2017-2024/2025

Kokkuvõtteks: subjektiivse tervise eri astmeid iseloomustab erisugune konkreetsete tervisehäirete esinemine, mis toetab enesehinnangute adekvaatsust. Subjektiivne tervis on siinvaadeldava uuringuperioodi vältel aastati küllaltki stabiilne. Püsivalt, ajateenistuse alguses ja lõpus hea või üsna hea tervisehinnangu annab ajateenijaist aastati pool või pisut üle poole ning püsivalt keskmist, üsna halba või halba tervist (enamjaolt seejuures keskmist) kinnitab viiendik või pisut üle selle.

1.3. Mis kallutab arvestama tervist heaks või üsna heaks?

Otsime sellele küsimusele vastust statistiliste prognoosimudelite abil, et korruga analüüsi kaasata mitmeid oletatavalt tervisehinnangut mõjutavaid näitajaid – ajateenija tausta (vanus, haridus, elukoht, leibkonna toimetulek), terviseprobleemide olemasolu, spordiharrastuse määra, aga ka teenistuse käiku (ajateenija tagasisaates). Prognoositakse suhtelist tõenäosust

(šansse) olla hea või üsna hea tervisehin-
nanguga võrreldes keskmise, üsna halva või
halva tervisehinna andmisega. Mudel
on esitatud šansside suhete ehk riskisuhete
kaudu. Faktorite puhul, mida kaasame,
vaatleme, kummale poole nad faktori ühe
variandi puhul teisega võrreldes ajateenijat
prognostiliselt, andmetele tuginedes, kallu-
tavad. Jälgige faktori riskisuhte väärtust
arvu 1 seisukohalt: arv üle 1 vastab kallakule
hea või üsna hea tervisehinna poole,
alla 1 – vastupidi, keskmise, halva või üsna
halva tervisehinna poole, ja riskisuhe
arvu 1 lähedal viitab sellele, et faktor neid
kaht terviseastet ei erista. Üksikfaktori eri
variante võrreldes tuleb eeldada, et ülejää-
nud faktorite väärtused on võrdlusrühma-
des samad.

Selle tehnilise näpunäite järel alustame *aja-
teenistuse alguse tervisehinna* prog-
noosiga (lisa tabel 1.1) ja loetleme olulise-
mad tähelepanekud. Kuni 19-aastastel aja-
teenijatel on hea või üsna hea tervisehin-
nangu šansid ligi viiendiku võrra suuremad
kui 22-aastastel või vanematel, kuid 20-21-
aastased vanimast vanuserühmast ei eristu
(seda eeldusel, et ülejäänud mudeliga hõl-
matud tunnused on võrreldavil sarnaste
väärtustega).

Keskharidusega ajateenija kaldub keskhari-
duse järel edasi õppinud ajateenijast tuge-
vamalt hea või üsna hea tervisehinna
poole (šansid 1,2-kordsed) ja põhiharidu-
sega või selle alusel saadud kutseharidu-
sega ajateenija vastupidi – tugevamalt
keskmise, üsna halva või halva tervise poole
(nende hea või üsna hea tervisehinna
šansid moodustavad 84% keskhariduse jä-
rel edasi õppinute šanssidest, teisiti öeldes,
neil on $1/0,84 = 1,2$ -kordne risk olla hal-
vema tervise rühmas). Siin võib selgituseks
olla erisugune elukorraldus ja erisugused

võimalused spordiga tegelemiseks: sporti-
mist ajateenistuse eel vähemalt 2-3 korda
nädalas (st, iga päev, 4-6 korda nädalas või
2-3 korda nädalas) kinnitas põhiharidusega
või selle alusel saadud kutseharidusega aja-
teenijaist 43% ja keskharidusega ajateenija-
test 66% (neist pooled vähemalt 4-6 korda
nädalas). Mudelist näeme, et tihedama, vä-
hemalt 2-3 korda nädalas sportimisega
kaasneb 3-kordne suhteline tõenäosus olla
paremas tervise rühmas nendega võrreldes,
kelle spordiharrastus ajateenistuse eel oli
harvem (st, kord nädalas, 2-3 korda kuus
või mõned korrad aastas).

Elukoha järgi kuuluvad suuremast linnast
pärit ajateenijad teistest elupaikadest
(maakonnakeskus, väikelinn/alev, ale-
vik/suurem küla, väiksem küla, talu) pärit
ajateenijaist suhteliselt tõenäosemalt pa-
rema tervisehinna rühma.

Ajateenija leibkonna astme võrra parema
toimetuleku hinnangu korral tugevneb kal-
lak hea tervise suunas riskisuhete alusel 1,5-
kordseks (toimetuleku astmed: 1-on suuri
raskusi toimetulekul, 2-kohati on raskusi
toimetulekul, 3-on võimalik ilma mureta
hakkama saada, aga midagi erilist lubada ei
saa, 4-tuleme hästi toime, 5-arvan, et oleme
Eestis rikkamate hulgas).

Hea tervise rühma kuulumise šansse suu-
rendab ka kokkupuude mõne riigikaitse
alase või sisejulgeoleku organisatsiooniga,
sest neis üldjuhul väärtustatakse tervis-
likkust (vastus „jah“ vastusega „ei“ võrreldes
küsimusele „Kas kuulute või olete varem
kuulunud mõnda riigikaitse või sisejul-
geolekuga seotud organisatsiooni nagu
näiteks Kaitseliit, Noored Kotkad, Naisko-
dukaitse, Kodutütred, Vabatahtlikud pääst-
jad, abipolitseinikud?“).

Tervisehäireid nimetanutel näeme ootus-
päraselt selget kallakut kehvema tervi-
sehinnangu poole.

Lisa tabelis 1.2 on näidatud analoogiline
prognoosimudel *ajateenistuse lõpu subjek-
tiivse tervise* jaoks. Vanuserühm ja haridus-
tase osalevad ajateenistuse lõpu tervise
enesehinnangu mudelis praktiliselt samade
kordajatega nagu ajateenistuse alguse mu-
delis. Ka ajateenistuse lõpus kinnitatud ter-
visprobleemide toime on samalaadne
nagu ajateenistuse alguse tervisehinnangu
puhul, aga parema ja halvema tervisehin-
nangu eristamisjõud on siin veidi väiksem.
Sagedane spordiharrastus ajateenistuses
kallutab harvema sportimisega võrreldes
tugevalt hea tervisehinnangu suunas, aga
siinkohal kahekordsete šanssidega (mitte
kolmekordsetega nagu ajateenistuse algu-
ses). Teenistuse füüsiline raskus (küsimus
kõlas: kui suurt kehalist pingutust nõudis
igapäevaselt ajateenistuses teenimine?) ja-
gab ajateenijad tervisehinnangu suhtes ka-
heks: igapäevaselt rasket füüsilist pingutust
kogenud ajateenijad kalduvad halvema ja
ülejäanud pingutuse astmeid – väga vä-
hene, kerge, keskmine – valinud ajateenijad
parema tervisehinnangu poole. Siinkohal
oleks hädavajalik mudelite mõtet täpsemalt
selgitada.

Esiteks, need mudelid ei anna tervisehin-
nangu ammendavaid prognoose ja see ei
olnudki eesmärk, vaid eesmärk oli näha,
kuidas erinevad tegurid toimivad ühises
mõjuväljas. Tegurite valiku määras prag-
maatiliselt see, mida meie uuringus on kä-
sitletud, ja toetusime ka lihtsale kirjeldavale
eelanalüüsile, mis viitas tegurite asjakoha-
susele. Teiseks, need ei ole ajateenistust kä-
sitlevad põhjuslikud mudelid, sest oleme
ajaskaalal fikseerinud ainult kaks seis-
u – al-

guses ja lõpus. Kas teenistuses nõutud füü-
siliselt raske pingutus halvendas tervist või
hoopis tundus pingutus järjest raskemana
halva või halveneva tervise tõttu, seda me
ei tea, kuid teame nende kahe asjaolu koos
esile tulekut ajateenistuse lõpu hinnangus.
Sellises ettevaatlikus, erinevate omaduste
kaasnemise laadis tulekski neid mudeleid
vaadelda ja see kehtib eriti allosa kolmanda
mudeli – tervisehinnangu muutuse mudeli
kohta. Muutus või püsivus tähendab ainult
kahe seis- u – alguse ja lõpu võrdlustulemust
ega saa toetuda vahepealsele teenistuse
käigule, et selgitada põhjuslikkuse kinnita-
miseks tarvilik ajaline järgnevus.

Subjektiivse tervise individuaalseid muutusi
käsitlеме neljas tihendatud terviseskaala
alusel saadud rühmas (joonis 1.2), millest
kaks kirjeldavad muutuse puudumist vasta-
valt hea ja üsna hea tervisehinnangu piiri-
des (püsivalt hea või üsna hea) ja keskmise,
üsna halva ja halva tervisehinnangu piirides
(püsivalt keskmine, üsna halb või halb),
ning kaks nõ tõelist muutust – tervisehin-
nangu paranemist (keskmine, üsna halb või
halb tervisehinnang paranes heaks või üsna
heaks) ja halvenemist (üsna hea või hea ter-
visehinnang halvenes keskmiseks, üsna hal-
vaks või halvaks). Prognoosis kasutame ka
ajateenija tagasivaatelist hinnanguid tee-
nistusele vastustega küsimusele „Kuivõrd
rahul olite ajateenistuses kogu teenistu-
sega?” ja „Kuivõrd rahul olite ajateenijate
vaheliste suhetega?” (astmed: 1-väga rahul,
2-pigem rahul, 3-ei rahul ega ka mitte ra-
hul, 4. pigem ei olnud rahul, 5-üldse ei ol-
nud rahul) ja nõusolekuga väitega „ Tänu
ajateenistuse läbimisele muutus minu elu-
viis tervislikumaks” (1-olen täiesti nõus, 2-
olen nõus, 3-ei ole nõus ega vastu, 4-ei ole
nõus, 5-ei ole üldse nõus). Nende näitajate
kaudu püüame tervisehinnangus hõlmata
seda osa, mille võrra subjektiivne tervis

mõõdab ajateenija üldist heaolu. See, mis rühm valida taustaks ehk arvestuse aluseks, annab seletuse erinevad vaatenurgad, ja esmalt võtame arvestuse aluseks need ajateenijad, kelle tervisehinnang ajateenistuses oli püsivalt keskmine, üsna halb või halb (lisa tabel 1.3).

Osutub, et *tervisehinnangu paranemise* šansid (tabeli osa 2) on suuremad neil, kes tajuvad igapäevase teenistuse kehalist pingutust kas kerge või vähesena (1,4 korda võrreldes pingutust keskmiseks või raskeks arvestades) ja kellel sportimise sagedus ajateenistuses on vähemalt 2-3 korda nädalas (1,8 korda võrreldes harvemini spordiga tegelejatega). Pikaajaline terviseprobleem kallutab pigem keskmise, üsna halva või halva tervisehinnangu, mitte paranemise poole, nagu ka mitme terviseprobleemi („diagnoosi“) omamine ajateenistuse lõpus (võrreldes nendega, kes ühtki konkreetset tervisehäda ei nimeta või nimetab mingit üht). Ühiku võrra suurem rahulolu ajateenistusega tervikuna tõstab pisut tervisehinnangu parandamise suhtelist tõenäosust nagu ka rahulolu ajateenijate vaheliste suhetega ja astme võrra tugevam nõusolek väitega, et tänu ajateenistusele muutus eluviis tervislikumaks (1,1-1,2 korda võrreldes antud määraga). Hea ja tulemuslik teenistuskeskkond kaasneb tervisehinnangu paranemisega.

Niihästi ajateenistuse alguses kui ka lõpus *hea või üsna hea tervisehinnangu* ja *keskmise, üsna halva või halva tervisehinnangu* alternatiivis (püsivalt parem püsivalt halvema vastu, tabeli osa 1) kallutab ühiku jagu suurem rahulolu ajateenistusega tervikuna pigem esimesse poole nagu ka ühiku jagu suurem rahulolu ajateenijate vaheliste suhetega. Kuni 19-aastased võrreldes vanematega kalduvad samuti parema

tervisehinnangu suunas. Ilmneb hariduslik erinevus: keskharidusega ajateenijail on 1,5 korda suuremad šansid kui keskhariduse järel edasi õppinuil anda hea või üsna hea tervisehinnang ning põhiharidusega või selle alusel omandatud kutseharidusega ajateenijatel, vastupidi, 1,4-kordselt suurem risk anda keskmine, üsna halb või halb tervisehinnang. Nädalas vähemalt 2-3 korda sportivail ajateenijail on ülejäänuiest 2,6 korda suurem suhteline tõenäosus anda pigem hea tervisehinnang kui keskmine või halb. Pikaajaline terviseprobleem ja mitme konkreetse tervisehäda diagnoosimine (võrreldes mitte ühegi või ühe diagnoosiga) kallutavad ajateenijat tugevalt halvema tervisehinnangu poole.

Tervisehinnangu halvenemist on allpool lahti seletatud hea või üsna hea tervisehinnangu taustal, st ühise lähtekoha ja erineva lõpuga alternatiivis „hea või üsna hea tervisehinnang halvenes – püsivalt hea või üsna hea“, sest muutuse mudelis olevad tunnused kirjeldavad teenistuse lõpu seisut (mudelit ei ole siinkohal esitatud; tabeli 1.3 osa 3 näitab alternatiivi, milles ühise lõpptulemuse – püsivalt halvema tervisehinnangu korral lähtehinnangud erinevad). Osutus, et ühiku võrra väiksem rahulolu ajateenistusega tervikuna ja eraldi ajateenijate vaheliste suhetega ning nõrgem nõusolek eluviisi tervislikumaks muutumisega kallutavad tervisehinnangu halvenemise suunas. Keskharidus „kaitseb“ halvenemise eest tugevamini kui teised haridusastmed ja eriti tõhusalt, riski poole võrra maandades, sagedasem sportimine ajateenistuses. Tervisehinnangu languse suhteline tõenäosus on pikaajalise terviseprobleemi korral kahekordselt suurem kui ilma selleta ning mitme viimasel aastal diagnoositud terviseprobleemi esinemisel võrreldes nende puudumisega enam kui kahekordne. Igapäevase

füüsilise pingutuse arvestamine teenistuses väga väheseks või kergeks kallutab hea või üsna hea tervisehinnangu püsimise poole.

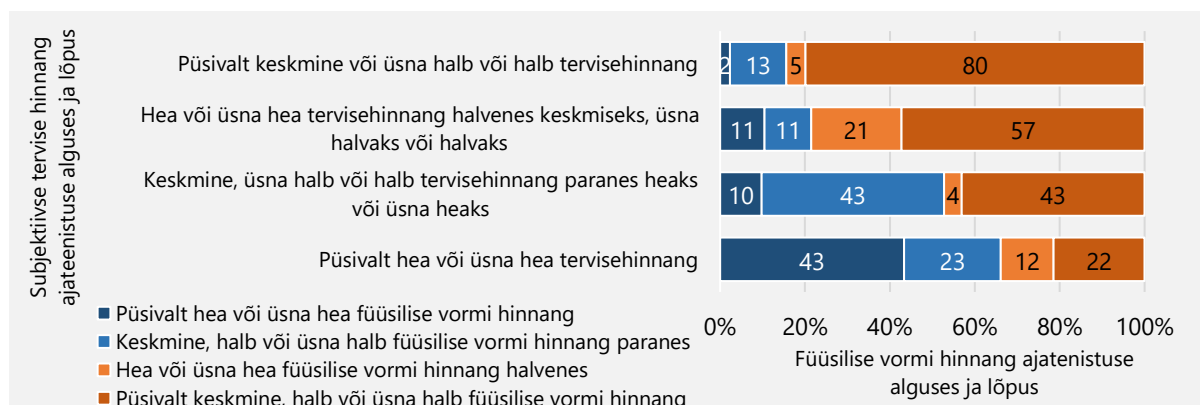
Kokkuvõtteks, hea tervisehinnangu püsimist ja paranemist toetab tihedam sportimine ajateenistuses ja rahulolu ning tulemuslikkust pakkuv teenistuskeskkond. Hea tervise säilitamise väljavaated on paremad keskhariidusega ajateenijate seas ja kuni 19-aastaste rühmas.

1.4. Kas hea tervise enesehinnang tähendab ka head füüsilist vormi?

Lühike vastus kõlab: mitte alati. Küsimus on asjakohane, sest hea füüsiline vorm/kehaline võimekus on ajateenistuse eduka läbimise tähtis komponent ja teenistuse eelsete ootuste kohaselt paljude ajateenijate eesmärk teenistuses. Mida näitavad tervise ja füüsilise võimekuse seose kohta senise üheksa uuringuaasta andmed (jälle kooskatsutatuna)? Oleme füüsilist vormi mõõtnud tervisega formaalselt samal, kui sisu poolest muidugi teisel skaalal. Tähenduse erinevuse pärast ja kompaktsuse huvides kasutame allpool füüsilise vormi tihendatud, jämedamat skaalat „parem-halvem“ analoogiliselt eespool vaadeldud tervise skaalale (hea või üsna hea vs keskmine, üsna halb või halb).

Ajateenistuse alguses parema (st, hea või üsna hea) tervisehinnangu korral annab ka füüsilisele vormile hea või üsna hea hinnangu 52% ajateenijaist ja keskmise, üsna halva või halva tervisehinnangu korral 11% (Craméri kordaja $V=0,41$; üldiselt oli ajateenistuse alguses hea või üsna hea füüsilise vormiga 38% ajateenijaist). Ajateenistuse lõpus arvestab parema tervisega ajateenijatest 63% ka füüsilise vormi paremaks ja halvema tervisehinnangu korral 18%, seega on suhteline osakaal tõusnud ($V=0,42$; üldiselt oli ajateenistuse lõpus hea või üsna hea füüsilise vormiga 49% ajateenijaist).

Tervisehinnangu muutusega kooskõlaliselt kujuneb ajateenistuse algust ja lõppu võrreldes ka füüsilise vormi muutuse hinnang (joonis 1.5). Püsivalt hea või üsna hea tervisehinnanguga ajateenijaist annab ligi 2/3 kas püsivalt hea või üsna hea või paranenud hinnangu oma füüsilisele vormile. Nende seas, kel tervisehinnang paranes, kinnitas ajateenistuse lõpus füüsilise vormi paranemist 43% ja kokku seega head või üsna head füüsilist vormi 53% ajateenijaist. Ajateenijate seas, kel tervisehinnang halvenes, andis kolmveerand halvema või halvenevad füüsilise vormi hinnangu. Püsivalt halvema tervisehinnanguga ajateenijate seas kinnitab teenistuse lõpus head või üsna head füüsilist vormi vähem kui viiendik.

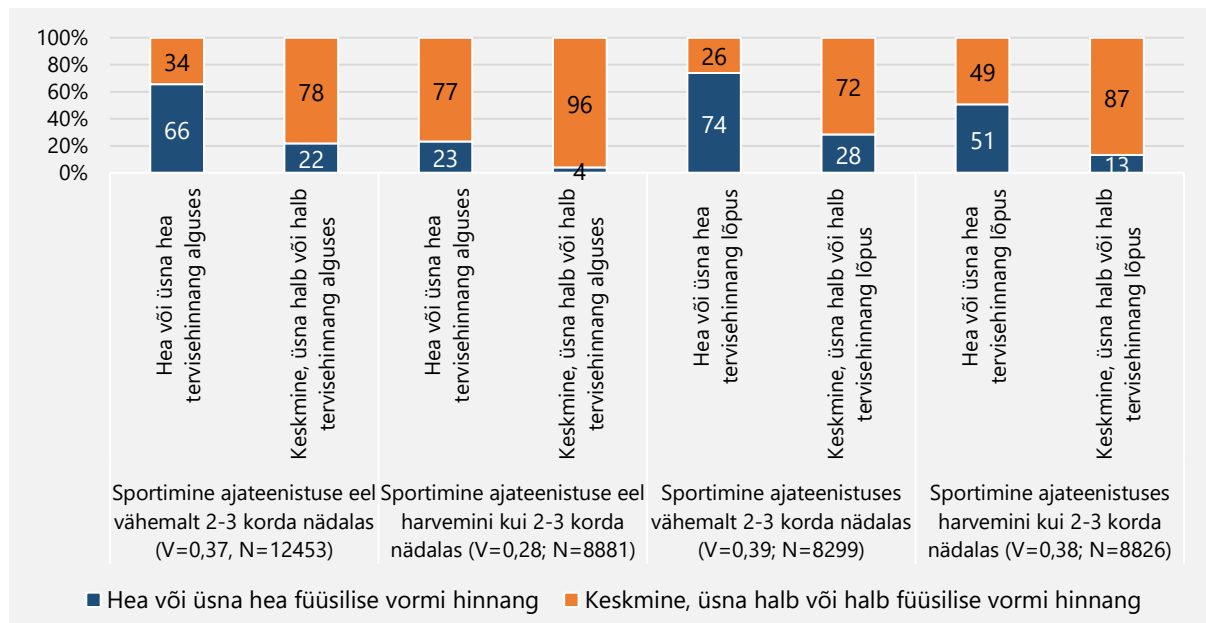

Joonis 1.5. Subjektive tervise ja füüsilise vormi muutus ajateenistuse algust ja lõpu võrreldes, 2016/2017-2024/2025

Lisa joonisel 1.4 on tervise enesehinnangu muutus seotud näitajaga, mis veel ühel viisil peegeldab ajateenistuse ajal füüsilise vormiga toimunud muutust. Vastates küsimusele „Kuidas hindate oma füüsilist vormi võrreldes ajateenistuse eelse ajaga?“ (vastusevariandid: olen oluliselt paremas vormis, tunnen end füüsiliselt tugevamana, mõningane positiivne muutus on tunda, eriti pole midagi muutunud, olen pigem halvemas füüsilises vormis kui enne ajateenistusse asumist) tundis püsivalt parema tervisehinnanguga ajateenijaist 60% vähemalt mingit positiivset muutust ja veerandi jagu füüsilise vormi halvenemist võrreldes teenistuseelse ajaga. Püsivalt halvema tervisehinnangu andnud ajateenijaist tunneb füüsilise vormi positiivset muutust või paranemist samuti 60%, kuid otsest halvenemist

alla viiendiku. Paranenud tervisehinnangu korral nimetab positiivset muutust 70% ja halvenenud tervise korral alla 50% ajateenijaist.

Seega näeme mitmelt poolt, et tervisehinnangu muutuse ja füüsilise vormi muutuse vahel on vastavus, aga mitte üksühene. Osutub, et spordiharrastuse määra kaasamine toob seosesse rohkem selgust. Joonisel 1.6 on näidatud ajateenijate jaotus füüsilise vormi kahe astme vahel (analoogiliselt tervisele parem ja halvem) spordiharrastuse sageduse alusel (taas kaheastmeline; esimene aste: iga päev, 4-6 korda nädalas, 2-3 korda nädalas, teine aste: kord nädalas, 2-3 korda kuus, mõned korrad aastas või üldse mitte) ja tervisehinnangu kahel astmel.

Joonis 1.6. Ajateenijate jaotus, %, füüsilise vormi alusel tervisehinnangu ja spordiharrastuse määra järgi, 2016/2017-2024/2025

Ükskõik mis pidi võrdlusi siin ka ette ei võtaks, on järeldus üks ja ootuspärane. Mõlemal tervisehinnangu astmel niihästi ajateenistuse alguses kui ka lõpus on sagedasema spordiharrastuse korral parema füüsilise vormiga ajateenijate osakaal suurem

kui harvema spordiharrastuse korral (vastavalt ajateenistuse eel või ajateenistuses). Sellel lihtsal tähelepanekul on ka praktiline sisu, sest spordiharrastust saab korralduslikult suunata, tervist vahest mitte nii väga.

Arusaadavalt aitavad ka igapäevased kehalise pingutusega seotud teenistusülesanded füüsilise vormi paranemisele kaasa.

1.5. Mis on tervislikkus ajateenija silmis?

Eelnevas puudutasime ajateenistuse võimaliku „kasuliku“ tulemusena eluviisi muutumist tervislikumaks. Püüame selgusele jõuda, mida peab ajateenija silmas seda väites lisaks eespool saadud teadmisele, et tervislikkuse suurenemine kaasneb tervisehinnangu paranemise või hea tervisehinnangu säilimisega (lisa tabel 1.3).

Meil on teada ajateenija positsioon tervislikkuse suhtes ajateenistuse alguses esitatud küsimuse „Milline väide iseloomustab Teid kõige paremini?“ alusel vastustega „ma ei pööra oma tervisele tähelepanu“ – 22%, „ma püüan üldiselt elada tervislikult“ – 67%, „mul on olnud tervisega probleeme ja seetõttu jälgin oma tervist ning üritan elada

tervislikult“ – 11% (uuringuaastad koos). Viisalt, kuid järjekindlalt, on aasta-aastalt vähenenud nende osa, kes ei pööra oma tervisele tähelepanu (lisa joonis 1.5): 2018/2019 – 24%, 2024/2025 – 20%.

Tervislikkusesse suhtumine varieerub mõnevõrra ajateenija taustanäitajate alusel. Tabelist 1.2 selgub, et *tervise suhtes üksikõiksete* rühmas A on 20-21-aastased ajateenijad ja põhihariduse ning selle alusel saadud kutseharidusega ajateenijad üldise jaotusega võrreldes üle esindatud (üldise jaotuse osakaalud on variandi nimetuse järel sulgudes). Hästi toime tulevate leibkonnade osakaal on väiksem kui üldiselt.

Variandi B ehk *tervisliku eluviisi poole püüdlejate* seas on üldisest jaotusest enam kuni 19-aastasi, keskharidusega ajateenijaid ja edukalt toimetulijaid. *Variandi C* valinud ajateenijad on pigem vanemad kui 19 aastat, keskharidusega ajateenijate veidi väiksema osakaaluga ja pigem kehvema toimetulekuga.

Tabel 1.2. Tervislikkuse väiterühmade jaotusi, %, ajateenija tausta alusel; 2016/2017-2024/2025

	A. Ma ei pööra oma tervisele tähelepanu	B. Ma püüan üldiselt elada tervislikult	C. Mul on olnud tervisega probleeme ja seetõttu jälgin oma tervist ning üritan elada tervislikult
Vanuserühma järgi, %; V=0,08			
Kuni 19 aastat (56%)	48	62	53
20-21 aastat (30%)	37	26	31
22 aastat või vanem (14%)	15	12	16
Haridusrühma järgi, %; V=0,13			
Põhiharidus ja kutseharidus põhihariduse baasil (22%)	33	18	25
Keskharidus (56%)	42	61	51
Keskhariduse järel omandatud haridus (22%)	25	21	24
Leibkonna toimetuleku järgi, %; V=0,12			
On suuri raskusi või kohati on raskusi (10%)	15	7	13
On võimalik ilma mureta hakkama saada, aga midagi erilist lubada ei saa (34%)	41	31	37
Me tuleme hästi toime või arvan, et oleme Eestis rikkamate hulgas (56%)	44	62	50

Seega saab öelda, et suhtumine tervislikku eluviisi varieerub mitmete asjaolude lõikes, mis tulevad ajateenijaga senise elukäigu toel teenistusse kaasa.

Subjektiivne tervis on tervislikkuse väidetega kooskõlas: hea või üsna hea tervisehinnangu annavad väiteid A, B ja C valinud ajateenijaist teenistuse alguses vastavalt 45%, 75% ja 43% ning lõpus 53%, 75% ja 58% (tabel 1.3). Osakaalud on lõpus lähedasemad kui alguses (valikutunnuse ja subjektiivse tervise vaheline seosekordaja V väheneb – alguses 0,24 ja lõpus 0,16). Tervislikkust taotleivate ajateenijate (valik B) puhul on parema tervise osakaal teistest märgatavalt kõrgem. Valiku C alus on meditsiiniline ja tervislikkuse mõtestamine sellest lähtuv. Selgema kontrasti moodustavad A ja B.

Tervislikkuse variandi valikut ajateenistuse lõpus ei küsitud ja me ei tea, kas arvamus ajateenistuses muutus või ei. Tabelist 1.3 nähtub mitmegi näitaja puhul ilmnev rühmade A, B ja C osakaalude ühtlustumine ajateenistuse lõpuks võiks toetada mõtet, et teenistuses mõeldi tervislikkusest ühetaolisemalt kui deklareeriti ajateenistuse alguses.

Suhtumine tervislikku eluviisi peegeldub ka *spordiharrastuse* sageduses: valikute B ja C tegijate vahel ei ole vahet sagedusega vähemalt 2-3 korda nädalas sportimise osakaaludes, kuid valiku A tegijaist kinnitab nii sageli sportimist poole väiksem osa. Silma jääb, et ajateenistuse alguses valiku A teinud ajateenijate puhul on nende osa, kel sportimine harvenes, väiksem, ja nende osa, kel sagenes, suurem kui valikuid B ja C teinud ajateenijate puhul (kuigi ka neil oleks arenguruumi). Ajateenistuse kesk-

kond ja sportimisvõimalused võisid kallutada tervislikuma eluviisi poole ka neid, kes oma sõnade järgi tervist ei tähtsusta.

Tabelis 1.3 on iseloomustatud ajateenijaid ka füüsilise vormi sageli kasutatava näitaja – *kehamassiindeksi* abil. Normaalkaalus ajateenijate osa on ajateenistuses mõnevõrra suurenenud (alakaalus oli algul mõni protsent, lõpus praktiliselt üldse mitte). Tervislikkusesse suhtumise alusel tõuseb siin esile valiku B rühm kuni kümnekonna protsendi võrra suurema osakaaluga, aga pigem ajateenistuse alguses.

Teame oma uuringutes ka ajateenijate *suitsetamisharjumusi*, mis üldise arusaama kohaselt iseloomustavad otseselt eluviisi tervislikkust. Uuringuaastate lõikes eristub kaks erinevat perioodi poolituspunktiga uuringuaasta 2021/2022 kohal (muudeti küsimust vastavalt uute suitsetamisviiside levikule, lisa joonis 1.6). Kahel perioodil sarnaselt on nende osa, kes ei ole kunagi suitsetanud, enam-vähem ühetaoliselt 30%-38% vahel. Igapäevaselt või vahetevahel suitsetavate ajateenijate osa oli varasematel aastatel 45%-50% vahel ja hilisematel aastatel 60-63% piires. Suitsetamisest loobujate osakaal oli kahel perioodil vastavalt 12-16% ja 7-9%. Vaatamata perioodide erinevusele on tabelisse 3 koondatud kõigi uuringuaastate andmed ja äsjakirjeldatud erinevuste tõttu tuleb sealt nähtuvat võtta eeskätt kui tervislikkuse vaadete ligikaudset pilti. Nende seas, kes ei pööra oma tervisele tähelepanu (A), on igapäevaselt suitsetajate osa suurim ja mitte kunagi suitsetanute osa vähim. Muus osas kolme valiku vahel suurt vahet ei ole.

Praegustest suitsetajatest alustas suitsetamist ajateenistuses 29% (valikute A, B ja C puhul vastavalt 26%, 30% ja 31%). Suitsetamisest tahaks loobuda 53%, ei tahaks 17%

ja 30% ei oska seda öelda (valikute järjekorras on loobuda soovijate osakaalud 45%, 56% ja 56%). Kõik need tõsised arvud viivad

järelduseni, et ajateenijate silmis ei välista tervislik mõttelaad kuigi selgelt suitsetamist.

Tabel 1.3. Tervislikkuse väiterühmade jaotusi, %, tervisehinnangute ja spordiharrastuse järgi; 2016/2017-2024/2025

	A. Ma ei pööra oma tervisele tähelepanu	B. Ma püüan üldiselt elada tervislikult	C. Mul on olnud tervisega probleeme ja seetõttu jälgin oma tervist ning üritan elada tervislikult
Milliseks hindate oma tervist? Hea või üsna hea tervisehinnangu osakaal, %			
Ajateenistuse alguses (63%)	45	75	43
Ajateenistuse lõpus (68%)	53	75	58
Kas Teil on mõni pikaajaline (krooniline) haigus või terviseprobleem (alguses)? Jah, %			
Ajateenistuse alguses (22%)	24	16	45
Ajateenistuse lõpus (24%)	26	20	41
Normaalkaalus ajateenijate osakaal kehamassiindeksi järgi, %			
Ajateenistuse alguses (68%)	61	71	62
Ajateenistuse lõpus (71%)	68	73	62
Sportimine vähemalt 2-3 korda nädalas, %			
Ajateenistuse eelsel ajal (57%)	28	67	63
Ajateenistuses (47%)	32	53	53
Sportimise sagedus ajateenistuse eelset aega ja ajateenistust võrreldes, %			
Püsivalt vähemalt 2-3 korda nädalas (35%)	14	42	39
Vähem kui 2-3 korda nädalas sagenes (12%)	18	11	14
Vähemalt 2-3 korda nädalas harvenes (23%)	13	25	23
Püsivalt vähem kui 2-3 korda nädalas (30%)	55	22	24
Kas Te suitsetate (sealhulgas mokatubakas ja e-sigarett)? (lõpus), %			
Jah, iga päev (35%)	48	31	35
Jah, vahetevahel 20%	19	22	22
Olen varem suitsetanud, aga enam ei suitseta (11%)	9	11	12
Ei ole kunagi suitsetanud (34%)	24	36	31

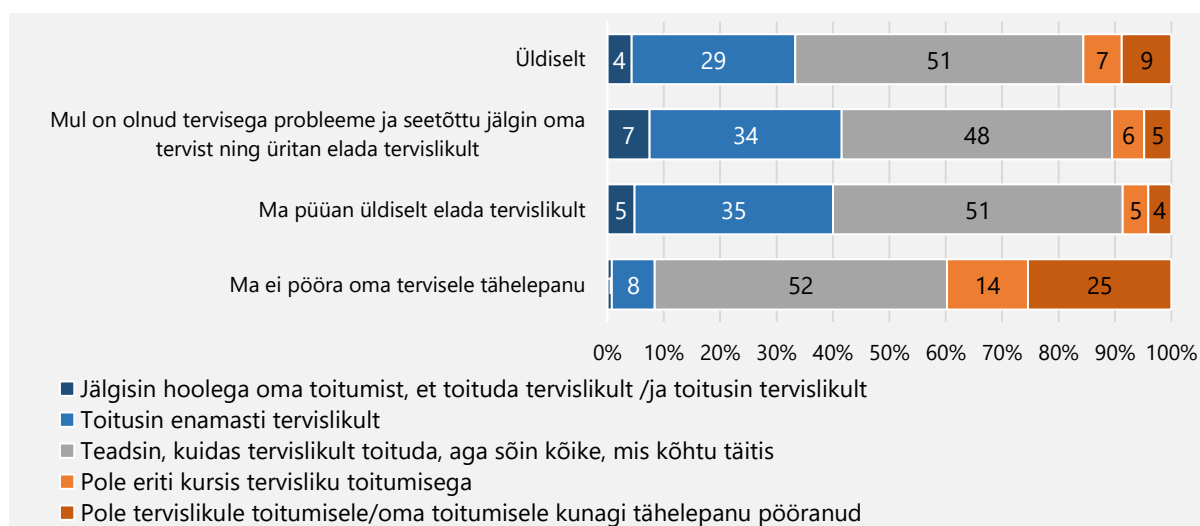
Kuivõrd eristab tervislikkuse väite valik *toitumisharjumusi*? Teame ajateenijate toitumisharjumusi ajateenistuse eel (joonis 1.7). Need on iseloomulikult kooskõlas siinvaadeldava tervislikkuse hinnanguga, mis on rõõmustav, iseasi, kas ka seda silmas pidades, millest andmed sisuliselt kõnelevad. Tervislikult toitumist kinnitavate ajateeni-

jate osa ei ole kaugeltki ülekaalukas ja valiku A tegijail praktiliselt puudub hoopis. Püüdes vältida negatiivset kokkuvõtet osutame veel toitumisharjumuste aastakaupa andmete joonisele lisas (lisa joonis 1.7), millest selgub, et on vähenenud pisut nende osa, kes ei ole kunagi tervislikule toitumisele (oma toitumisele) tähelepanu pööra-

nud. See-eest on tugevnenud pragmaatiline joon („teadsin, kuidas tervislikult toituda, aga sõin kõike, mis kõhtu täitis“), kuid nähtavasti mitte päris igaühe oma valikul.

Kokkuvõtteks, ajateenijad üldiselt kinnitavad püüdu tervisliku eluviisi poole (viiendik

ei pööra oma tervisele tähelepanu). Tervislikkusesse suhtumise alusel erinevad ajateenijad tervise enesehinnangu, terviseprobleemide esinemise, spordiharrastuse sageduse, toitumisharjumuste ja (nõrgemalt) ka suitsetamisharjumuste alusel.

Joonis 1.7. Milliseks hindate oma toitumisharjumusi enne ajateenistusse astumist? Ajateenijate jaotus, %; 2016/2017-2023/2024

Lõpetuseks

Omaette suur uurimisteema, mis peaks kaasama ka vaimse tervise ja vaimse vastupidavuse näitajad, on vastuse otsimine küsimusele, kuid võrd kujundab tervis ajateenija

riigikaitse alaseid hoiakuid. See seos tähendab keerulist paljude vahendavate tegurite koostoimet tervise ja vajaks ka detailsemaid terviseandmeid, kui on seda enesehinnang.

2. FÜÜSILINE VORM JA VÕITLUSTAHE

Kristjan Silm

Selleks, et riigi kaitsevõime püsiks tugev on armeel vaja motiveeritud isikkoosseisu, kes suudaks täita talle määratud ülesandeid nii väljaõppel kui ka sõjaolukorras. Ilma vajaliku motivatsiooni ehk võitlustahteta ei pruugi isegi tehnoloogiliselt kõige arenenumad relvajõud oma eesmärgi saavutada¹¹. Seetõttu on sõdurite võitlustahe keskse tähtsusega. Võitlustahe tähistab inimese hoiakut ja teadlikku otsust astuda lahingutegevusse¹². Maaväe lahinguüksuste vaates on võitlustahe üks määravaid tegureid, mis võib kujundada sõja lõpptulemust¹³.

Ajateenistus valmistab ette reservväelasi selleks, et nad saaksid täita sõja ajal riigi poolt seatud ülesandeid, rakendades selleks oma parimaid teadmisi ja oskusi. Lisaks väidavad Tossell jt¹⁴, et üksikisiku võitlustahe sõltub ka inimese vaimsest tugevusest

– tema uskumuste, veendumuste ja väärtuste kandvusest. Just vaimne tugevus määrab, kuivõrd suudab inimene konfliktis end mobiliseerida ja tegutseda ka siis, kui kaalul on elu ja tervis¹⁴.

Ajateenistuja saab väljendada oma võitlustahtet teenistusse ilmumise ning sõjaaja ülesannete täitmiseks vajalike teadmiste ja oskuste omandamise kaudu. Reservväelaste puhul hõlmab see jätkuvat valmisolekut panustada riigikaitsele pärast ajateenistuse lõppu, mis rahuajal tähendab eeskätt osalemist õppekogunemistel ja muus täiendavas väljaõppes.

Kuigi võitlustahte käsitlused keskenduvad sageli moraalsetele väärtustele ning hoiakulis-psühholoogilistele teguritele, on senises kirjanduses piiratumalt käsitletud võitlustahte seoseid kehalise aktiivsuse ja füüsilise tegutsemisvalmidusega. Selle mõõtme kaasamine võimaldab täpsemalt

¹¹ Connable, B., McNerney, M. J., Marcellino, W., Frank, A. B., Hargrove, H., Posard, M. N., Zimmerman, S. R., Lander, N., Castillo, J. J. ja Sladden, J. (2018). *Will to fight: Analyzing, modeling, and simulating the will to fight of military units* (RR-2341). RAND Corporation, lk. 2. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2341.html

¹² Connable, B., McNerney, M. J., Marcellino, W., Frank, A. B., Hargrove, H., Posard, M. N., Zimmerman, S. R., Lander, N., Castillo, J. J. ja Sladden, J. (2018). *Will to fight: Analyzing, modeling, and simulating the will to fight of military units* (RR-2341). RAND Corporation, lk. 1. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2341.html

¹³ Connable, B., McNerney, M. J., Marcellino, W., Frank, A. B., Hargrove, H., Posard, M. N., Zimmerman, S. R., Lander, N., Castillo, J. J. ja Sladden, J. (2018). *Will to fight: Analyzing, modeling, and simulating the will to fight of military units* (RR-2341). RAND Corporation. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2341.html

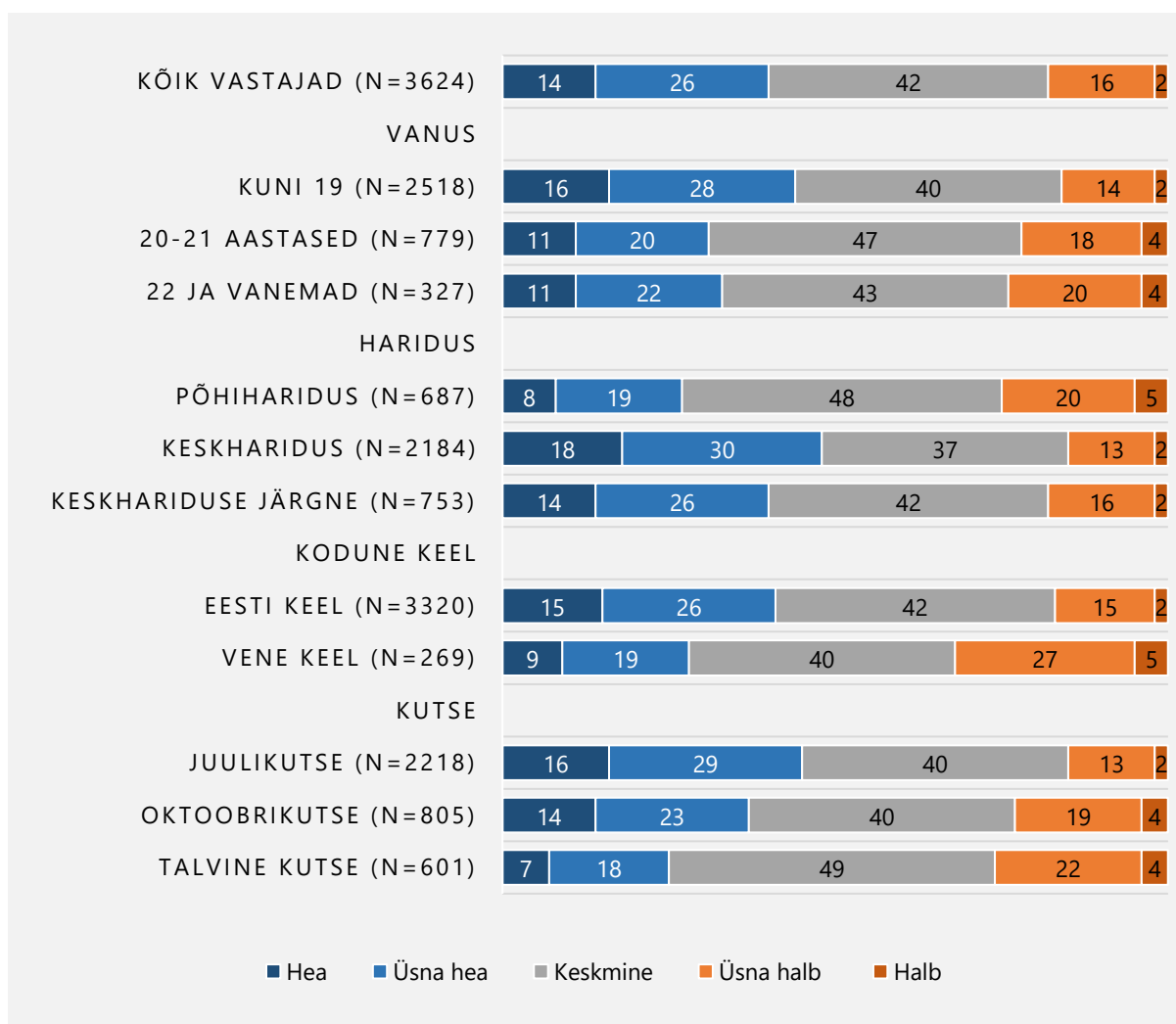
¹⁴ Tossell, C. C., Gomez, A., de Visser, E. J., Vazquez, A., Donadio, B. T., Metcalfe, A., Rogan, C., Davis, R. ja Atran, S. (2022). Spiritual over physical formidability determines willingness to fight and sacrifice through loyalty in cross-cultural populations. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 119(3), e2021979119.

kirjeldada ajateenijate võitlustahte kujunemist ning mõista, millised motivatsioonitegurid suunavad valmisolekut pingutada ja tegutseda. Lähtudes eeldusest, et ajateenistusega kaasneb märkimisväärne füüsiline koormus, püstitame hüpoteesi, et paremas füüsilises vormis kutsealused suhtuvad teenistusse positiivsemalt: tajutud valmisolek koormust taluda võib vähendada ebakindlust ning suurendada enesekindlust teenistuse alguses. Lisaks eeldame, et parem füüsiline ettevalmistus toetab väljaõppe sujuvat läbimist ja õpiedu, mis võib omakorda tugevdada motivatsiooni, valmisolekut panustada riigikaitsele ka

edaspidi (nt õppekogunemistel osalemine) ning laiemal mõjuahelana soodustada võitlustahtet.

2.1 Hinnang füüsilisele vormile enne ajateenistusse astumist

Ajateenija füüsilise vormi ja võitlustahte seoste avamist alustame ajateenijate hinnangust oma füüsilisele vormile enne teenistusse astumist, vaadeldes tulemusi nii kogu valimis kui ka taustatunnuste lõikes (joonis 2.1).

Joonis 2.1 Ajateenistuse alguses antud hinnangud ajateenistuse eelsele füüsilisele vormile (sotsiaaldemograafiliste rühmade lõikes)

Vaadeldes ajateenistuse alguses antud hinnangut ajateenistuse eelsele füüsilisele vormile domineerib eelkõige "keskmine" hinnang (42%), millele järgnevad "üsna hea" (26%) ja "hea" (14%). Negatiivseid hinnanguid esineb harvem – "üsna halb" 16% ja "halb" 2%. Seega moodustavad positiivsed hinnangud (hea + üsna hea) ligikaudu 40% ning negatiivsed (üsna halb + halb) umbes 18% vastustest.

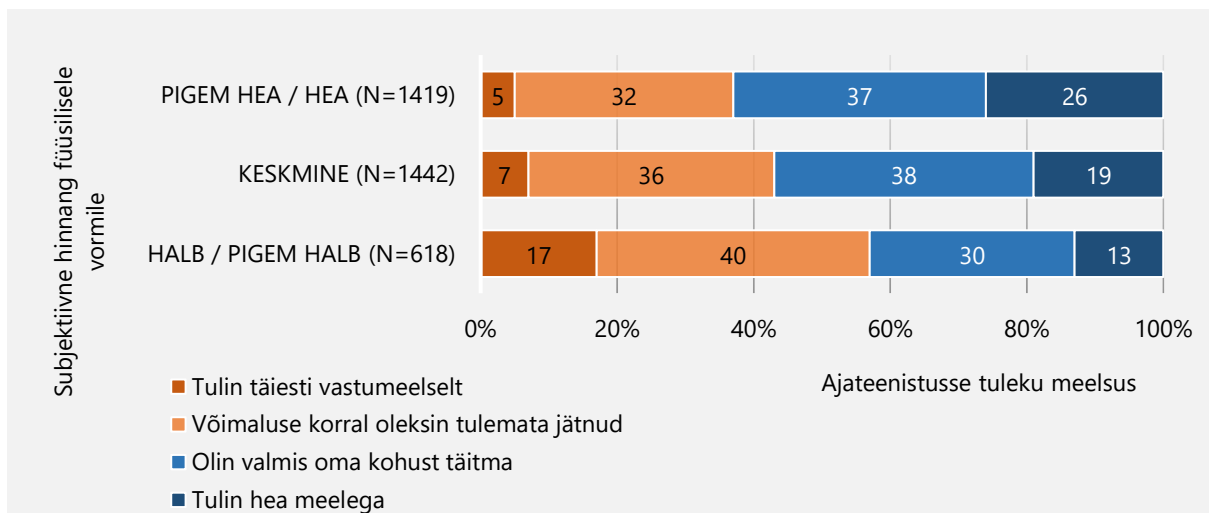
Vanuserühmade võrdlus viitab, et vanemates rühmades suureneb negatiivsete hinnangute osakaal: kuni 19-aastaste seas moodustab "üsna halb/halb" kokku 16%, samas 20–21-aastaste seas 22% ning 22-aastaste ja vanemate seas 24%. Hariduse lõikes joonistub selge erinevus – põhiharidusega vastajatel (N=687) on positiivseid hinnanguid vähem ja negatiivseid rohkem (sh "halb" 5%), samas kui keskharidusega rühmas (N=2184) on positiivseid hinnanguid enim (kokku 48%) ning negatiivseid vähem (kokku 15%). Koduse keele järgi on erinevus samuti selge: vene keelt kõnelevatel vastajatel (N=269) on negatiivseid hinnanguid märksa rohkem (27% "üsna halb" ja 5% "halb", kokku 32%) kui eesti keelt kõnelevatel (N=3320; 15% ja 2%, kokku 17%). Kutsete lõikes paistab silma talvine kutse (N=601), kus positiivseid hinnanguid on kõige vähem (kokku 25%) ning "keskmise" ja negatiivsete hinnangute osakaal on kõrgem, võrreldes juulikutse ja oktoobrikutsega. Kokkuvõttes näitab joonis, et kuigi kogu valimis on kõige levinum "keskmine" vormihinnang, esineb füüsilise vormi subjektiivses hinnangus

arvestatav varieeruvus taustatunnuste lõikes – eriti hariduse, koduse keele ja kutseaja järgi.

2.2 Füüsilise vormi seos teenistusse tuleku meelsusega

Järgnevalt analüüsime, kuidas teenistusse tuleku meelsus seostub ajateenijate hinnanguga oma ajateenistusele füüsilisele vormile. Meelsust käsitleme siinkohal orientatsioonina teenistuse suhtes (positiivne vs negatiivne), füüsilist vormi aga subjektiivse hinnanguna, mis peegeldab tajutud kehalist võimekust.

Joonis 2.2 näitab, et ajateenistusse tuleku meelsus on selgelt seotud sellega, kuidas ajateenijad hindavad oma teenistuseelset füüsilist vormi (hinnang anti teenistuse alguses). Heaks või pigem heaks hinnatud füüsilise vormiga ajateenijate seas tuli ajateenistusse hea meelega 26% ning 37% oli valmis oma kohust täitma; samas 32% oleks võimaluse korral tulemata jätnud ja 5% tuli täiesti vastumeelselt. Keskmiseks hinnatud vormi korral on „hea meelega“ tulnute osakaal väiksem (19%), samal ajal kui 38% oli valmis oma kohust täitma; võimaluse korral oleks tulemata jätnud 36% ja täiesti vastumeelselt tuli 7%. Halvaks või pigem halvaks hinnatud füüsilise vormiga ajateenijate seas suureneb negatiivne hoiak märgatavalt: 40% oleks võimaluse korral ajateenistusse tulemata jätnud ning 17% tuli täiesti vastumeelselt, samas kui 30% oli valmis oma kohust täitma ja vaid 13% tuli hea meelega.

Joonis 2.2. Subjektive hinnang ajateenistusele füüsilise vormile ajateenistusse tuleku meelsuse järgi (%; n=3459)

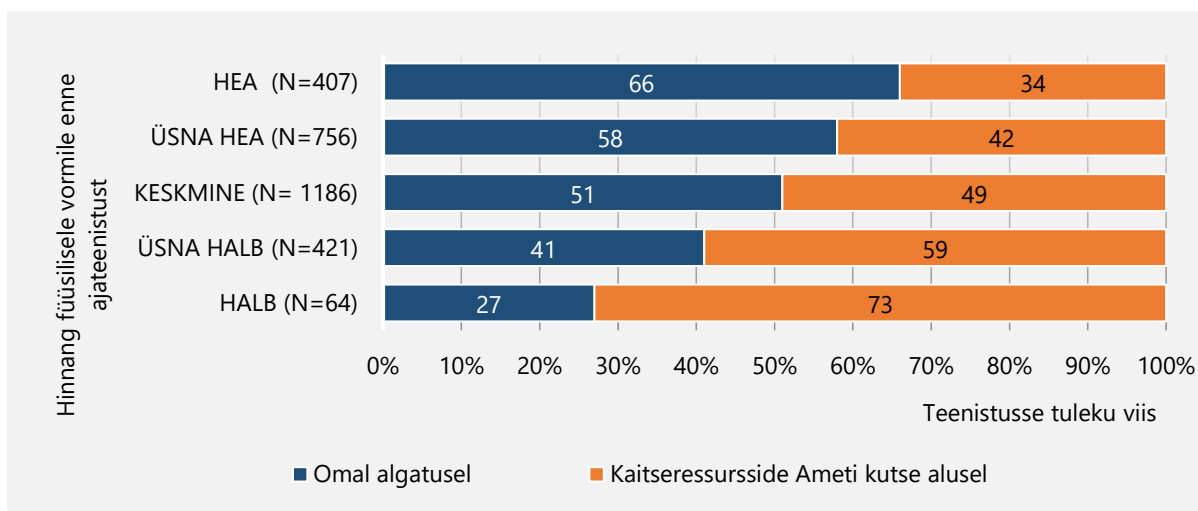
Füüsilise vormi enesehinnangu (3 rühma) ja teenistusse tuleku meelsuse (4 varianti) vaheline seos on statistiliselt oluline (Pearsoni $\chi^2(6)=125,147$, $p<0,001$, $N=3459$). Lisaks on oluline ka ordinaalne trend (Linear-by-Linear Association = $97,427$, $p<0,001$), mis viitab sellele, et meelsus muutub füüsilise vormi hinnangu paranedes järk-järgult positiivsemaks, mitte pelgalt mõne üksiku rühma erinevusena.

Kokkuvõttes näitab analüüs, et mida paremaks hinnatakse oma teenistuseelset füüsilist vormi, seda suurem on valmisolek ja positiivsem hoiak ajateenistusse tulekul, ning vastupidi - halvema vormi korral on vastumeelsus oluliselt sagedasem, kuid samuti näitab analüüs, et füüsilise vorm selgitab meelsuse erinevusi vaid osaliselt.

Antud analüüsi tulemustest lähtuvalt tuleb ka huvi teada, kas ajateenijate seas, kes hindavad oma teenistuseelset füüsilist vormi heaks, võib leida ka neid, kes on

ajateenistuseks teadlikult ette valmistunud. Üheks kaudseks indikaatoriks on siin teenistusse tuleku viis: kui ajateenistusse tullakse sagedamini omal algatusel (mitte kutse alusel), võib see viidata suuremale isiklikule motivatsioonile ja võimalikule sihipärasemale ettevalmistusele.

Analüüsi tulemused toetavad seda hüpoteesi. Heaks hinnatud füüsilise vormiga ajateenijatest tuli teenistusse omal algatusel 66% (kutse alusel 34%) ning üsna heaks hinnatud ajateenijate seas 58% (kutse alusel 42%) (joonis 2.3). Seevastu keskmise hinnanguga rühmas on jaotus juba peaaegu võrdne (51% omal algatusel; 49% kutse alusel), ning kehva enesehinnangu korral domineerib kutse alusel teenistusse tulek: üsna halva hinnanguga rühmas tuli kutse alusel 59% ja halva hinnanguga rühmas koguni 73% (omal algatusel vastavalt 41% ja 27%).

Joonis 2.3. Teenistusse tuleku viisi subjektiivse füüsilise vormi hinnangu järgi (%; n=2834)

Seos füüsilise vormi enesehinnangu ja teenistusse tuleku viisi vahel on statistiliselt oluline (Pearsoni $\chi^2(4)=78,515$, $p<0,001$, $N=2834$) ning trend on selgelt lineaarne (Linear-by-Linear Association = 76,570, $p<0,001$). Seose tugevus on Phi ja Crameri V alusel väike kuni mõõdukas (mõlemad 0,166, $p<0,001$), mis tähendab, et kuigi seos on kindlalt olemas, mõjutavad teenistusse tuleku viisi tõenäoliselt ka mitmed teised tegurid.

2.3 Teenistuseelne füüsiline vorm ja valmisolek täita sõjaaja ülesandeid

Järgnevalt analüüsime, kuidas teenistuseelne füüsilise vormi hinnang seostub valmisolekuga täita sõjaaja ülesandeid. Oja ja

Piksööt¹⁵ leidsid oma uuringus, et ajateenistuse eelne suurem kehaline aktiivsus aitab ajateenijatel paremini kohaneda teenistuse füüsiliste nõudmistega. Positiivne hinnang füüsilisele vormile seostub ka väiksema teenistusest väljalangevuse¹⁶ ning suurenenud rahuloluga teenistuse suhtes¹⁷. Lisaks aitab parem füüsiline ettevalmistus sõduril teenistusega kaasnevatest raskustest üle saada ning taluda suurt füüsilist ja vaimset koormust¹⁸.

Lähtudes eelnevast küsimusest, kas parem enesehinnang teenistuseelisele füüsilisele vormile seostub teenistuse lõpus positiivsema hinnanguga oma sõjaaja ülesannete täitmise võimekusele. Siin on oluline, et teenistuseelset füüsilist vormi käsitleme "stardipositsioonina", mis võib mõjutada kogu teenistuse kogemust: parem algvorm vähendab algset ebakindlust koormuse ees

¹⁵ Oja, L. ja Piksööt, J. (2023). The influence of previous lifestyle on occupational physical fitness in military service. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(3), 1860. <https://doi.org/10.3390/ijerph20031860>

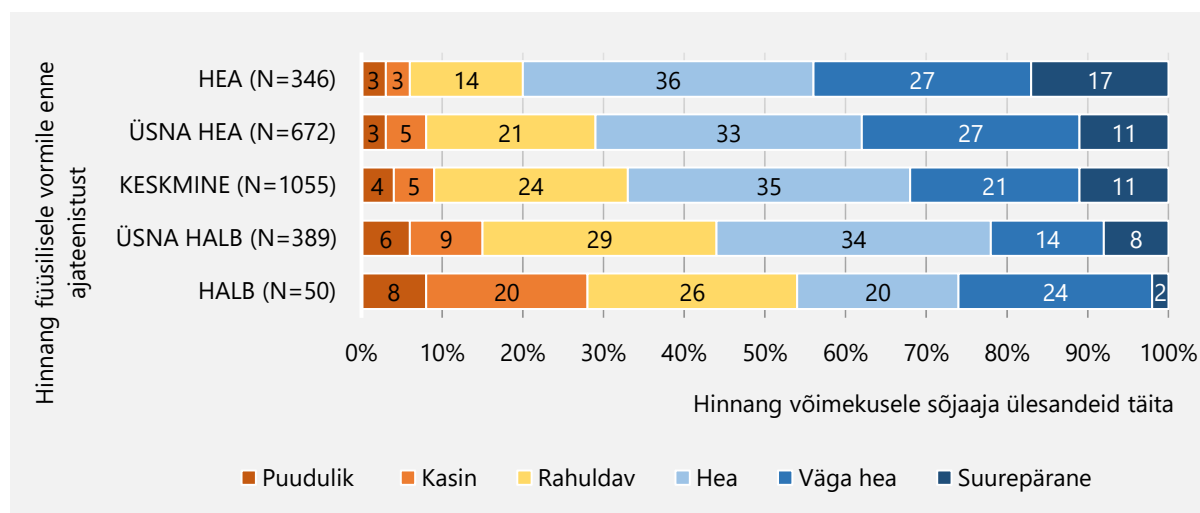
¹⁶ Silvala, J., Hurtig, T., Yliherva, A., Taanila, A., & Korpelainen, R. (2023). Physical activity, social-communicative skills, and fitness for military service. *Military Health*. Retrieved from militaryhealth.bmj.com

¹⁷ Kasearu, K., Toeding, L.-M., Kivirähk, J., Lillemäe, E., Aas, S., Järvala, E. ja Truusa, T.-T. (2022). *Riigikaitseõpetus ja ajateenistuse erinevad tahud pandeemia ajal: Kompleksuuringu 2020–2021 ajateenijate küsitluse aruanne*. Strateegilise Jätkusuutlikkuse Kompetentsikeskus, Tartu Ülikool.

¹⁸ Henriksen, R. (2007). Warriors in combat: What makes people actively fight in combat? *Journal of Strategic Studies*, 30(2), lk. 201. <https://doi.org/10.1080/01402390701248707>

ning seostub positiivsema hoiaku ja kohanemisega väljaõppel, mis omakorda loob soodsama fooni õppimiseks ja oskuste omandamiseks. Siinne loogika on, et kõrgem tajutud enesehinnang võimele sõjaaja ülesandeid täita peegeldab muu hulgas ka tajutud oskuste pagasit ehk kui ajateenija leiab, et saab ülesannetega hakkama, seostub see asjaoluga, et ta on väljaõppes omandanud vajalikud oskused piisaval tasemel. Seega hindame me mitte ainult "vormi" mõju, vaid laiemalt seda, kas paremad algtingimused (füüsiline valmisolek koos sellega kaasneda võiva positiivsema hoiakuga) seostuvad teenistuse lõpus parema tajutud valmisolekuga täita sõjaaja ülesandeid.

Analüüsis kasutati ajateenijate subjektiivset hinnangut füüsilisele vormile enne teenistust ning hinnangut oma võimekusele täita sõjaaja ülesandeid teenistuse lõpus. Tulemused (joonis 2.4) osutavad selgele mustriks: mida paremaks hinnatakse oma füüsilist vormi enne teenistust, seda suurem on osakaal vastajaid, kes annavad teenistuse lõpus oma sõjaaja ülesannete täitmise võimekusele positiivse hinnangu. Näiteks „hea“ füüsilise vormi hinnanguga vastajate seas on positiivsete hinnangute (hea/väga hea/suurepärase) osakaal sõjaaja ülesandeid täita suurem kui „üsna halva“ või „halva“ füüsilise vormiga rühmades, kus koondub suhteliselt rohkem negatiivseid hinnanguid.

Joonis 2.4. Hinnang võimekusele täita sõjaaja ülesandeid füüsilise vormi enesehinnangu järgi (enne teenistust) (%; n=2512)

Jooniselt nähtub, et hinnang oma võimekusele täita sõjaaja ülesandeid jaotub erinevate füüsilise vormi enesehinnangu rühmade lõikes järgmiselt: parema füüsilise vormiga vastajate seas on suurem osakaal neid, kes hindavad oma võimekust heaks või väga heaks (ning vähem neid, kes annavad negatiivsemaid hinnanguid). Halvema subjektiivse füüsilise vormi rühmades on vastupidiselt suurem osakaal "kasina/rahuldava" taseme hinnanguid ning väiksem

osakaal väga positiivseid hinnanguid. Seose statistiline kontroll kinnitas, et füüsilise vormi hinnangu ja tajutud võimekuse vahel esineb statistiliselt oluline seos: Pearsoni χ^2 -test oli oluline ($\chi^2(20) = 105,744$; $p < 0,001$; $N = 2512$). Lisaks oli oluline ka lineaarse trendi test (Linear-by-Linear Association = 68,469; $p < 0,001$), mis viitab, et seos on süsteemne ja suunaliselt järjekindel (parem vorm viitab ka paremale hinnangule võimekuses).

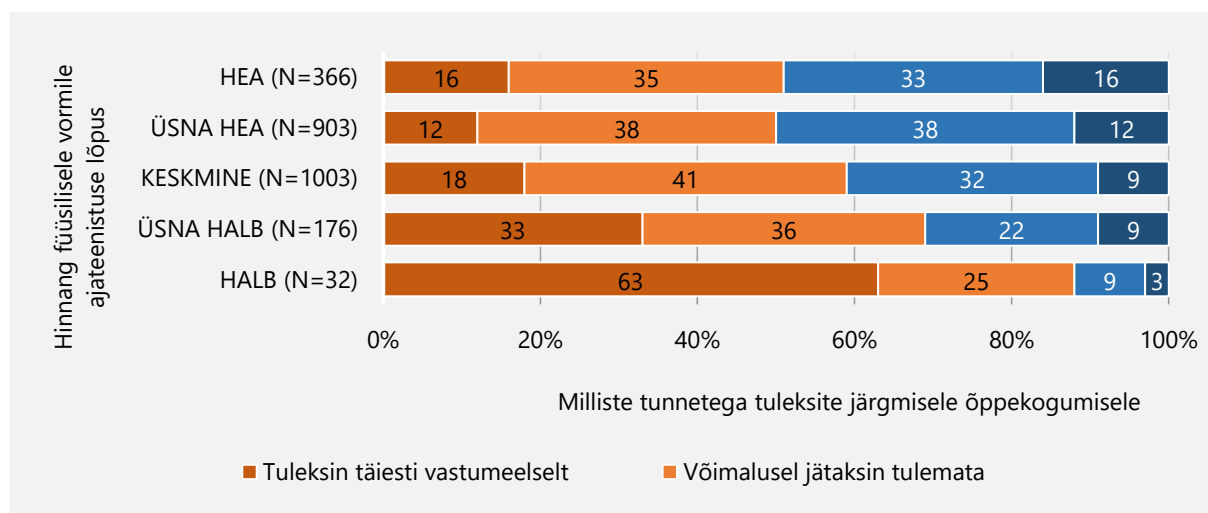
Kuna mõlemad tunnused on ordinaalsed, hinnati seose suunda ja tugevust ka ordinaalsete seosemõõdikutega. Tulemused näitasid positiivset seost: Kendall'i $\tau_b=0,138$ ($p<0,001$), Gamma= $0,187$ ($p<0,001$) ja Somers' d (symmetric)= $0,138$ ($p<0,001$). Sama järeldust toetab Spearmani korrelatsioon, mis oli positiivne ja statistiliselt oluline ($\rho=0,165$; $p<0,001$; $N=2512$). Efektisuurus on sotsiaalteaduslikes andmetes tüüpiliselt pigem tagasihoidlik, kuid seos on ühesuunaline ja robustne. Kokkuvõttes kinnitavad tulemused hüpoteesi: parem subjektiivne füüsiline algvorm seostub kõrgema subjektiivse valmisolekuga täita sõjaaja ülesandeid.

2.4 Füüsiline vorm ja võitlustahe

Järgnevalt vaatleme, kas tajutud füüsiline vorm seostub ka võitlustahtega. Kui parem füüsiline vorm toetab enesekindlust ja aitab väljaõpet edukamalt läbida, siis peaks see seostuma ka tugevama võitlustahtega –

eeskätt võidelda Eesti eest ja osaleda õppekogunemistel (võitlustahte väljendus rahualjal). Seetõttu vaatleme järgnevalt, kuidas teenistuse lõpus hinnatud füüsiline vorm on seotud hoiakutega järgmisele reservõppekogunemisele tuleku suhtes.

Joonis 2.5 kirjeldab, milliste tunnetega vastajad tuleksid järgmisele reservõppekogunemisele, võrrelduna nende subjektiivse hinnanguga füüsilisele vormile teenistuse lõpus ($n=2483$). Tulemustes ilmneb selgelt, et parema füüsilise vormiga vastajad väljendavad keskmiselt positiivsemat meelsust reservõppekogunemisele tulla. Kõige halvema vormi rühmas koondub suurim osakaal vastajaid, kes tuleksid täiesti vastumeelselt (umbes 63%), samas kui "hea" vormi rühmas on selle vastuse osakaal oluliselt väiksem (umbes 16%). Vastupidine tendents ilmneb positiivsemate vastuste puhul, kus parema vormi rühmades on suurem osakaal neid, kes oleksid valmis oma kohust täitma või tuleksid hea meelega.

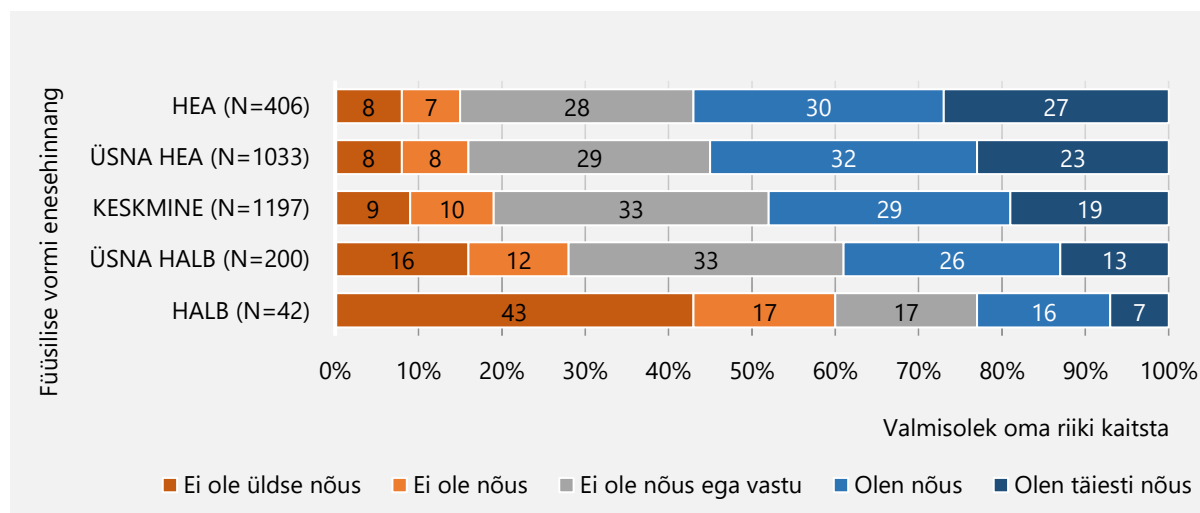

Joonis 2.5. Füüsilise vormi ja reservõppekogunemisele tuleku meelsuse seos ($n=2483$)

Seos füüsilise vormi ja reservõppekogunemisele tuleku meelsuse vahel on statistiliselt oluline. Pearsoni χ^2 -test kinnitas rühmade vahelisi erinevusi ($\chi^2(12)=120,863$; $p<0,001$; $N=2483$) ning lineaarse trendi test oli samuti oluline (Linear-by-Linear Association= $58,662$; $p<0,001$), mis viitab, et parem vorm on seotud positiivsema meelsusega. Ka ordinaalsed seosemõõdikud näitasid positiivset seost (Gamma= $0,182$; Kendall $\tau b=0,126$; $p<0,001$) ja Spearmani korrelatsioon oli samuti positiivne ($\rho=0,145$; $p<0,001$). Kokkuvõttes toetavad tulemused hüpoteesi, et paremas füüsilises vormis olevad ajateenijad tuleksid reservõppekogunemisele meelsamini kui enda füüsilist vormi halvaks hinnanud ajateenijad.

Järgmises analüüsi etapis hinnati, kas ajateenijate subjektiivne füüsilise vormi hinnang teenistuse lõpus on seotud võitlustahtega ehk väitega „Kui Eestit rünnatakse, siis ma olen valmis oma riiki kaitsma“.

Joonis 2.6 näitab, et halvema füüsilise vormiga vastajate seas on rohkem neid, kes paiknevad valmisoleku skaalal madalamates kategooriates, samas kui parema füüsilise vormiga rühmades suureneb osakaal kõrgemates (positiivsemates) kategooriates. Näiteks „halva“ füüsilise vormi rühmas ($N=42$) koondub suur osa vastustest kõige madalamasse valmisoleku kategooriasse ($42,9\%$), samas kui „hea“ vormi rühmas ($N=406$) on vastuste jaotus nihkunud enam keskmistesse ja kõrgematesse kategooriatesse (nt olen nõus/olen täiesti nõus. kategooria kokku 57%). Kuigi „halb“ rühmas on vastajaid vähe, nähtub andmetest, et seesugune trend kehtib ka teiste kategooriate osas. Seose statistiline kontroll kinnitas, et füüsilise vormi ja valmisoleku vahel on statistiliselt oluline seos. Pearsoni χ^2 -test oli oluline ($\chi^2(16)=101,334$; $p<0,001$; $N=2878$) ning oluline oli ka lineaarse trendi test (Linear-by-Linear Association= $53,977$; $p<0,001$), mis viitab, et seos on järjekindlalt suunatud.

Joonis 2.6. Valmisolek kaitsta Eestit füüsilise vormi enesehinnangu järgi (%; $n=2878$)

Võrdlemaks seoste tugevust arvasime liiksaks Spearmani korrelatsiooni. Tulemused näitasid, et parema füüsilise vormiga ajateenijad väljendavad keskmiselt suuremat valmisolekut kaitsta Eestit ($\rho=0,122$;

$p<0,001$; $N=2469$), kuid seos on pigem nõrk. Samal valimil oli füüsilise vormi seos reservõppekogunemisele tuleku meelsusega veidi tugevam ($\rho=0,143$; $p<0,001$; $N=2469$). See viitab, et valmisolek kaitsta

Eestit on paljude jaoks üsna üldine hoiak, mis ei sõltu nii palju füüsilisest vormist, samas kui reservõppekogunemisele tulek ehk konkreetses panus seostub füüsilise vormiga mõnevõrra rohkem.

2.5 Subjektiivse füüsilise vormi hinnangu muutused ajateenistuse jooksul ja nende seos võitlustahtega

Järgmise sammuna analüüsime vormi muutust ajateenistuse jooksul. Lähtume eeldusest, et ajateenistuse algne meelsus ja motivatsioon võivad olla seotud tajutud füüsilise valmisolekuga: parem vorm vähendab ebakindlust füüsilise koormuse ees, toetab enesekindlust ning loob soodsama fooni väljaõppega kohanemiseks. Kui see mehhanism on asjakohane, ei ole oluline üksnes algse füüsilise vormi tase, vaid ka see, kas ja kuidas ajateenistus ise ajateenijate füüsilist suutlikkust (ja selle subjektiivset hinnangut) kujundab. Füüsilise vormi paranemine võib toimida täiendava „kinnituseefektina“ ehk kogemus, et koormusega tullakse toime ning füüsilise võimekus kasvab, võib tugevdada enesekindlust ja motivatsiooni, mis omakorda toetab väljaõppe sujumist.

Et hinnata, kas ajateenistuse jooksul on sõdurite subjektiivne hinnang oma füüsilisele vormile muutunud, võrreldi vastuseid kahel ajahetkel: teenistuse alguses antud hinnang teenistusele vormile ja teenistuse lõpus antud hinnang teenistuse lõpu vormile. Analüüsi kaasati ainult need vastajad, kes olid vastanud mõlemas küsitluses, kokku N=2764.

Tulemused jagunesid kolme kategooriasse - halvenes / jäi samaks / paranes. Tulemustest selgus, et 38% vastajatest (n=1053) hindas, et nende füüsilise vormi paranes, 43% (n=1184) jäi hinnang füüsilisele vormile samaks, ning 19% (n=527) teatas, et füüsilise vormi halvenes. Seega oli paranemist raporteerivaid vastajaid selgelt rohkem kui halvenemist raporteerivaid, kuigi suurim rühm oli neid, kelle jaoks muutust ei toimunud. Wilcoxon'i järjestusmärkide test kinnitas, et teenistuse alguse ja lõpu hinnangud füüsilisele vormile erinevad statistiliselt oluliselt ($Z=-11,846$, $p<0,001$; $N=2764$), st hinnangutes esineb süsteemne nihe. Kirjeldava jaotuse põhjal on nihe pigem paranemise suunas (paranemist 38,1% vs halvenemist 19,1%).

Käesoleva analüüsi tulemust, et ajateenistuse jooksul liiguvad hinnangud oma füüsilisele vormile pigem paranemise suunas, toetab ka 2020–2021. aasta kompleksuuring. Uuring rõhutab, et muutus ei ole kõigi jaoks ühesugune: ajateenistus mõjub mõnes mõttes „tasandavalt“. Need, kes alustavad kehvemas vormis, ütlevad sagedamini, et nende vorm paranes. Need aga, kes olid juba alguses heas vormis, tunnevad muutust vähem või ei pane seda nii selgelt tähele. Selgitusena toodi välja, et inimesed, kes ütlevad, et „füüsilise vormi paranes“, ütlevad tihti ka seda, et neil kasvab soov liikuda ja sporti teha¹⁹. See toetab ka käesoleva analüüsi tõlgendust, et kui inimene kogeb positiivset arengut s.t saab koormusega hakkama ja muutub tugevamaks, siis kasvab ka enesekindlus ning tekib rohkem tahtmist pingutada.

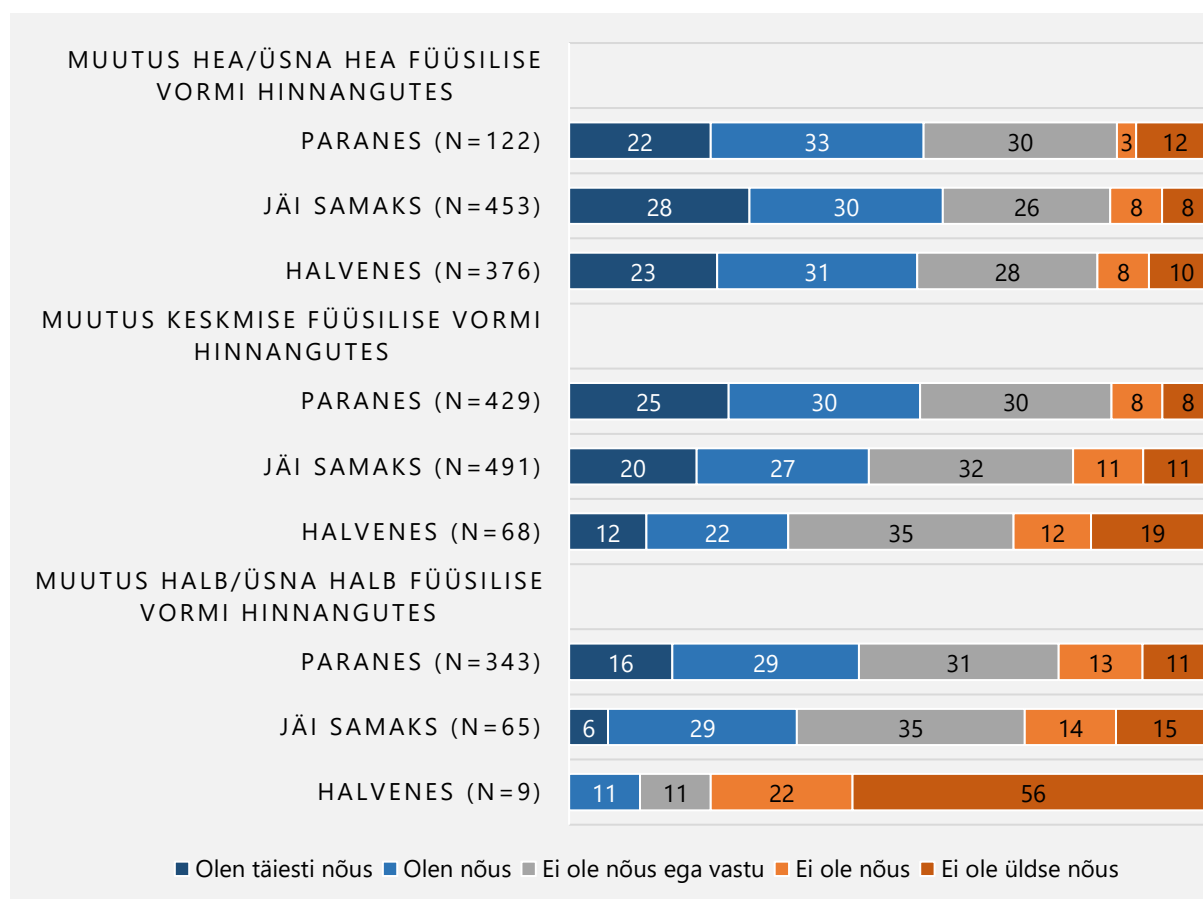
¹⁹ Kasearu, K., Tooding, L.-M., Kivirähk, J., Lillemäe, E., Aas, S., Järvala, E. ja Truusa, T.-T. (2022). *Riigikaitseõpetus ja ajateenistuse erinevad tahud pandeemia*

ajal: Kompleksuuringu 2020–2021 ajateenijate küsitluse aruanne. Strateegilise Jätkusuutlikkuse Kompetentsikeskus, Tartu Ülikool.

Seetõttu uurime, kas vormi paranemine peegeldab ajateenija aktiivset panustamist ja lisamotivatsiooni, mis võiks omakorda väljenduda kõrgemas võitlustahtes. Teisisõnu, kui ajateenija hinnangul tema vorm paraneb, kas võib see viidata suuremale pühendumusele väljaõppes, järjekindlale pingutusele ja paremale kohanemisele teenistuskoores.

Esmalt vaatleme vormi muutuse seost valmisolekuga riiki kaitsta. Joonis 2.7 näitab, et algvormi "stardipositsioonil" on seoses väitega „kui Eestit rünnatakse, siis olen valmis oma riiki kaitsma“, ning vormimuutus tõuseb esile eelkõige siis, kui

algvorm ei olnud juba alguses hea. Hea/üsna hea algvormi rühmas on jaotused kolme muutuse (paranes/sama/halvenes) löikes üsna sarnased – võitlusvalmidus püsib üldiselt kõrge ka siis, kui hinnang vormile halvenes. Seevastu keskmise ja eriti halva/üsna halva algvormi puhul on mustri suund selgem ja vormi paranemise korral on positiivsete vastuste osakaal suurem, samas kui halvenemise korral koondub rohkem negatiivseid vastuseid (tuleb arvestada, et halva algvormi "halvenes" rühmas on N väga väike ja seda tuleks käsitleda pigem illustratiivsena).

Joonis 2.7. Võitlusvalmidus vormimuutuse järgi algse füüsilise vormi rühmades

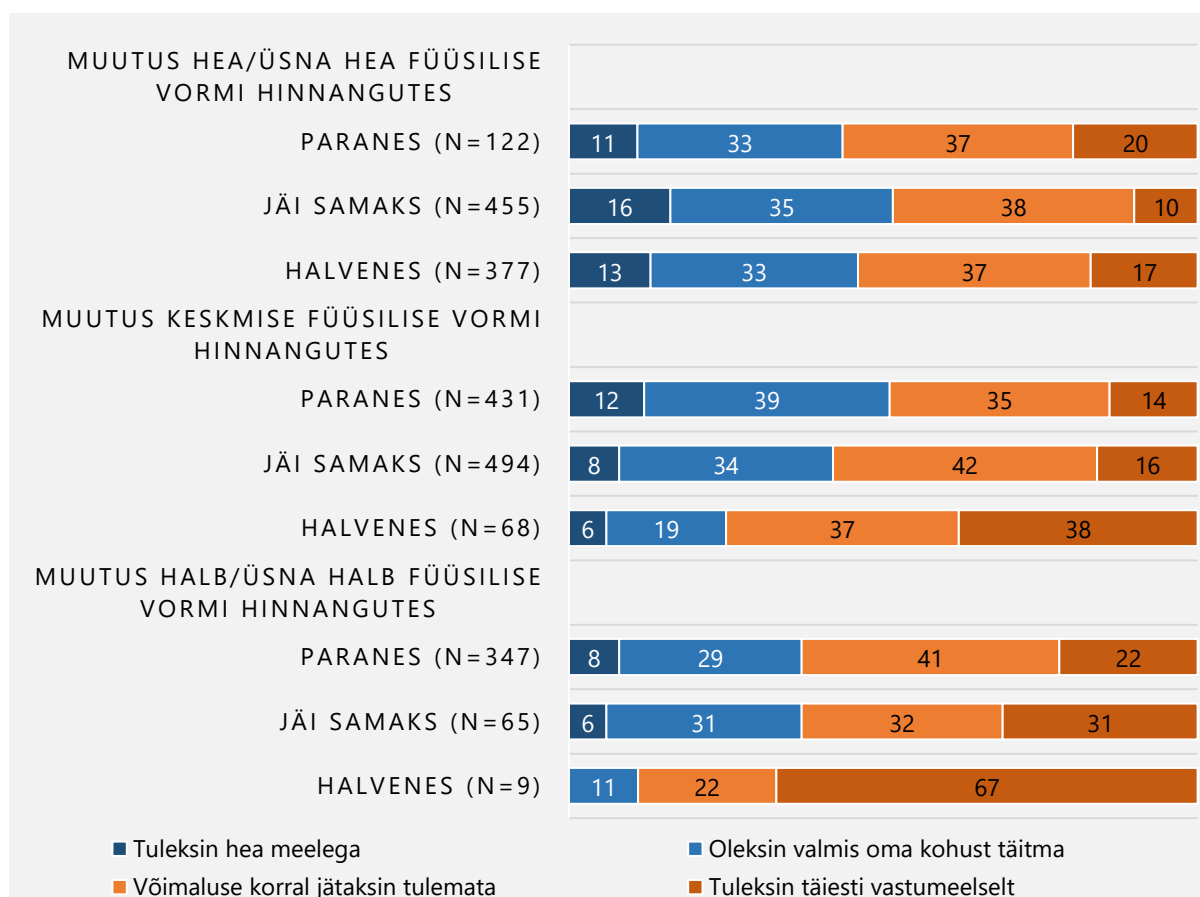
Selleks, et eristada vormimuutuse seost võitlusvalmidusega algtaasemest, kasutati ordinaalset logistilist regressiooni (PLUM), kus sõltuvaks muutujaks oli võitlusvalmidus ning seletajatena kaasati nii teenistuseelne

algvorm kui ka vormimuutuse rühmad. Mudel oli tervikuna statistiliselt oluline (LR $\chi^2(3)=54,118$; $p<0,001$) ning sobivusnäitajad ei viidanud sobivusprobleemile (Pearson $p=0,736$; Deviance $p=0,722$;

N=2356). Ootuspäraselt oli parem algvorm seotud kõrgema võitlusvalmidusega ($b=0,342$; $p<0,001$; $OR\approx 1,41$). Lisaks ilmnis, et võrreldes „paranenud“ rühmaga oli „halvenenud“ rühmal oluliselt väiksem tõenäosus paikneda kõrgemates võitlusvalmiduse kategooriates ($b=-0,577$; $p<0,001$; $OR\approx 0,56$) ning ka „samaks jäänud“ rühmal väiksem ($b=-0,240$; $p=0,008$; $OR\approx 0,79$). Seega toetab mudel järeldust, et vormi paranemine seostub kõrgema võitlusvalmidusega ka siis, kui algvormi erinevused on arvesse võetud.

Teiseks analüüsimise muutust õppekogunemisel osalemise valmisoleku kontekstis. Joonis 2.8 näitab, et algse füüsilise vormi tase määrab mõnevõrra ka selle, kui posi-

tiivselt suhtutakse järgmisele õppekogunemisele tulekusse. Hea/üsna hea algvormi korral on jaotused muutuse (paranes/sama/halvenes) lõikes üsna sarnased, kus enamik koondub „võimaluse korral jätaaksin tulemata“ ja „oleksin valmis kohust täitma“ vahele ning täiesti vastumeelseid on vähem. Keskmise algvormi rühmas on kontrast tugevam - kui vorm halveneb, siis kasvab „tuleksin täiesti vastumeelselt“ osakaal märgatavalt (umbes 38%), samas kui paranemise ja samaks jäämise korral on see märksa väiksem. Halva/üsna halva algvormi rühmas on samuti näha, et halvenemise korral on hoiakud kõige negatiivsemad, kuid siin tuleb eriti arvestada, et „halvenes“ alarühmas on N väga väike, mistõttu neid tuleks käsitleda pigem illustratiivsetena.

Joonis 2.8. Valmisolek osaleda järgmisel õppekogunemisele vormimuutuse järgi algse füüsilise vormi rühmades

Et eristada vormimuutuse seost õppekogunemisele tuleku meelsusega algtasemest, kasutasime ordinaalset logistilist regressiooni (PLUM), kus sõltuvaks muutujaks oli meelsus reservõppekogunemisele tulla ning seletajatena kaasati teenistuseelne algvorm ja vormimuutuse rühmad. Mudel oli tervikuna statistiliselt oluline (LR $\chi^2(3)=60,450$; $p<0,001$; $N=2368$). Parem algvorm seostus positiivsema meelsusega ($b=0,361$; $p<0,001$; $OR\approx 1,44$). Võrreldes „paranenud” rühmaga oli „halvenenud” rühmal oluliselt väiksem tõenäosus paikneda positiivsemates meelsuse kategooriates ($b=-0,653$; $p<0,001$; $OR\approx 0,52$), samas kui „samaks jäänud” rühma erinevus „paranenud” rühmast jäi piiripealseks ($b=-0,177$; $p=0,057$; $OR\approx 0,84$). Seega viitavad tulemused, et lisaks algvormile on oluline ka muutuse suund: vormi halvenemine seostub märksa negatiivsema hoiakuga õppekogunemisele tuleku suhtes, samal ajal kui paranemine eristub pigem positiivsema meelsusega²⁰.

Kokkuvõttes ilmneb, et ajateenijad, kes hindavad vormi paranemist, paiknevad keskmiselt kõrgemates võitlusvalmiduse kategooriates, kui need, kelle hinnangul vorm püsis samana või halvenes. See toetab hüpoteesi, et parem vorm vähendab ebakindlust füüsilise koormuse ees, toetab enesekindlust ning loob soodsama fooni väljaõppega kohanemiseks, lisaks vormi paranemine võib toimida lisamotivatsiooni ja aktiivse panustamise indikaatorina, mis omakorda väljendub ka suuremas võitlustahtes. Täiendavates mudelites, kus lisati kontrollmuutujatena haridustase ja kutse,

püsis vormimuutuse seos nii võitlusvalmiduse kui ka õppekogunemisel osalemise valmisolekuga statistiliselt oluline ning järelused ei muutunud.

Kokkuvõte

Analüüsi eesmärk oli hinnata, kas ja mil määral seostub ajateenistusse tuleku meelsus ajateenijate enne teenistust hinnatud füüsilise vormiga, lähtudes hüpoteesist, et paremas vormis kutsalused suhtuvad teenistusse positiivsemalt, kuna tajutud valmisolek koormust taluda vähendab ebakindlust ja toetab enesekindlust teenistuse alguses. Lisaks eeldati, et parem füüsiline ettevalmistus soodustab väljaõppe sujuvat läbimist ja õpiedu, mis omakorda võib tugevdada motivatsiooni panustada riigikaitsele ka edaspidi (nt reservõppekogunemistel osalemine) ning laiema mõjuahelana toetada võitlustahtet.

Ajateenistuse alguses antud enesehinnangud teenistuseelsele füüsilisele vormile näitasid, et kõige levinum on „keskmine” hinnang (42%); positiivseid hinnanguid („üsna hea” ja „hea”) oli kokku ligikaudu 40% ning negatiivseid („üsna halb” ja „halb”) umbes 18%. Taustatunnuste lõikes ilmnis varieeruvus, sh vanemates vanuserühmades rohkem negatiivseid hinnanguid ning suuremad erinevused hariduse ja koduse keele lõikes.

Teenistusse tuleku meelsuse ja füüsilise vormi seos osutus selgeks ja järkjärguliseks. Hea või pigem hea vormihinnanguga ajateenijatest tuli teenistusse „hea meelega” 26% ning 37% oli valmis oma kohust

²⁰ Mudeli sobivusnäitajate (Pearson ja Deviance) põhjal tuleb arvestada, et suure valimi korral võivad need testid olla väga tundlikud ning anda statistiliselt olulise tulemuse ka siis, kui kõrvalekalded on sisuliselt väikesed. Seetõttu tõlgendame PLUM-tulemusi

eelkõige koefitsientide suuna ja suuruse kaudu ning kasutame mudelit „algvormi kontrolliga” võrdlusraamina, mitte täiusliku ennustusmudelina.

täitma, samas kui 32% oleks võimaluse korral tulemata jätnud ja 5% tuli täiesti vastumeelselt. Halva või pigem halva vormi korral suurenes vastumeelsus märgatavalt: 40% oleks võimaluse korral tulemata jätnud ja 17% tuli täiesti vastumeelselt, samas kui „hea meelega“ tulnuid oli 13%. Seos oli statistiliselt oluline ja suunalt üheselt positiivne, kuid mõju suurus viitab, et füüsiline vorm selgitab meelsuse erinevusi vaid osaliselt.

Lisaks vaadeldi, kas parema füüsilise vormiga ajateenijate seas võib olla enam teadlikke ettevalmistujaid, kasutades indikaatorina teenistusse tuleku viisi. Tulemused osutasid, et hea füüsilise vormi hinnangu korral tuli omal algatusel 66% (kutse alusel 34%), samas kui halva füüsilise vormi hinnangu korral vaid 27% omal algatusel ja 73% kutse alusel. Seos oli statistiliselt oluline ning toetab tõlgendust, et parema vormiga rühmades leidub tõenäolisemalt ajateenistuseks sihipärasemalt valmistunuid, kuigi rolli mängivad ka muud tegurid.

Teenistuse jooksul toimunud muutuste analüüs näitas, et 38% ajateenijatest hindas oma füüsilist vormi paranenuks, 43% hindas vormi samaks ja 19% vastajate hinnangul nende vorm halvenes; muutus oli statistiliselt oluline ning üldine nihe pigem paranemise suunas. Lõpuks seostus parem füüsiline vorm ja algvormi paranemine (hea

vormi puhul ka vormi säilitamine) nii kõrgema hinnanguga oma võimekusele täita sõjaaja ülesandeid kui ka positiivsema meelsusega tulla reservõppekogunemisele ning suurema valmisolekuga kaitsta Eestit. Lisaks näitasid ordinaalsed logistilised regressioonmudelid (PLUM), et vormimuutuse seos püsib ka siis, kui algvormi mõju arvesse võtta, võrreldes „paranenud“ rühmaga on „halvenenud“ (ja osaliselt ka „samaks jäänud“) rühmal väiksem tõenäosus paikneda kõrgemates valmisoleku/meelsuse kategooriates. See muster oli tugevam reservõppekogunemisele tuleku meelsuse puhul kui üldise kaitsmisvalmiduse puhul, mis viitab, et konkreetsem panustamisvalmidus on füüsilise vormi ja selle muutustega tihedamalt seotud kui üldine hoiak „Eestit kaitsta“.

Kokkuvõttes näitab analüüs, et füüsiline vorm ei ole pelgalt taustategur, vaid seotub järjekindlalt nii ajateenistusse tuleku meelsuse, tajutud omandatud võimekuse kui ka teenistusjärgse panustamisvalmidusega. Sellest tulenevalt on põhjendatud käsitleda füüsilist ettevalmistust väljaõppe lahutamatu osana ning pöörata teenistuses teadlikult tähelepanu füüsilise vormi arendamisele ja hoidmisele, et toetada nii võitlusvalmiduse kui ka võitlustahte kujunemist.

3. AJATEENISTUSEGA KOHANEMINE

Elen Lina

Ajateenistusse asumine kujutab noorte jaoks olulist elumuutust, millega kaasneb senise elukorralduse järsk muutumine. Uus institutsionaalne keskkond, ranged reeglid, kollektiivne eluviis ning suurenenud füüsilised ja vaimsed nõudmised eeldavad ajateenijatelt märkimisväärset kohanemisvõimet. Kohanemine ajateenistuses on mitmetahuline nähtus, mis hõlmab nii füüsilisi, psühholoogilisi kui ka sotsiaalseid aspekte ning kujundab seda, kuidas ajateenijad uue institutsionaalse keskkonna nõudmistega toime tulevad.

Sotsialiseerumine on protsess, mille käigus inimene omandab kultuuri²¹ ehk õpib tundma ja omaks võtma ühiskonnas või rühmas kehtivaid väärtusi, norme, rolle ja käitumisviise. Seega saame ajateenistusse astumist käsitleda kui intensiivset sotsialiseerumisprotsessi. Kohanemine on individuaalne psühholoogiline protsess, mille käigus inimene õpib olulise elumuutusega toime tulema ning kohandab oma käitumist ja hoiakuid nii, et need vastaksid uue keskkonna nõudmistele ja tema enda võimalustele²². Schlossbergi²² (1981) ülemine-

kuteooria (*Human Adaptation to Transition*) selgitab, kuidas inimesed kohanevad oluliste elumuutustega. Üleminek võib olla mis tahes muutus inimese rollis, keskkonnas või elukorralduses – näiteks töökoha vahetus, kolimine, lahkumine või ajateenistusse astumine. Üleminekuteooria kohaselt on üks olulisi tegureid kohanemise juures see, kas inimene siseneb uude olukorda vabatahtlikult või sunnitud: vabatahtlikud üleminekud on tavaliselt kergemad, sest inimene tajub suuremat kontrolli ja valikuvabadust, mis toetab paremat toimetulekut ja kiiremat kohanemist²². Poola ajateenijate kohanemist käsitlev uuring näitas, et vabatahtlikult teenistusse astunud noored kohanesid ajateenistusega paremini kui noored, kes alustasid ajateenistust 25 aastat tagasi, mil see oli kohustuslik²³. Kohanemist võivad lisaks ajateenistusse tuleku viisile mõjutada erinevad haavatavust suurendavad tegurid, nagu madalam haridustase, piiratud majanduslikud võimalused või vähemusrühma kuulumine, mis võivad vähendada inimese tajutud ressursse ehk tunnet, et tal on piisavalt tuge ja oskusi uue olukorraga toime tulla, ning seeläbi muuta

²¹ Hess, B. B., Markson, E. W., ja Stein, P. J. (1993). *Sociology* (4th ed.). New York: Macmillan Publishing Company.

²² Schlossberg, N. K. (1981). A model for analyzing human adaptation to transition. *The counseling psychologist*, 9(2), 2–18.

<https://doi.org/10.1177/001100008100900202>

²³ Bawoń, P. (2023). Analysis and evaluation of changes in the process of adaptation of soldiers to military service. *Systemy Logistyczne Wojsk*, 58(1), 25–41. <https://doi.org/10.37055/slw/176013>

ülemineku nõudmistega kohanemise keerukamaks²².

Ajateenistusega kohanemist on kompleksuuringu raames uuritud ka 2020/21. aastal, mil tulemuste põhjal koostati riikidevaheline võrdlus, kuhu olid peale Eesti kaasatud veel Leedu, Soome, Rootsi, Norra ja Šveits. Analüüsis jagati ajateenistuses kohanemine kolme dimensiooni: kohanemine militaar-eluga, militaarrutiiniga ning perest ja sõpradest eemalolekuga. Kuue riigi võrdlused näitasid, et kõige paremini kohanesid kõigi kolme dimensiooni lõikes Põhjamaad ning kõige kehvemini Šveits, Eesti ja Leedu jäid Põhjamaade ja Šveitsi vahele²⁴. Erinevusi selgitati ajateenistusse värbamise eripärade, erineva militaarväärtuste ja ootuste sotsialiseerimise ning teenistuse korralduslike ja süsteemsete lahendustega. Võrreldes Leedu ja Šveitsiga paistsid Eesti ajateenijad paremini kohanevat perest ja sõpradest eemalolekuga ning ajateenistuse füüsilise ja vaimse pingega.

Käesolevas alapeatükis uurime, kuidas on ajateenija kohanemine seotud tema sotsiaalmajandusliku tausta, varasema elukorralduse, keeleliste ja kultuuriliste erinevustega, tervisehinnangutega ning hoiakutega teenistuse suhtes, sealhulgas ajateenistusse tuleku viisi ja tunnetega. Lisaks vaatame, mil määral on rühma sidusust, sh sotsiaalseid suhteid ja organisatsioonilist kuuluvust kajastavad hinnangud seotud ajateenistuses kohanemisega ning kuidas on kohanemine seotud rahuloluga ajateenistuse osas.

3.1. Kohanemise mõõtmine

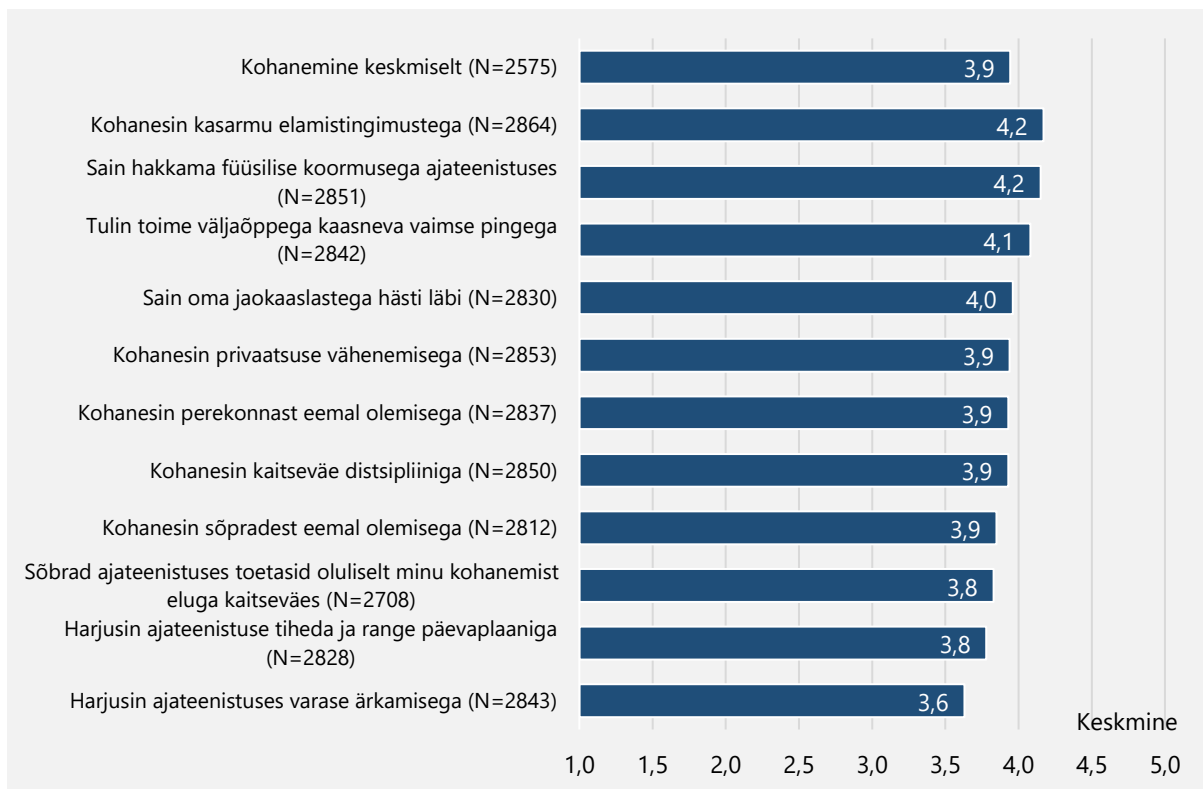
Ajateenijate kohanemist mõõdeti ajateenistuse lõpus 11 väite abil, mida hinnati viiepunktilisel Likerti skaalal vahemikus 1–ei ole üldse nõus kuni 5–olen täiesti nõus. Lisaks oli võimalik valida vastusevariant „ei oska öelda“, mis on hinnanguliste vastuste esiletoomiseks käesolevast analüüsist välja jäetud.

Väited kajastasid erinevaid kohanemise dimensioone, sealhulgas elukeskkonnaga harjumist, privaatsuse vähenemisega toimetulekut, perekonnast ja sõpradest eemal olemise mõju, füüsilise ja vaimse koormusega hakkamasaamist ning sotsiaalsete suhete kvaliteeti ajateenistuses.

Kõigi 11 väite keskmised hinnangud ületasid neutraalset vastusekategoriat (3–ei ole nõus ega vastu), mis viitab üldisele nõustumisele esitatud väidetega (joonis 3.1). Kõige paremini kohaneti teenistuskonna ja -koormusega seotud aspektidega, täpsemalt kasarmu- ja elutingimustega, ajateenistusega kaasneva füüsilise koormuse ning väljaõppest tuleneva vaimse pingega. Hinnangute pingerea keskele jäid kohanemine sotsiaalsete ja institutsionaalsete piirangutega, nagu privaatsuse vähenemine, perekonnast ja sõpradest eemalolek ning kaitseväge distsipliin. Kõige keerulisemaks osutus ajateenistuses kohanemine varase ärkamisega.

²⁴ Steder, F.B. ja Ferst, T. (2025). Attitudes Towards Adaption to Three Different Fields. In: Szvircev Tresch, T., Česnuitytė, V., Kasearu, K., Sederholm, T., Österberg, J. (toim), *Conscription as Subject of National Security*. Militär und Sozialwissenschaften/The

Military and Social Research, vol 58. Springer VS, Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-658-47545-1_9

Joonis 3.1. Keskmised hinnangud kohanemise aspektidele skaalal 1-ei ole üldse nõus kuni 5-olen täiesti nõus

Joonisel 3.1 esitatud 11 väite alusel moodustati ajateenijate kohanemist iseloomustav indeks, mis arvutati väidete aritmeetilise üldkeskmisena ning mida kasutatakse edasises analüüsis. Väidete usaldusväarsuse hindamiseks kasutati Cronbachi alfa, mis kajastab mõõtevahendi sisemist kooskõla. 11 väite põhjal arvatud Cronbachi alfa väärtus oli 0,89, mida võib pidada väga heaks. See viitab väidete kõrgele sisemisele kooskõlale ning võimaldab käsitleda neid ühe tervikliku mõõtmisinstrumendina.

Lisaks analüüsiti kohanemise indeksi ja selle moodustavate üksikväidete vahelisi seoseid Spearmani korrelatsioonikordaja abil. Kõik väited olid indeksiga statistiliselt oluliselt seotud (tabel 3.1), kusjuures korrelatsioonikordajad jäid vahemikku 0,53–0,78 ($p < 0,001$). See näitab, et kõik väited panustavad indeksi aluseks oleva konstrukti mõõtmisse ning toetavad indeksi valiidsust.

Väidete koondamine kohanemist iseloomustavaks indeksiks võimaldab esitada tulemusi kompaktsemalt ning toetab järelduste tegemist.

Kohanemise indeksi arvutamisel kasutatakse ainult nende vastajate andmeid, kes olid andnud sisulise hinnangu kõigile 11 väitele. Analüüsist jätsime välja vastajad, kellel esines ühe või mitme väite puhul puuduv vastus või vastusevariant „ei oska öelda“. Kokku osales II küsitlusetapis ehk ajateenistuse lõpuküsitluses 2934 ajateenijat. Kõikidele kohanemist mõõtvatele küsimustele vastas neist 2575 ajateenijat ehk 88%. Vastajate seas, keda indeksisse ei kaasatud oli mõnevõrra enam ajateenijaid, kes ei õppinud ega töötanud, olid madalama haridustasemega, toimetulekuraskustega, vene või muud keelt peamise koduse keelena kõnelejaid, kehvema tervisehinnanguga, krooniliste terviseprobleemidega,

Kaitseressursside Ameti kutsel teenistusse astujad ning negatiivse meelsusega teenistusse tulijad. Seetõttu võivad käesoleva analüüsi tulemused mõnevõrra alahinnata kohanemiskeskuste ulatust kogu ajateenijate seas.

11 väitest moodustatud kohanemise indeksi keskmine väärtus (kõigi vastajate keskmine) oli 3,9 (vt joonis 3.1 ülemist rida „kohanemine keskmiselt“), mis viitab sellele, et üldiselt hindasid ajateenijad oma kohanemist heaks.

Tabel 3.1. Kohanemise indeksi korrelatsioonseosed algsete tunnustega

Väide	Keskmine kohanemine, Spearmani korrelatsioonikordaja
Kohanesin kasarmu elamistingimustega	0,73
Kohanesin privaatsuse vähenemisega	0,75
Kohanesin kaitseväe distsipliiniga	0,77
Kohanesin perekonnast eemal olemisega	0,74
Kohanesin sõpradest eemal olemisega	0,73
Harjusin ajateenistuse tiheda ja range päevaplaaniga	0,78
Harjusin ajateenistuses varase ärkamisega	0,64
Sain hakkama füüsilise koormusega ajateenistuses	0,59
Tulin toime väljaõppega kaasneva vaimse pingega	0,68
Sain oma jaoks lastega hästi läbi	0,59
Sõbrad ajateenistuses toetasid oluliselt minu kohanemist eluga kaitseväes	0,53

Kõik esitatud korrelatsioonid on statistiliselt olulised ($p < 0,001$, 2-tailed).

3.2. Ajateenistusega kohanemise seosed ajateenijate taustaga

Järgnevalt uurisime, kuidas on ajateenistuses kohanemine seotud ajateenijate sotsiaalmajandusliku taustaga, varasema elukorralduse ning hoiakutega teenistuse suhtes. Analüüs tugineb eeldusel, et ajateenijate varasem elukorraldus enne ajateenistusse asumist, sealhulgas õppimine ja/või töötamine, võib olla seotud nende kohanemisega teenistuses. Kohanemiskeskused võivad olla sagedasemad ka nende ajateenijate seas, kelle sotsiaalmajanduslik olukord tsiviilelus on olnud kehvem, sealhulgas madalama haridustaseme, keerulisema majandusliku olukorra või laenukohustuste tõttu. Samuti võib teistsuguse keelilise ja rahvusliku taustaga ajateenijatel

esineda keele- ja kultuurierinevuste tõttu suuremaid kohanemiskeskusi.

Lisaks käsitletakse peatükis ajateenijate subjektiivset tervisehinnangut ning krooniliste terviseprobleemide olemasolu, mis võivad mõjutada nii füüsilist kui ka vaimset toimetulekut teenistuse ajal. Samuti analüüsitakse teenistusse asumise asjaolusid ja hoiakuid, sealhulgas seda, kas ajateenistusse tullakse omal algatusel või kutsealusel, millised olid esmased tunded teenistusse asumisel ning kuivõrd oleks teenistusse tulnud ka vabatahtlikkuse korral. Eeltoodud tegurid võivad mõjutada ajateenijate motivatsiooni, valmisolekut kohustuste täitmiseks ning üldist suhtumist teenistusse, mis omakorda seostub kohanemisega.

Tulemuste tõlgendamisel tuleb arvestada, et kohanemise indeks on mõõdetud viiepunktilisel skaalal ning vastajate hinnangud on valdavalt koondunud suhteliselt kitsasse vahemikku. Seetõttu võivad ka näiliselt väikesed erinevused keskmistes hinnangutes, näiteks 0,1–0,2 punkti, olla statistiliselt olulised ning sisuliselt tähenduslikud. Sellised erinevused peegeldavad süsteemseid erisusi ajateenijate hinnangutes, mitte juhuslikku varieeruvust.

Selgus, et ajateenituseelse tegevuse alusel osutus kohanemine keerulisemaks neil ajateenijatel, kes enne teenistusse asumist töötasid või ei õppinud ega töötanud (tabel 3.2). Töötavate noorte puhul võib kohanemist raskendada asjaolu, et ajateenistusse asumine katkestab nende tavapärase sissetuleku, millega võivad olla seotud erinevad finantskohustused, nagu laenud, liisingud, järelmaksud või lähedaste toetamine. Need noored, kes enne ajateenistust ei õppinud ega töötanud, võivad olla ka tsiviilelus kogunud suuremaid kohanemiskursusi, mis võib selgitada nende nõrgemat seotust haridus- ja tööturuga juba enne teenistust. Seevastu kohanesid ajateenitusega kõige paremini õppivad ning õppivad ja töötavad ajateenijad, kelle puhul võib eeldada suuremat harjumust struktureeritud päevakava, kohustuste täitmise ning enesedistsipliiniga, mis toetab ka kohanemist militaarkeskonnaga. Lisaks toetatakse sageli õpin-gute kõrvalt töötavaid noori omakorda ka perekonna poolt, mistõttu ei pruugi majanduslikud tegurid nende puhul kujuneda kohanemisel raskendavateks teguriteks.

Haridustasemete võrdlus näitab, et kõige paremini kohanevad ajateenitusega kesk- ja kõrgharidusega ajateenijad. Nende puhul võib eeldada varasemat kokkupuudet struktureeritud õpikeskkonna, kohustuste täitmise ja distsipliiniga, mis toetab teenistusse sisseelamist. Madalama haridustasemega ajateenijate seas ilmnesid mõnevõrra tagasihoidlikumad kohanemisnäitajad. Lühem või katkendlik haridustee võib viidata varasematele raskustele sarnastes, selgelt reglementeeritud keskkondades. Kõige keerukamaks osutus kohanemine keskeriharidusega ajateenijatel. Ühe võimaliku selgitusena võib välja tuua, et ajateenistus katkestab nende erialase eneseteostuse või tööle asumise plaanid, mis võib omakorda vähendada motivatsiooni teenistuse osas ning seetõttu muuta kohanemise raskemaks.

Leibkonna majandusliku olukorra ja laenukohustuste lõikes ilmneb selgelt, et finantsraskustes ajateenijatel on kohanemine ajateenituses keerulisem. Kehvem majanduslik olukord, laenukoormus ja igaküsed maksekohustused suurendavad stressi, mis kandub üle ka teenistusse. Sissetuleku vähenemine või katkemine ajateenituse ajal võib omakorda süvendada rahalist ebakindlust. Sellises olukorras on ajateenijal raskem keskenduda teenistuse nõuetele ja kohanemisprotsessile, kuna tähelepanu on suunatud enda ja pere toimetulekule ning rahaliste kohustuste täitmisele. Suurenenud psühholoogiline koormus muudab aga kohanemise ajateenituse struktuuri ja nõudmistega keerukamaks.

Tabel 3.2. Keskmised kohanemise hinnangud ajateenijate sotsiaalmajandusliku tausta järgi

	N	Kohanemise indeksi keskmine väärtus
Tegevus enne ajateenistust*		
Õppis	1280	4,0
Töötas	584	3,8
Õppis ja töötas	397	4,0
Ei õppinud ega töötanud	195	3,9
Haridustase *		
Põhiharidus ja kutseharidus põhihariduse baasil	432	3,9
Keskharidus	1552	4,0
Kutseharidus keskhariduse baasil / kutsekeskharidus	426	3,8
Kõrgharidus	72	4,0
Leibkonna majanduslik olukord *		
On suuri raskusi või kohati raskusi toimetulekul	205	3,7
On võimalik ilma mureta hakkama saada, aga midagi erilist lubada ei saa	806	3,9
Tuleme hästi toime või oleme Eesti rikkamate hulgas	1439	4,0
Laenukohustus *		
Jah	163	3,8
Ei	2294	4,0
Laenukohustustega toimetulek *		
Saan hakkama või tulen hästi toime	83	3,9
On suuri raskusi või kohati raskusi tasumisel	50	3,6

Tärn (*) vaadeldava aspekti järel tähistab, et vähemalt kahe taustakategooria vahel esinesid statistiliselt olulised erinevused keskmistes hinnangutes.

Keeleliste ja kultuuriliste erinevuste võrdlus näitab, et eestlastel ning eesti keelt peamise koduse keelena kõnelejatel kujuneb ajateenistusega kohanemine lihtsamalt kui vene- või muukeelsetel ajateenijatel (tabel 3.3). Muukeelsete ajateenijate puhul ilmneb selge seos keeleoskuse ja kohanemisras-

kuste vahel: mida kehvem on eesti keele oskus teenistuse alguses, seda keerulisemaks osutub sisseelamine. Lisaks militaarkeskonna nõudmistele tuleb neil samaaegselt kohaneda ka võõrkeelse keskkonnaga, mis suurendab koormust ja raskendab kohanemisprotsessi.

Tabel 3.3. Keskmised kohanemise hinnangud ajateenijate rahvusliku ja keelise tausta järgi

	N	Kohanemise indeksi keskmine väärtus
Rahvus *		
Eestlane	2256	4,0
Venelane või muu	201	3,7
Peamine kodune keel *		
Eesti keel	2059	4,0
Vene või muu keel	439	3,7
Keeleoskus ajateenistuse alguses *		
Ei saa aru	99	3,4
Saan aru, aga ei räägi	88	3,6
Saan hakkama lihtsama igapäevase suhtlusega	131	3,8
Saan aru ja räägin vabalt	114	3,9

Tärn (*) vaadeldava aspekti järel tähistab, et vähemalt kahe taustakategooria vahel esinesid statistiliselt olulised erinevused keskmistes hinnangutes.

Nagu eespool selgitatud, mõõdetakse kohanemist ajateenistuse lõpus tagasivaatavalt, kuna kohanemine on protsess, mis kujuneb välja teenistuse jooksul ning mille adekvaatne hindamine eeldab varasema kogemuse olemasolu. Mitmeid teisi hinnanguid mõõdetakse aga nii ajateenistuse alguses kui ka lõpus. Analüüsi tulemused näitavad, et kohanemine on tugevamalt seotud ajateenistuse lõpus antud hinnangutega (erinevused tulevad selgemini esile). See on ootuspärane, kuna teenistuse käigus kogetud väljakutsed (nii füüsilist kui ka vaimset laadi), sotsiaalsed suhted ning üldine toimetulek võivad mõjutada teenistuse alguse ja lõpu hinnanguid.

Tervislik seisund ja enesetunne võivad mõjutada nii füüsilist toimetulekut kui ka psühholoogilist valmisolekut kohaneda uute nõudmistega, rutiini ja koormusega, mistõttu on oluline vaadelda, mil määral on tervis ajateenistuses kohanemisega seotud.

Mida paremaks hindab ajateenija oma tervise, seda paremini tullaakse toime ka ajateenistuses kohanemisega (tabel 3.4). Sama kehtib krooniliste terviseprobleemide olemasoluga – terviseprobleemide kinnitamisel sagenevad kohanemiskasutused. Tulemused viitavad, et hea tervislik seisund soodustab ajateenistusega paremat kohanemist ja vastupidi.

Tabel 3.4. Keskmised kohanemise hinnangud ajateenijate tervisliku tausta järgi

	N		Kohanemise indeksi keskmine väärtus	
	Alguses	Lõpus	Alguses	Lõpus
Üldine tervise hinnang *				
Hea	620	723	4,1	4,2
Üsna hea	1034	1049	4,0	4,0
Keskmine	714	664	3,8	3,8
Üsna halb	86	99	3,5	3,4
Halb	8	34	3,3	2,8
Krooniline terviseprobleem *				
Jah	404	548	3,8	3,7
Ei	2058	2018	4,0	4,0

Tärn (*) vaadeldava aspekti järel tähistab, et vähemalt kahe taustakategooria vahel esinesid statistiliselt olulised erinevused keskmistes hinnangutes.

Ajateenistusse omal algatusel tulnud ajateenijad kohanevad teenistusega paremini kui need, kes astusid teenistusse kutse alusel (tabel 3.5). Olulist rolli mängib ka ajateenistusse tuleku meelsus – kas teenistusse tulla hea meelel või vastumeelselt. Mida positiivsem on eelhoiak teenistuse suhtes, seda lihtsamini kulgeb ka kohanemisprot-

sess. Sarnane tendents ilmneb ka vabatahtlikkuse puhul: mida kindlamalt ajateenija kinnitab, et oleks teenistusse astunud ka vabatahtlikult, seda paremini ta teenistusega kohaneb. Eeltoodu kinnitab, et varasem vaimne ettevalmistus ja positiivne häälestatus, soodustab kohanemist uue keskkonna ja nõudmistega.

Tabel 3.5. Keskmised kohanemise hinnangud ajateenistusse tuleku hoiakute järgi

	N		Kohanemise indeksi keskmine väärtus	
	Alguses	Lõpus	Alguses	Lõpus
Omal algatusel või kutse alusel tulek *				
Omal algatusel (sh sõprade/klassiga)	1046	-	4,1	-
Kaitseressursside Ameti kutsel	924	-	3,8	-
Ajateenistusse tuleku tunded *				
Tulin hea meelega	500	-	4,2	-
Olin valmis oma kohust täitma	861	-	4,0	-
Võimaluse korral oleksin tulemata jätnud	816	-	3,8	-
Tulin täiesti vastumeelselt	181	-	3,5	-
Vabatahtlikkuse korral teenistusse astumine *				
Jah, kindlasti	183	244	4,3	4,4
Arvatavasti jah	491	497	4,1	4,2
Arvatavasti mitte	888	871	3,9	4,0
Kindlasti mitte	603	736	3,7	3,6

Tärn (*) vaadeldava aspekti järel tähistab, et vähemalt kahe taustakategooria vahel esinesid statistiliselt olulised erinevused keskmistes hinnangutes.

3.3. Rühma sidusus ja ajateenistusega rahulolu

Rühma sidusus, vastastikune usaldus, ühiste väärtuste jagamine ning positiivne suhtumine Kaitsevähke loovad sotsiaalse keskkonna, mis toetab kohanemist. Samas võivad konfliktid, vaenulik käitumine ja vähene koostöövalmidus kohanemist takistada. Järgnevalt analüüsime, mil määral on rühma sidusust, sotsiaalseid suhteid ja organisatsioonilist kuuluvust kajastavad hin-

nanngud seotud ajateenistuses kohanemisega. Rühma sidususega seotud väiteid mõõdeti 7-punktilisel nõustumisskaalal: 1- ei ole üldse nõus kuni 7-olen täiesti nõus.

Lisa tabel 3.1 on esitatud 2024/2025. aasta ajateenijate andmete põhjal moodustatud rühma sidusust kirjeldavad liitmõõdikud, mida kasutatakse käesolevas analüüsis kokkuvõtlike tunnustena. Kuigi mõõdikud arvatatakse igal aastal konkreetse valimi põhjal, on nende sisuline tõlgendus aastate lõikes sarnane^{25,26,27,28,29,30}, lisandunud on viies

²⁵ Kasearu, K. ja Tooding, L-M. (2019). Eestvedamise, motivatsiooni ja füüsilise heaolu individuaalsed ja rühmatasandi tegurid. *Kompleksuuringu 2017.–2018. aasta ajateenijate küsitluse aruanne*. Strateegilise Jätkusuutlikkuse Kompetentsikeskus, Tartu Ülikool.

²⁶ Kasearu, K. (2019). Rühma ja aspirandi vaade probleemsetele suhetele ajateenistuses. *Probleemsed suhted ajateenistuses. Kompleksuuringu 2018-2019 ajateenijate küsitluse aruanne* (lk 69–78). Strateegilise Jätkusuutlikkuse Kompetentsikeskus, Tartu Ülikool.

²⁷ Tooding, L-M. (2021). Ajateenija kehaline võimekus ja selle muutus ajateenistuses. *Ajateenijate teenistuses edasijõudmine. Kompleksuuringu ajateenijate 2019-2020 küsitluse aruanne* (lk 38–63). Strateegilise Jätkusuutlikkuse Kompetentsikeskus, Tartu Ülikool.

²⁸ Kasearu, K. ja Tooding, L-M. (2023). Teenistusrühma roll kehalise võimekuse ja füüsilise vormi kujunemisel ajateenistuses. K. Kasearu ja A. Saumets

(toim). *Ajateenijate ootused ja hoiakud teenistuse ja riigikaitse suhtes: 2021-2022. aasta kompleksuuringu tulemused* (lk 76–107). Tartu: Eesti ülikoolide kirjastus. Strateegilise Jätkusuutlikkuse Kompetentsikeskus, Tartu Ülikool.

²⁹ Kasearu, K ja Tooding, L-M. (2024). Kas ajateenistus oli ajaraiskamine või siiski mitte? *Riigikaitse ootused, hoiakud ja suhted muutunud julgeolekulukorras. Kompleksuuringu 2022.-2023.a. aruanne* (lk 11–24). Strateegilise Jätkusuutlikkuse Kompetentsikeskus, Tartu Ülikool.

³⁰ Tooding, L-M. ja Kasearu, K. (2024). Ajateenijate ootused ja hinnang saavutatule. *Riigikaitse ootused, hoiakud ja suhted muutunud julgeolekulukorras. Kompleksuuringu 2022.-2023.a. aruanne* (lk 59–86). Strateegilise Jätkusuutlikkuse Kompetentsikeskus, Tartu Ülikool.

– pataljoni dimensioon. Liitmõõdikute loomise aluseks on algtunnuste omavahelised korrelatsioonseosed, mille põhjal rakendatakse peakomponentide analüüsi. Samas tabelis (lisa tabel 3.1) on esitatud korrelatsioonikordajad sidususe liitmõõdikute ja üksikväidete vahel. Tugevate seoste põhjal on liitmõõdikutele antud sisuline tõlgendus ning nimed. Sidususe mõõdikud on järjestatud nende kirjeldusastme ehk ajateenijate eristamisvõime alusel ning kokku selgitavad need ligikaudu 68% algtunnuste varieeruvusest.

Vertikaalne sidusus (16%) mõõdab ajateenija rahulolu oma ülemaga ning usaldust tema vastu. Negatiivne horisontaalne sidusus (15%) mõõdab teenistusrühma konfliktisust ning probleemsete suhete esinemist ajateenijate vahel. Pataljoni sidusus (13%) peegeldab lojaalsust oma üksuse

suhtes. Positiivne horisontaalne sidusus (12%) mõõdab rühmasisest ühtehoidvust, vastastikust usaldust ja seotuse tunnet. Organisatsiooniline sidusus (12%) mõõdab pühendumust Kaitsevæele.

Sidususe liitmõõdikute individuaalsed väärtused arvutati iga ajateenija kohta standarditud kujul (keskmine 0 ja standardhälve 1). Saadud liitmõõdikuid kasutatakse edaspidises analüüsis koos kohanemise koondnäitajaga.

Tabelis 3.6 esitatud lineaarse regressioonanalüüsi tulemused näitavad, et sidususe erinevad dimensioonid on olulisel määral seotud ajateenijate kohanemisega ajateenistuses. Mudel selgitab ligikaudu kolmandiku kohanemise hinnangute varieeruvusest (34%), mis viitab sellele, et rühmasisesed suhted ja seotus üksusega on kohanemise kujunemisel olulise tähtsusega tegurid.

Tabel 3.6. Kohanemise prognoos rühma sidususe erinevate dimensioonide kaudu: lineaarne regressioonimudel

Seletav tunnus	B	β	95% usaldusvahemik	p
Positiivne horisontaalne sidusus	0,24	0,34	0,21 – 0,26	<0,001
Pataljoni sidusus	0,23	0,34	0,21 – 0,26	<0,001
Organisatsiooniline sidusus	0,18	0,27	0,16 – 0,21	<0,001
Vertikaalne sidusus	0,10	0,14	0,07 – 0,12	<0,001
Negatiivne horisontaalne sidusus	-0,06	-0,09	-0,09 – -0,04	<0,001
Konstant	3,97	-	3,95 – 4,00	<0,001
R=0,58; R ² =0,34; Adjusted R ² =0,34; N=1958				

Kõige tugevamalt seostub kohanemisega positiivne horisontaalne sidusus, mis peegeldab rühmasisest ühtehoidvust, vastastikust usaldust ja toetust. Mida paremini ajateenijad oma teenistuskaaslastega läbi saavad ning mida tugevam on nende kuuluvustunne rühma, seda paremini nad teenistusega kohanevad. Samavõrd oluline on ka pataljoni sidusus, mis viitab lojaalsusele ja seotusele oma üksusega. Need tulemused osutavad, et kuuluvustunne nii vahetus

teenistusrühmas kui ka laiemas üksuses toetab oluliselt kohanemist.

Oluliseks teguriks osutus ka organisatsiooniline sidusus, mis väljendab pühendumust Kaitsevæele tervikuna. Ajateenijad, kes tunnetavad suuremat seotust organisatsiooniga ning peavad teenistust sisuliselt oluliseks, kohanevad paremini. Eeltoodu osutab, et nende puhul on Kaitsevæe väärtused ja normid juba varasema sotsialiseerumise

käigus vähemalt osaliselt internaliseeritud, mistõttu sobituvad nad militaarinstiit-siooni ootustega kiiremini ja loomuliku-malt. Mõnevõrra nõrgem, kuid siiski statis-tiliselt oluline seos ilmnes vertikaalse sidu-suse puhul, mis kajastab rahulolu ülema-tega ja usaldust nende vastu. See viitab sel-lele, et head suhted juhtkonnaga toetavad kohanemist, kuigi nende mõju jääb rühma-siseste suhete kõrval tagasihoidlikumaks.

Negatiivne horisontaalne sidusus on koha-nemisega seotud vastupidises suunas. Roh-kem konflikte, pingeid ja probleeme teenis-tuskaaslaste vahel seostub kehvema koha-nemisega. Kuigi selle teguri mõju on võrrel-des teistega nõrgem, on see siiski statistili-selt oluline, osutades sellele, et probleem-sed suhted võivad kohanemist märgatavalt pärssida või vastupidi, raskused kohanemi-sel võivad tekitada ajateenijate vahel pin-geid ning seetõttu vähendada sidusust.

Ajateenistusega kohanemise kontekstis on oluline käsitleda ajateenijate rahulolu tee-nistuse erinevate aspektidega. Hinnangud väljaõppe kvaliteedile, elamistingimustele, toitlustamisele, sotsiaalsetele suhetele ning vaba aja veetmise võimalustele peegelda-vad ajateenijate subjektiivset kogemust teenistusest ning võivad toetada või takis-tada edukat kohanemist.

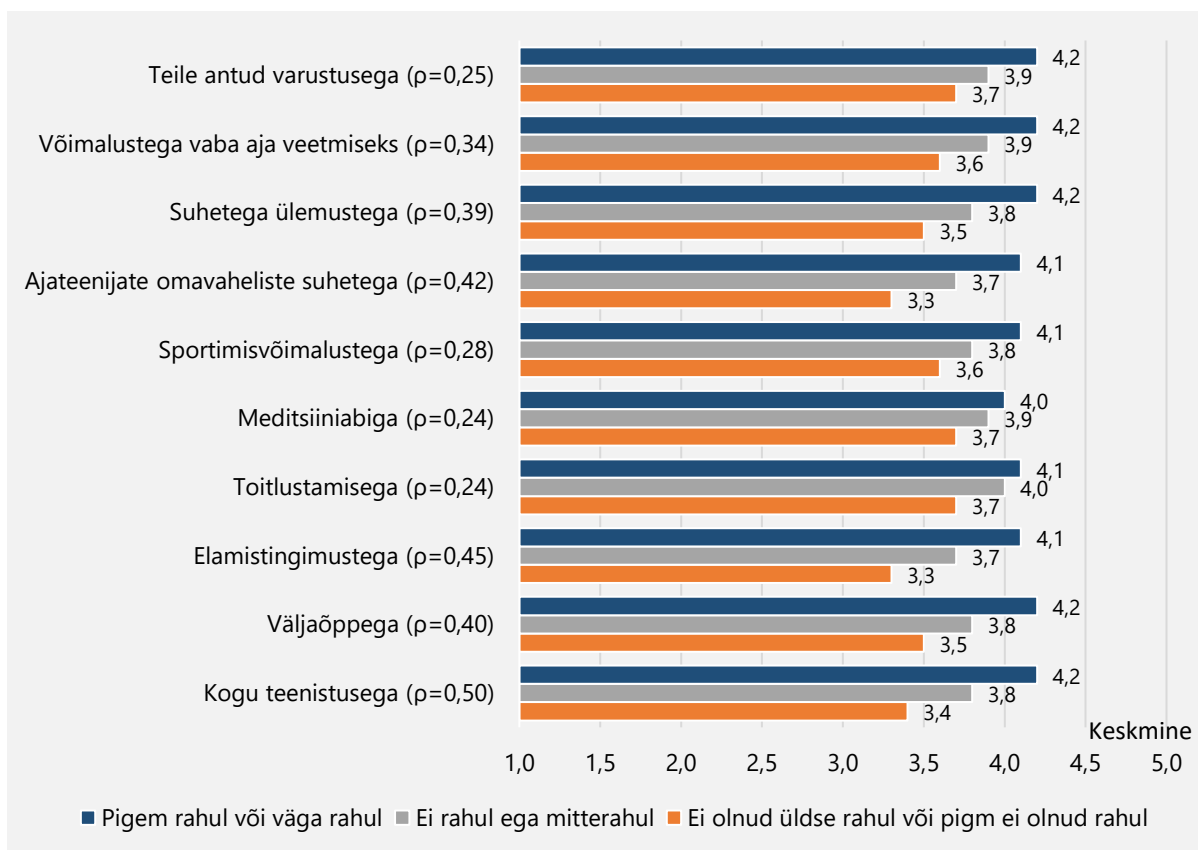
Rahulolu ajateenistuse erinevate aspekti-dega mõõdeti skaalal 1-ei olnud üldse ra-hul kuni 5-väga rahul. Lisaks oli võimalik va-lida vastusevariant „ei oska öelda“, mis jäeti käesolevast analüüsist välja.

Kohanemine on ajateenistuse erinevate as-pektidega mõõdukalt kuni tugevalt seotud (joonis 3.2, vt sulgudes olevat Spearmani korrelatsioonikordajat). Kõige tugevam seos kohanemisega ilmneb rahulolul kogu ajateenistusega ($p=0,50$), mis viitab, et ko-hanemine ei ole seotud kitsalt ühe valdkon-naga, vaid peegeldab üldist hinnangut kogu teenistusele. Mida paremini ajateenija kohaneb, seda positiivsemalt ta hindab kogu teenistuskogemust või vastupidi, mida positiivsem oli teenistuskogemus, seda paremini ajateenija kohanes.

Järgnevad rahulolu elamistingimustega ($p=0,45$) ja ajateenijate omavaheliste suhe-tega ($p=0,42$), mis näitab, et kohanemine ei ole ainult individuaalne psühholoogiline protsess, vaid on seotud ka ajateenijat ümbritseva keskkonna ning sotsiaalsete su-hetega.

Tugevam seos ilmneb ka kohanemise ja väljaõppega rahulolu vahel ($p=0,40$), kuid jääb veidi tagasihoidlikumaks kui rahulolu elamistingimuste ja omavaheliste suhe-tega. See viitab, et väljaõpe on küll oluline, kuid keskkondlik ja sotsiaalne mõõde osu-tusid kohanemisel olulisemateks.

Kõige nõrgemalt on väljapakutud rahulolu aspektidest kohanemisega seotud rahulolu meditsiiniabi ja toitlustamisega ($p=0,24$) ning ajateenijale antud varustusega ($p=0,25$). Kuigi need aspektid võivad teki-tada rahulolu või rahulolematust, ei ole need kohanemisprotsessi seisukohalt ot-sustavad, vaid pigem toetavad tegurid.

Joonis 3.2. Keskmised hinnangud teenistuse erinevatele aspektidele rahulolu järgi skaalal 1-ei olnud üldse rahul kuni 5-väga rahul, kõigi aspektide puhul esinesid vähemalt kahe rahulolukategooria vahel statistiliselt olulised erinevused keskmistes hinnangutes

Järgnevalt uurisime taas lineaarse regressioonanalüüsi abil, millised käesoleva peatüki alguses käsitletud taustategurid on seotud ajateenistusega kohanemisega. Sel korral lisasime regressioonimudelisse ajateenija tegevuse enne ajateenistust, haridustasemed, leibkonna majandusliku olukorra, rahvuse, peamise koduse keele, üldise tervise hinnangu, ajateenistusse tuleku viisi, tunded ja meelsuse ning viis rühmasiduse liitmõõdikut, et selgitada välja, millised tegurid jäävad kohanemist selgitama juhul, kui kõiki käsitletud tunnuseid vaadelda samaaegselt. Mudelist jäid välja laenukohustused ja nendega toimetulek ning muukeelsete ajateenijate keeleoskus ajateenistuse alguses. Need aspektid puudutasid vaid väikest osa vastajatest ning nende kaasamine oleks muutnud valimi

liiga väikseks, kuna mudelisse kaasatakse vaid need vastajad, kellel on kõigi mudelis olevate tunnuste kohta andmed olemas.

Analüüsi tulemusel selgus, et kasutatud mudel selgitab ligikaudu 35% kohanemise hinnangute varieeruvusest, mis viitab käsitletud tegurite olulisusele kohanemisprotsessis (lisa tabel 3.2).

Regressioonimudeli tulemused näitasid, et kui kõiki käsitletud tegureid vaadelda samaaegselt, on kohanemise peamised selgitajad just need tegurid, mis kujunevad välja teenistuse käigus. Kõige olulisemaks osutus positiivne horisontaalne sidusus – rühmasiduse ühtehoidvus, usaldus ja toetavad suhted. Sellele järgnesid pataljoni sidusus ja organisatsiooniline sidusus, mis peegeldavad laiemat kuuluvustunnet üksuse ja kaitseväge suhtes. Ka vertikaalne sidusus ehk head

suhted ülematega toetasid kohanemist, kuigi mõnevõrra nõrgemalt. Need tulemused kinnitavad, et teenistuskokkonnas kujunevad suhted ja sotsiaalne kliima on kohanemise seisukohalt keskse tähtsusega, isegi olulisemad kui ajateenija varasem taust.

Mudelis avaldusid ka mitmed kohanemist pärssivad tegurid. Rahulolematuse teenistusega oli üks tugevamaid negatiivseid tegureid, kuigi põhjuslikkust ei saa antud andmete põhjal üheselt määrata. Samuti seostus kehvem kohanemine halvema tervisehinnangu, rühmas esinevate konfliktide esinemisega (negatiivne horisontaalne sidusus), madalama valmisolekuga teenistusse vabatahtlikult astuda ning keerulisema majandusliku olukorraga. Need tegurid viitavad, et kohanemist pärssivad nii individuaalsed raskused kui ka pingeline sotsiaalne keskkond.

Oluline on aga see, et mitmed varasemad taustatunnused – tegevus enne ajateenistust, haridustase, rahvus, keeleline taust ning teenistusse tuleku viis (kutse või isikliku avalduse alusel), ei osutunud mudelis statistiliselt oluliseks, kui kõik teised tegurid olid arvesse võetud. See tähendab, et kuigi need tegurid näitasid seoseid kohanemisega, kaob nende mõju ära, kui arvestada teenistuse käigus kujunevaid suhteid, hoiakuid ja kogemusi. Teisisõnu: teenistuskokkond ise kujundab kohanemist tugevamalt kui ajateenija varasem taust.

Regressioonimudel näitas, et ajateenistusega kohanemist selgitavad kõige enam sotsiaalsed suhted, kuuluvustunne ja hoiakud teenistuse suhtes, mis kujunevad välja

teenistuse käigus. Varasemad individuaalsed erinevused võivad küll mõjutada algset sisseelamist, kuid lõpuks määravad kohanemise eelkõige teenistuskokkonna kvaliteet ja rühmasisene toimimine.

Kokkuvõte

Käesolevas peatükis analüüsisime ajateenijate kohanemise seoseid nende sotsiaalmajandusliku tausta, varasema elukorralduse, keeleliste ja kultuuriliste erinevustega, tervisehinnangute ning teenistusega seotud hoiakutega, sealhulgas ajateenistusse tuleku viisi ja tunnetega. Lisaks uurisime, mil määral on rühma sidusust, sotsiaalseid suhteid ja organisatsioonilist kuuluvust kajastavad hinnangud seotud ajateenistuses kohanemisega ning kuidas on kohanemine seotud rahuloluga teenistuse erinevate aspektide osas. Peatüki lõpus viisime läbi lineaarse regressioonanalüüsi, et hinnata, millised tegurid jäävad kohanemist selgitama juhul, kui kõiki käsitletud tunnuseid vaadelda samaaegselt.

Tulemused kinnitavad, et vabatahtlikkuse alusel teenistusse tulek ja positiivne meelusus teenistusse astumisel toetavad kohanemist. Need ajateenijad, kes tulid teenistusse omal algatusel või positiivse meelusega, kohanesid paremini kui need, kes tulid kutse alusel või vastumeelselt. See on kooskõlas sissejuhatuses käsitletud üleminekuteooriaga³¹, mille järgi on üleminekuga kohanemine edukam siis, kui inimesel on tunne, et ta kontrollib olukorda ning on valikuprotsessis osalenud. Tajutud kontroll ja valikuvabadus loovad psühholoogilise eelise, mis muudab uue institutsionaalse

³¹ Schlossberg, N. K. (1981). A model for analyzing human adaptation to transition. *The counseling psychologist*, 9(2), 2–18.

<https://doi.org/10.1177/001100008100900202>

keskkonna nõudmistega toimetuleku lihtsamaks.

Samuti ilmnes, et haavatavust suurendavad tegurid pärivad kohanemist. Majanduslik ebakindlus, laenukohustused ja kehvem sissetulek loovad lisakoormuse, mis kandub teenistusse ja vähendab ajateenija võimet keskenduda uue keskkonna nõudmistele. Tervis mängis kohanemise juures samuti olulist rolli: parem tervisehinnang ja krooniliste terviseprobleemide puudumine soodustasid kohanemist, mis viitab, et hea tervislik seisund soodustab ajateenistusega paremat kohanemist ja vastupidi, kehvem tervislik seisund muudab kohanemise keerukamaks.

Kohanemine oli tugevalt seotud ka ajateenija subjektiivse teenistuskogemusega. Rahulolu elamistingimuste, sotsiaalsete suhete ja väljaõppega oli kohanemisega tugevamalt seotud kui praktilised aspektid nagu toitlustamine või varustus. See näitab, et kohanemine on eelkõige psühhosotsiaalne protsess, mille keskmes on suhete kvaliteet ja keskkonna tajutud toetavus, mitte logistilised detailid.

Kohanemise kujunemisel osutusid keskseks teguriteks rühmasisesed suhted, seotus oma üksusega ning organisatsiooniline sidusus. Kuuluvustunne nii rühma kui ka pataljoni tasandil toetas kohanemist, samas kui konfliktid ja pinged rühmas pärssisid seda. Ajateenijad, kes tunnetasid suuremat seotust Kaitseväega ning pidasid teenistust sisuliselt oluliseks, kohanesid paremini, mis viitab sellele, et Kaitseväe väärtuste varasem internaliseeritus toetab militaarse keskkonnaga sobitumist.

Regressioonimudeli tulemused näitasid, et kui kõiki tegureid vaadelda samaaegselt, selgitavad kohanemist eelkõige teenistuse käigus kujunevad sotsiaalsed suhted, kuuluvustunne ja hoiakud teenistuse suhtes. Kõige olulisemaks teguriks osutus positiivne horisontaalne sidusus, millele järgnesid pataljoni ja organisatsiooniline sidusus. Ka vertikaalne sidusus toetas kohanemist, kuigi tagasihoidlikumalt. Negatiivset mõju avaldasid rahulolematuus teenistusega, kehvem tervisehinnang, rühmas esinevad konfliktid, madalam valmisolek teenistusse vabatahtlikult astuda ning keerulisem majanduslik olukord.

Mitmed varasemad taustatunnused – tegevus enne ajateenistust, haridustase, rahvus, keeleline taust ning teenistusse tuleku viis ei osutunud mudelis oluliseks, kui arvesse võeti teenistuse käigus kujunevad suhted ja hoiakud. Eeltoodu viitab, et kuigi varasemad erinevused võivad mõjutada algset sisseelamist, kujundavad kohanemise lõpptulemust eelkõige teenistuskeskkonna kvaliteet ja rühmasisene toimimine.

Ajateenistusega kohanemine kujuneb välja just selliste mehhanismide kaudu, mida üleminekuteooria käsitleb: kohanemist toetavad tegurid on seotud sellega, millised võimalused ja eeldused ajateenijal on teenistusega toime tulla, näiteks, kuivõrd tal on olemas vajalikud oskused, tugi, ja positiivne hoiak, mis aitavad uue olukorra nõudmistega kohaneda³². Samas pärivad kohanemist tegurid, mis suurendavad haavatavust, nagu majanduslik ebakindlus, kehvem tervis, nõrgem keeleoskus või pingelised suhted rühmas. Kuid nagu eelnevalt

³² Schlossberg, N. K. (1981). A model for analyzing human adaptation to transition. *The counseling psychologist*, 9(2), 2–18.

<https://doi.org/10.1177/001100008100900202>

näidatud, kujundavad kohanemise lõpptulemust kõige enam just teenistuskeskonna kvaliteet ja rühmasisene toimimine. Seetõttu on oluline, et ajateenijatele oleks võimalikult toetav, ühtehoidev ja turvaline teenistuskeskond, mis soodustab positiivseid

suhteid, vähendab konflikte ning toetab kuuluvustunnet nii rühma kui ka organisatsiooni tasandil.

4. AJATEENISTUSE JOOKSUL OMANDATUD OSKUSTE TAJUTAV KASULIKKUS TSIVIILELUS

Kristina Kivistik ja Eleri Lillemäe

Kuigi ajateenistuse peamiseks eesmärgiks on sõjaline väljaõpe ja Eesti riigi kaitse tagamine, on teenistusel ka teine, kaasuv roll. Ajateenistus pakub sageli noorele esmakordse võimaluse tegutseda ja otsustada iseseisvalt väljaspool oma tavapärast kodu- ja koolikeskkonda ning kohtuda eri inimestega Eesti eri paigust. Samas peavad tänapäeva noored toime tulema vastandlike ootustega. Kui ühelt poolt on normaliseeritud see, et noortel on aega ja võimalusi jõuda selgusele iseenda identiteedis ja tulevikuplaanides, siis teisalt loob üha kiirenev ühiskondlik tempo ajanappuse tunde ja tekitab surve omandada võimalikult kiirelt oskusi ja kogemusi, mis oleksid tulevikus kasulikud³³. See ootus laieneb ka ajateenistusele.

Mitmed ajateenistuses omandatud oskused ja teadmised võivad tõepoolest anda noorele edasises elus eelise, näiteks juhtimis- ja suhtlemisoskused või oskus tulla

toime stressiga. Siiski ei ole ajateenistuses omandatud pädevuste ülekantavus tsiviil- ja militaarvaldkonna vahel iseenesestmõistetav, vaid sõltub mitmetest teguritest, sealhulgas noorte endi hoiakutest ning ootustest³⁴.

Antud peatükis keskendutaksegi ajateenistuse käigus omandatud pädevuste sisule ja jaotusele uuringuaastate lõikes ning nende tajutud rakendatavusele tsiviilkontekstis. Selleks võetakse esmalt vaatluse alla perioodil 2016/17-2024/25 ajateenijate poolt antud hinnangud sellele, kuivõrd täitis ajateenistus nende jaoks eri eesmärgi. Seejärel vaadatakse aga lähemalt ajateenijate antud vabade vastuste põhjal, milliseid oskusi ja teadmisi peetakse militaarsfäärist tsiviilellu ülekantavaks.

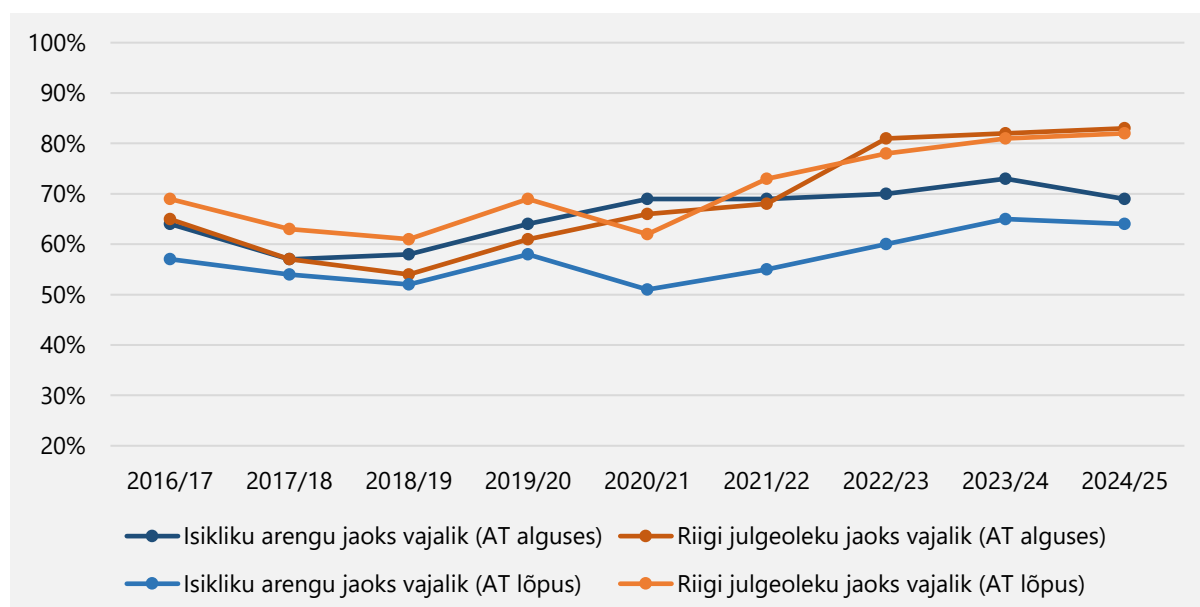
³³ Cuzzocrea, V. (2019). Moratorium or waithood? Forms of time-taking and the changing shape of youth. *Time & Society*, 28(2), 567–586.

³⁴ Lillemäe, E., Kasearu, K., ja Ben-Ari, E. (2024). Making military conscription count? Converting competencies between the civilian and military spheres in a neoliberal Estonia. *Current Sociology*, 72(5), 909 – 927.

4.1. Ajateenistuse vajalikkus

Enne pädevuste endi juurde asumist võtame vaatluse alla ajateenijate üldise hinnangu teenistuse vajalikkusele. Selles osas palutakse küsitluses ajateenijatel anda oma hinnang kahest aspektist lähtuvalt: ajateenistuse vajalikkus isikliku arengu jaoks ja vajalikkus riigi julgeoleku jaoks. Kuna lähemalt on ajateenistuse vajalikkusele antud hinnangute mõjutegureid analüüsitud kompleksuuringu 2020-2021 aruandes³⁵, siis vaatleme siinkohal vaid ajalisi trende, seosemehhanisme mitte käsitledes.

Joonisel 4.1 on välja toodud ajateenistuse vajalikkusele antud hinnangute muutus läbi aastate nii ajateenistuse alguse kui ka lõpuküsitluse andmeil. Üldiselt võib tuua esile, et esimesel neljal uuringuaastal on hinnangud liikunud küllalt sarnases rütmis ja pigem väikses langustrendis. Erandiks on 2019/20 uuringuaasta, kuhu jääb pandeemia algusaeg, mis varasemas kompleksuuringu raportis väljatoodud analüüside põhjal mõjus ajateenijatele pigem ühtsust ja kokkuhoidvust suurendavalt, samas kui 2020/21 aastakäik oli pandeemiast pikemaajaliselt mõjutatud ja seetõttu muutusid hinnangud negatiivses suunas.

Joonis 4.1. Ajateenistuse vajalikkusele antud hinnangud ajateenistuse alguses ja lõpus, "kindlasti vajalik" ning "pigem vajalik" vastusevariandi valinute osakaalud

Üldiselt võib aga esimese nelja vaadeldava uuringuaasta kohta tuua välja, et teenistuse alguses hinnati ajateenistuse vajalikkust isikliku arengu jaoks vajalikumaks kui teenistuse lõpus, kuid erinevused teenistuse alguse ja lõpu hinnangute vahel on pigem väikesed. Samas suurenes teenistuse algu-

sega võrreldes teenistuse lõpuks ajateenistust riigi julgeoleku jaoks vajalikuks pidavate noorte osakaal mõne protsendipunkti võrra.

2020/21 uuringuaasta oli, nagu eelnevalt mainitud, tugevalt mõjutatud pandeemiast

³⁵ Tooding, L.-M. ja Kasearu, K. (2022). Isiklik ja riigi poolne vaade ajateenistuse vajalikkusele. *Riigikaitseõpetus ja ajateenistuse erinevad tahud pandeemia*

ajal: Kompleksuuringu 2020-2021 ajateenijate küsitluse aruanne (lk 48-54). Strateegilise Jätkusuutlikkuse Kompetentsikeskus, Tartu Ülikool.

ja sellega kaasnenud raskustest nii väljaõpes kui ka ajateenijate isiklikus elus³⁶. See tõttu on selle aastakäigu puhul näha varasemast suuremat ootuste mittetäitumist isikliku arengu osas. Järgnevad aastad töid aga ootuste ja tegelikkuse vahelise lõhe järkjärgulise vähenemise ja üldtrendina kõiki aastaid vaadates selgub, et kui ühelt poolt ootavad noored järjest enam ajateenistuse panust nende isikliku arengusse (teenistuse alguses väitega nõustujate osakaal on suurenenud, kuigi 2024/25 on märgata väikest langust), siis teisalt Kaitsevägi seda ka aasta-aastalt üha enam pakub (ka teenistuse lõpus on väitega nõustujate osakaal suurenenud).

Selle trendi kõrval võiks ehk eeldada, et kui ajateenistusest oodatakse üha enam isiklikku kasu, siis väheneb ootus ajateenistuse põhifunktsiooni ehk riigi julgeoleku tagamise täitmisele. Andmed aga näitavad, et selgelt joonistub välja Ukraina sõja alguse efekt 2022. aastal, pärast mida on märkimisväärselt suurenenud arusaam ajateenistuse vajalikkusest riigi julgeoleku jaoks. Lisaks, kui esimestel vaatlusalustel aastatel on ajateenistusel seda vaadet tugevdav efekt ehk teenistuse jooksul tekkis mõistmine ajateenistuse rollist riigi julgeoleku tagamisel, siis viimasel kolmel aastal on see arusaam noortel küllalt tugevalt olemas juba ajateenistusse astudes ja teenistuse jooksul märkimisväärset muutust ei toimu. Saab ka esile tuua, et kui 2016/17-2021/22 peeti ajateenistust vajalikuks küllalt võrdselt nii riigikaitse kui ka isikliku arengu vaates, siis 2022/23-2024/25 nähakse ülekäikult ajateenistuse vajalikkust riigi julgeoleku tagamises, kuigi isikliku arengu

jaoks vajalikkuse hinnang on samuti võrreldes perioodiga 2016/17-2021/22 kasvanud.

Ajateenistuse vajalikuks pidamine nii isiklikus kui ka riigikaitse vaates on sealjuures statistiliselt olulisel määral seotud ajateenijate võitlustahtega. Küllalt loogiliselt on seos tugevam ajateenistuse riigikaitsele vajalikkusele antud hinnangu ja võitlustahte vahel (korrelatsioonikordaja väärtus 0,57), kuid mõõduka tugevusega seos tuleb esile ka ajateenistuse isikliku arengu jaoks vajalikuks hindamise ja võitlustahte vahel (korrelatsioonikordaja väärtus 0,43).

Seega ajateenistuse ühel või teisel motiivil vajalikuks pidamine on seotud ajateenija panustamisvalmidusega riigikaitse, mis viitab ühelt poolt, et ajateenistuse mõtestatud sisukus soosib isikliku panustamisvalmidust, kuid teisalt võib seos peegeldada laiemat hoiakute kimpu, kus positiivsemad riigikaitse hoiakud toetavad ühtaegu nii ajateenistuse vajalikkuna tajumist kui ka kõrgemat võitlustahet.

4.2. Ajateenistuse eesmärkide täitumine

Ajateenistuse kasulikkuse ja selle ajalise dünaamika lähemaks uurimiseks pöördume ajateenijate antud hinnangute poole ajateenistuse eesmärkide täitumise osas. Igal aastal on palutud ajateenijatel teenistuse lõpus anda oma hinnang küsimusele "Kui olulisel määral täitis ajateenistus järgnevaid eesmärgi?". Kuigi aastate lõikes on eesmärkide loetelus toimunud mõningad muudatused ja täpsustused, saame vaadata ajalisi trende 10 sellise eesmärgi puhul, mis on

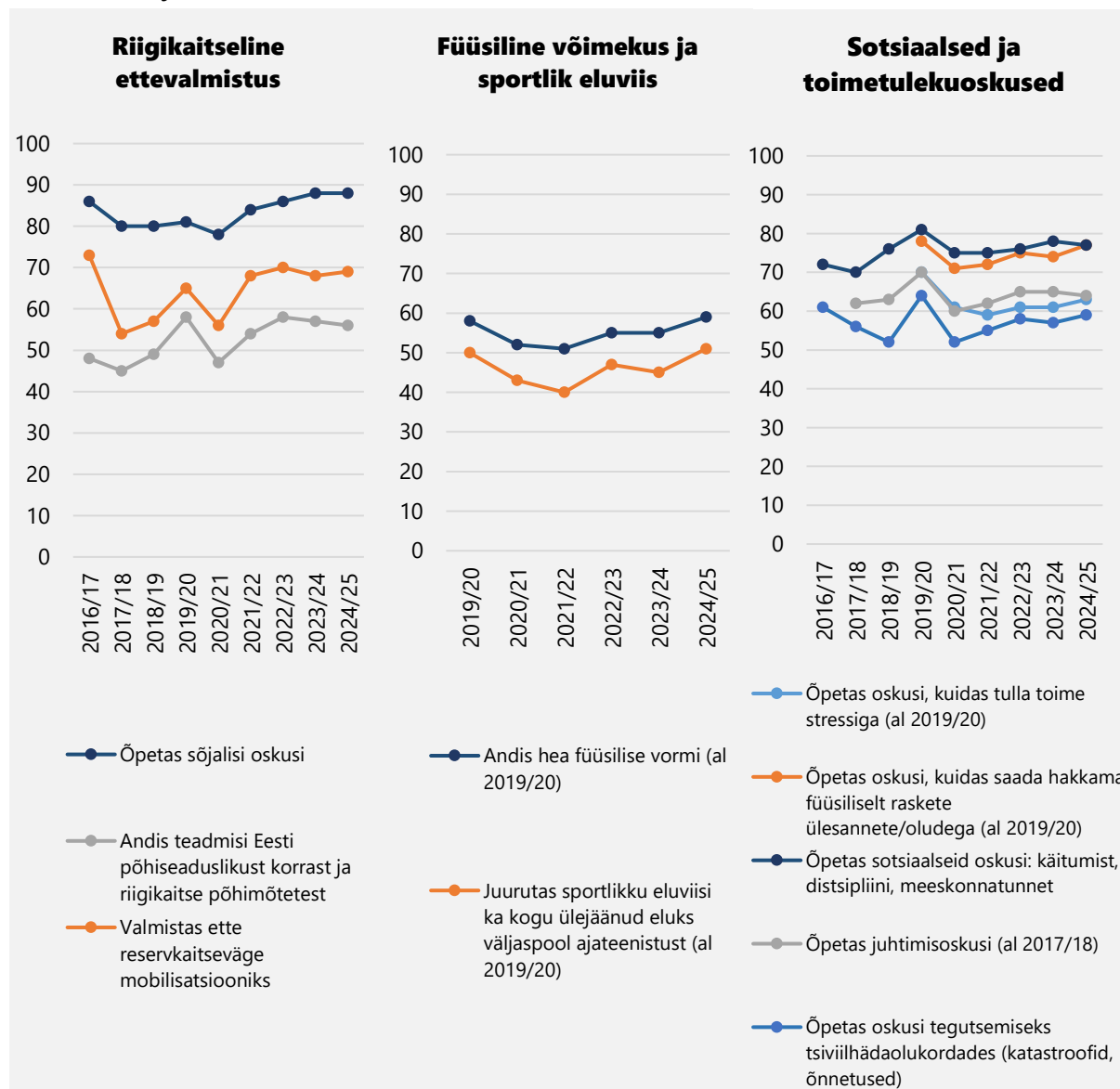
³⁶ Truusa, T.-T. (2022). Kõik minu kallid lima limad! Ehk, kuidas mõjutas COVID19 ajateenistust 2020. aastal teenistust alustanud ajateenijate vaates. *Riigikaitseõpetus ja ajateenistuse erinevad tahud pan-*

deemia ajal: Kompleksuuringu 2020-2021 ajateenijate küsitluse aruanne (lk 95–104). Strateegilise Jätkusuutlikkuse Kompetentsikeskus, Tartu Ülikool.

ajas olnud küllalt püsivalt ankeedis küsitud. Lähemalt saab aga ajateenistusele seatud ootustest, nende realiseerumisest ja vastavatest prognoositeguritest lugeda kompleksuuringu 2022.-2023. aasta aruandest³⁷.

Joonisel 4.2 on välja toodud aastate lõikes nende vastajate osakaal, kes on andnud eesmärkidele hinnangu "jah, see on väga oluline" või "jah, see oli samuti oluline" (4-

palli skaalal kaks esimest väärtust, teised väärtused "see ei ole nii oluline" ja "ei ole üldse oluline") ehk indikeerinud, et nad peavad nimetatud eesmärgi täitumist oluliseks. Eesmärgid on jaotatud peakomponentide analüüsile toetudes kolme rühma: riigikaitsealine ettevalmistus, füüsiline võimekus ja sportlik eluviis ning sotsiaalsed ja toimetulekuoskused.

Joonis 4.2. Ajateenistuse eesmärkide täitumisele antud hinnangud, "jah, see on väga oluline/peamine ja väga oluline" ning "jah, see on samuti oluline" vastusevariandi valinute osakaalud

³⁷ Tooding, L.-M. ja Kasearu, K. (2024). Ajateenijate ootused ja hinnangud saavutatule. *Riigikaitse ootused, hoiakud ja suhted muutunud jul-*

geolekuolukorras: Kompleksuuringu 2022-2023 ajateenijate küsitluse aruanne (lk 59–86). Strateegilise Jätksuutlikkuse Kompetentsikeskus, Tartu Ülikool.

Kõikidest nimetatud eesmärkidest kinnitavad ajateenijad kõige enam sõjaliste oskuste õpetamise olulisust, mida viimastel aastatel kinnitab ligi 90% ajateenijatest. Samuti peetakse olulisel määral täidetud eesmärgiks reservväe ettevalmistust mobilisatsiooniks. Selle eesmärgi täitumisega nõustujate osakaal on samuti tõusnud pärast Ukraina sõja algust ja jäänud alates 2021/22 aastakäigust küllalt stabiilselt 70% lähedale. Riigikaitse ettevalmistuse tegurite rühmast kõige vähem nõustutakse sellega, et ajateenistus andis teadmisi Eesti põhiseaduslikust korrast ja riigikaitse põhimõtetest. Seega näitavad vastused, et ajateenistus annab pigem praktilisi ja rakendatavaid oskusi, vähemal määral kontseptuaalset ettekujutust riigikaitse toimimisest.

Populaarsemate täitunud eesmärkide seas on veel ka sotsiaalsete oskuste saamine nagu käitumine, distsipliin ja meeskonnatunne ning füüsiliselt raskete ülesannete või oludega toimetulek, mis kuuluvad sotsiaalsete ja toimetulekuoskuste hulka. Selle oskuste rühma puhul kinnitatakse vähem juhtimisoskuste, stressiga toimetulekuoskuste ja tsiviilhädaolukordades tegutsemise oskusi, kuid ka neid peavad saavutatud eesmärkideks siiski üle poolte ajateenijatest. Kui jätta kõrvale juba eelnevalt mainitud erandlik 2019/20 uuringuaasta, ei ole vaadeldava üheksa aastakäigu puhul näha suuri hüppeid omandatud sotsiaalsetes ja toimetulekuoskustes ehk neid oskusi on ajateenijad tunnetuslikult omandanud läbi aastate üsna samal määral.

Kolmanda tunnuste rühma moodustavad hea füüsilise vormi saamine ja sportliku eluviisi juurutamine kogu ülejäänud eluks. Ka nende omandamine on olnud ajas pigem stabiilne, kuid viimase nelja aasta jooksul võib märgata siiski teatavat tõusutrendi.

Taaskord erandlikku 2019/20 aastat kõrvale jättes saab välja tuua, et kui 2020/21 aastakäigust kinnitas 52% ajateenijatest, et ajateenistus olulisel määral täitis nende jaoks eesmärgi saavutada hea füüsiline vorm, siis 2024/25 kinnitas seda 59% ajateenijatest. Sportliku eluviisi juurutamise puhul näeme sarnast trendi. 2020/21 43% ajateenijatest nimetas, et ajateenistus täitis eesmärgi juurutada sportlikku eluviisi ka kogu ülejäänud eluks, 2024/25 oli see osakaal 51%.

Seega hindavad ajateenijad ajateenistuse eesmärkide täitumist kõige kõrgemalt riigikaitse ettevalmistuse osas, eriti sõjaliste oskuste õpetamise puhul. Pärast Ukraina sõja algust on nende eesmärkide olulisuse tajumine kasvanud, samas kui teadmisi põhiseaduslikust korrast ja riigikaitse põhimõtetest peetakse tagasihoidlikumalt täideks, mis viitab ajateenistuse praktilisele rõhuasetusele. Sotsiaalsete ja toimetulekuoskuste ning füüsilise võimekuse omandamine on ajas olnud valdavalt stabiilne, kuid viimasel 4-5 aastal on kõikide nende eesmärkide saavutamises näha väikest kasvu.

4.3. Ajateenistuses omandatud oskuste ülekantavus tsiviilellu

Alates 2018/19 aastakäigust on ajateenijatel olnud võimalik ka vabas vormis peegeldada, millistest ajateenistuses omandatud oskustest võiks neil edaspidi tsiviilellus kasu olla.

Analüüsi aluseks olnud andmestik hõlmas 10 580 vastust, mis sisaldas endas seitsme uuringuaasta andmeid. Arvestades antud vastuste suurt hulka, otsustasime teha analüüsi tuginedes vastuste juhuvalikule ja võtta vaatluse alla 1/3 antud vastustest. Valimi moodustamiseks genereeriti iga antud vastuse ette juhuslik arv vahemikus 1-3

ning analüüsi kaasati kõik vastused, millele omistati väärtus 1, tagades ligikaudu iga kolmanda vastuse kaasamise igast aastast. Kokku analüüsiti 3444 vastust.

Vabade vastuste analüüsimiseks kasutati kontentanalüüsi ja vastused koondati kategooriatesse induktiivse lähenemise alusel. Analüüsi algfaasis viidi läbi testkodeerimine, mille eesmärk oli saada esmane ülevaade andmestikus esinevatest oskustest ja tuvastada suuremad temaatilised suunad, mille põhjal koondada saadud vastused sisulise sarnasuse alusel kitsamateks kategooriateks. Kategooriate nimetused ja piirid kujunesid analüüsi käigus, mitte eelnevalt määratud teoreetilise mudeli põhjal, et võimalikult täpselt kaardistada esile kerkinud ülekantavad oskused ja nende omavalised seosed uuritavas kontekstis.

Induktiivse kodeerimise tulemusena loodi kokku 12 kategooriat, millest kuus kirjeldavad **tehnilisi pädevusi**: mehaanilised oskused (nt tööriistade käsitlemine, masinate remontimine, hooldus), sõiduki juhtimisõigus, meditsiin, ellujäämisoskused, IT- ja sideoskused, füüsiline võimekus ning kuus **käitumuslikke pädevusi**: probleemilahendusoskus, juhtimisoskus, keeleoskus, distsipliin, stressitaluvus ja sotsiaalsed oskused.

Kokku andsid vastajad 4679 eri kategooriatesse jaotunud vastust, mida kirjeldame järgnevalt lähemalt.

4.3.1. Tehnilised pädevused ajateenistuses

Tehniliste pädevustega seotud oskusi mainiti valimis kokku 2430 korral, moodustades 52% kõikidest antud vastustest.

Mehaaniliste oskuste analüüsikategooria oli esinemissageduselt suurim, esinedes valimis kokku 719 korral. Antud oskus kujunes

kogu uurimisperioodi lõikes kõige sagedamini nimetatud kategooriaks, moodustades koguvalimi kõikidest vastustest tervelt 15,4%. Antud kategooria sisaldas mitmekeelseid teadmisi ja oskusi mehhaanikast, elektrotehnikast ja ehitusest, samuti erinevate (raske)masinate juhtimisest, seadmete ja tehnika hooldusest ning remondist.

Sõiduki juhtimisõiguse kategooria esines valimis kokku 610 korral (13,0%), mis hõlmas endas õigust juhtida erinevat tüüpi sõidukeid. Kõige sagedamini toodi esile C- ja CE-kategooria juhilube, mõnevõrra vähem B-kategooria lube ning harvemini D- ja E-kategooriat. Samuti toodi üksikutel kordadel esile eripädevusi nagu ADR (ohtlike veoste transport). Neid oskusi seostati eelkõige transpordiga seotud tööülesannetega ning peeti ajateenistusest saadud konkreetseks ja vahetult rakendatavaks väärtuseks.

Meditsiiniliste oskuste alla koondusid esmaabi, traumahoolduse ja elupäästvate võtetega seotud teadmised, mida oli valimis mainitud tervelt 512 korral (10,9%). Vastajad tõid esile oskuse reageerida õnnetusjuhtumitele, aidata kannatanuid ning säilitada rahu kriitilistes olukordades. Meditsiinilisi pädevusi hinnati kõrgelt nii nende universaalse rakendatavuse tõttu hädaolukordades kui ka esimese kogemusena oma karjääriteekonnal meditsiini valdkonnas jätkamiseks.

Ellujäämisoskusi mainiti 293 korral (6,3%). Sellesse kategooriasse kuulusid looduses toimetuleku, erinevatel maastikel orienteerumise ning piiratud ressursidega iseseisva hakkamasaamisega seotud pädevused. Neid oskusi pidasid vastajad oluliseks enekõike ootamatutes olukordades.

IT- ja sideoskuste kategooria hõlmas vastustes viiteid arvutikasutusele, sidevahendite käsitlemisele ning üldisemale tehnilisele arusaamale infosüsteemide toimimisest. Kokku mainiti seda 195 korral (4,2%). Kuigi selle kategooria esinemissagedus jäi mõnevõrra madalamaks võrreldes mitmete teiste kategooriatega, käsitleti IT- ja sideoskusi siiski lahutamatu pädevustena tänapäevases infokeskses ühiskonnas.

Füüsilise võimekuse kategooriasse koonduvad märksõnad sportimisharjumuste, enesekaitse ja üldise kehalise vormi arengule, mida toodi esile 101 korral (2,2%). Kuigi joonis 4.2 näitas, et paljud ajateenijad väärtustasid füüsilist võimekust, viitab selle vähene esiletoomine ülekantava oskusele, et selle ülekantavus jääb võrreldes teistega tahaplaanile.

4.3.2. Käitumuslikud pädevused ajateenistuses

Käitumuslike pädevustega seonduvaid aspekte toodi valimis esile kokku 1581 korral.

Inimeste juhtimisoskus moodustas koguvälimis teise kõige sagedamini esinenud kategooria, esinedes valimis tervelt 666 korda (14,2%). Seda oskust seostati vastustes sageli kas esimese juhtimiskogemuse omandamisega või otseselt tööelus rakendatavate oskustega. Esile toodi võimalus juhtida teisi, võtta vastutust ning koordineerida tegevusi meeskonnas.

Sotsiaalsete oskuste kategooria esines analüüsitud andmestikus 326 korral (7,0%). Vastajad tõid esile eelkõige suhtlemisoskuse ja meeskonnatöö arengut. Ajateenistuse kogemust kirjeldati kui keskonda, mis eeldas erineva taustaga inimeste koos töötamist, ühiste eesmärkide nimel tegutsemist ning grupi-dünaamika paremat mõistmist.

Stressitaluvus hõlmas võimet toime tulla pingelistes ja emotsionaalselt rasketes olukordades. Kokku esines antud vastust valimis 251 korda (5,3%). Vastajad märkisid, et ajateenistus aitas arendada rahu säilitamist ja enesekontrolli.

Distipliini kategooria sisaldas vastustes viiteid reeglite järgimisele, täpsusele, kohusetundele ja tööharjumuste kujunemisele ning esines valimis 176 korral (3,8%). Seda võib tõlgendada kui vastajate hinnangut ajateenistuse mõjule tööeetika, vastutustunde ja kohusetunde kujunemisel.

Probleemilahendusoskust oli mainitud 126 korral (2,7%). Vastajad seostasid seda pädevust abstraktse ja analüütilise mõtlemise, loogilise arutlusvõime ning võimega teha kaalutletud otsuseid.

Keeleoskust mainiti vastustes üksnes 36 korral (0,8%). Antud kategooria puhul toodi eeskätt esile eesti keele oskuse paranemist, üksikutel juhtudel toodi esile ka vene või inglise keele arengut.

4.3.3 Üldised ja muud pädevushinnangud

Veidi vähem kui kümnendik ajateenijatest (8,8%), ehk 413 vastanut tõi välja, et ajateenistuses **ei omandatud ühtegi oskust**, mis oleksid ülekantav tsiviilellu. Siiski leidis vastanute seas ka väike hulk ajateenijaid (30), kes tõid esile, et **kõik** teenistuses omandatud oskused olid kasulikud (0,6%).

Lisaks tõid ajateenijad 225 juhul esile ka **muid oskusi**, mis ühtegi varasemalt nimetatud kategooriasse ei sobitunud (4,8%). Vastustest ilmnes, et ajateenistus aitas mitmel juhul paremini mõista enda olemust. Lisaks toodi eraldi välja igapäevaeluga seotud koduste tööde tegemine (nagu korista-

mine, söögi valmistamine, õmblemine). Samuti toodi esile, et teenistuses arenes oskus orienteeruda Eesti põhiseaduslikus korras, tunda paremini riigikaitsega seotud põhimõtteid ja palju muud.

4.3.4 Pädevuste ülekantavuse mõtestamine

Järjestades kõik nimetatud pädevused nimetamissageduse järgi, näeme jooniselt 4.3, et kõige enam on koguvalimis ajateenijate poolt mainitud **mehhaanilisi oskusi, inimeste juhtimist, autojuhtimisõigust ning meditsiinilisi pädevusi**. Nende oskuste väärtus seisnes vastajate hinnangul selles, et need on selgelt ja vahetult tajutavad, kuna neid on võimalik otseselt siduda

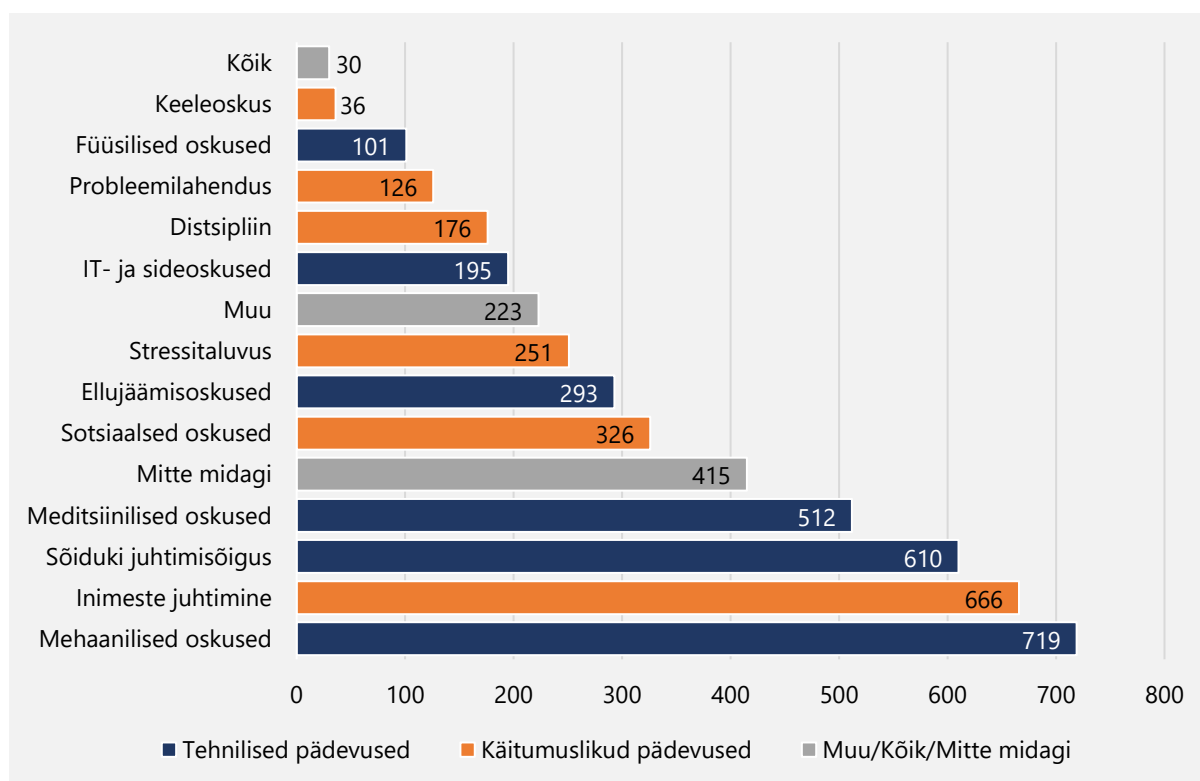
konkreetsete tööülesannete, ametialaste rollide või igapäevaste eluliste olukordadega tsiviilelus.

„Kuna tegelen projektjuhtimisega tsiviilis, siis juhiomaduste arendamine tuli väga kasuks.“

„C-kategooria juhiload. 8 kuu ajateenijana oli see meeldiv üllatus ja suurepärase võimalus.“

„Masinatega seotud - tsiviilis teadsin kuhu võib aknapesuvedelik minna, aga ajateenistuses õppisin põhjalikumalt masinaid tundma.“

„Parameediku erialast on tsiviilelus palju kasu, kuna kavatsen edasi õppima minna tervishoiu kõrgkooli.“

Joonis 4.3. Ajateenijate poolt nimetatud ülekantavad oskused perioodil 2018/19–2024/25 (N=4679)

Stressitaluvust, ellujäämisoskusi ja sotsiaalseid oskusi mainiti mõõdukalt, kuna nende pädevuste kasu on vastajate jaoks abstraktsem. Kuigi need oskused on raskesti seostatavad konkreetsete tööalaste

tööülesannetega, toetavad need üldist ajateenijate üldist toimetulekut, mis omakorda loovad paremaid eeldused konkreetsete oskuste omandamiseks ja rakendamiseks.

„Kasu on kindlasti sellest, et oskan nüüd inimesi paremini mõista ja mõistlikumalt suhtuda asjadesse mis enne ajateenistust oleks peavalu tekitanud.“

„Pikkade distantside läbimine näiteks matkates, ellujäämine ja ööbimine metsas, relva käsitlemise oskus (kui seda peaks kunagi vaja minema).“

„Stressiga toimetulek ja tahtejõud on oskused, mis võtan endaga tsiviilellu ka kaasa. Kriisi olukorras või näiteks õnnetuse puhul on nüüd palju suurem julgus ja kindlustunne appi joosta. /.../“

Vähem mainiti veel **füüsilise võimekuse arengut, probleemilahendusoskusi, dissipliini ning IT ja sideoskusi**. Eeldatavasti võib see olla tingitud sellest, et neid pädevusi peetakse pigem enesestmõistetavaks või juba varasemalt omandatuks ning seetõttu ei tajuta neid ajateenistusest saadud eraldiseisva lisandväärtusena. Kõige vähem mainiti valimis aga keeleoskust, mis on ka loogiline, kuna seda mainisid peamiselt vene kodukeelega ajateenijad, kelle osakaal teenistuses on veidi vähem kui 20%.

„Pärast ajateenistust mu Eesti keele oskus on natukene parem. Loodan, et see aitab mul, kui ma tulen tagasi tööle.“

Vastanute seas leidus küllalt palju ka neid, kes ei leidnud **mitte midagi** ülekantavat. Antud juhtudel toodi tihtipeale esile, et omandatud oskused on tsiviilellu ülekandmiseks liialt spetsiifilised.

„Mitte ükski neist. Oskused mille omandasin on kasulikud vaid ekstreemumites kuhu tõenäoliselt ei satu.“

„Kaitseväes õpetatakse nii spetsiifilisi asju, et pärismaailmas poleks nendega midagi teha.“

„Mul on väga raske leida midagi, mis ma ajateenistuse ajal õppisin ja mis mulle tsiviilellus ka kasuks võiksid tulla. Pigem on valdav enamus siin omandatud teadmistest-ostustest lihtsalt hea teada kui tegelikult ka mujal kasulikud.“

Siiski oli väike hulk selliseid ajateenijaid, kes nimetasid, et **kõik** teenistuses omandatu on ülekantav tsiviilellu. Ühest küljest peegeldasid antud vastused, et kõik oskused võivad elus ühel või teisel moel kasuks tulla. Kuid samuti nägid ajateenijad Kaitseväge ka potentsiaalse karjäärivalikuna.

„Isiklikult usun, et kõikidest. Väga tähtis on vaadata avatud silmaga siis on ka abstraktematest asjadest kasu tsiviil elus.“

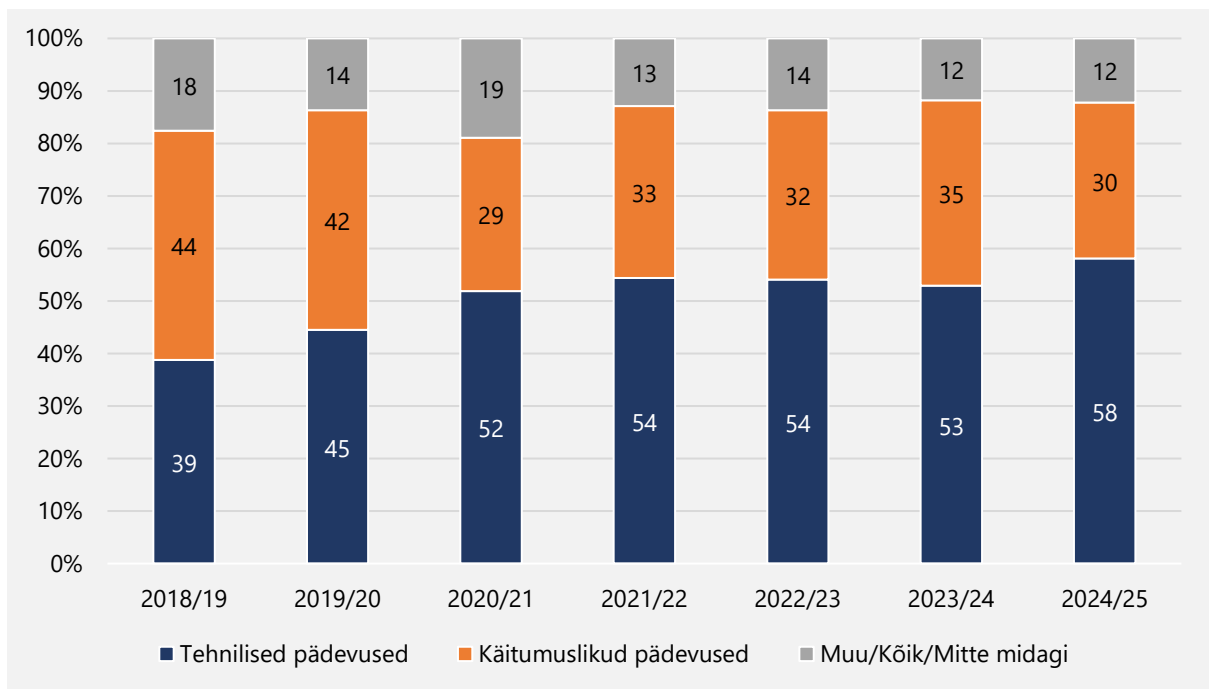
„Kõikidest kuna plaanin potentsiaalselt minna tööle scoutspataljoni.“

„Kõik, jätkan tööd sarnasel ametikohal RKIKis.“

4.3.5 Ülekantavate oskuste muutmine ajas

Järgnevalt vaatame vabade vastuste kvantitatiivse analüüsi põhjal, kuidas ülekantavate oskuste nimetamine on ajateenijate seas muutunud.

Jooniselt 4.4 on näha, et kui kahel esimesel uuringuaastal tõid ajateenijad oma vastustes üsna võrdselt välja nii tehnilisi kui ka käitumuslikke pädevusi, siis alates 2020/21 hakkas tehniliste pädevuste osakaal kasulikuks tajutavate oskuste seas märkimisväärselt suurenema ja käitumuslike pädevuste oma vähenema. Kuigi käitumuslikel pädevustel nähakse märkimisväärselt väärtust, viitab joonis 4.4, et ajas on nende oskuste tajutav praktiline väärtus tsiviilellus jäänud siiski tehniliste pädevuste varju.

Joonis 4.4. Tehniliste ja käitumuslike pädevuste osakaal ajateenijate seas uuringuaastatel 2018/19–2024/25

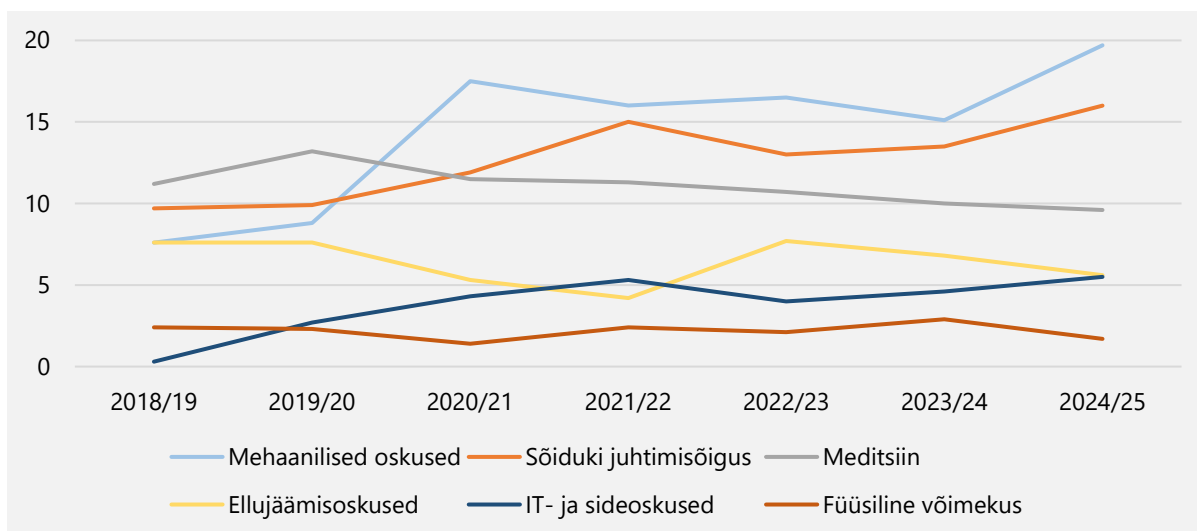
Kui vaadata lähemalt mõlema pädevuste kategooria sisse, siis ilmneb jooniselt 4.5, et kõige sagedamini on alates 2020/21 aastakäigust toodud esile mehaanilisi oskusi, mis on sellest aastakäigust moodustanud veidi enam kui 15% kõigist vastustest.

Tehniliste oskuste seas on olulisel kohal olnud ka sõiduki juhtimisõiguse omandamine ja meditsiinilised oskused, mille osakaalud on uuringuaastate lõikes püsinud vastavalt ligikaudu 10–16% ja 10–13% vahemikus ning on omavahel vaheldumisi konkureerinud.

Ülejäänud tehnilised pädevused (ellujäämisoskused, IT- ja sideoskused, füüsiline võimekus) on ajateenijate seas pigem vähem mainitud. Ellujäämisoskuste osakaal

on aja jooksul kõikunud jäädes valdavalt 4–8% vahemikku. IT- ja sideoskused on näidanud mõõdukat kasvu, kuid ulatunud ka viimastel aastatel vaid ligikaudu 4–6% tasemeni. Füüsilist võimekust on tehniliste oskuste hulgas esile toodud kõige harvem, moodustades kogu vaadeldava perioodi vältel vaid 1–3% vastustest.

See ühtib ka peatüki esimeses osas esitatud kvantitatiivse analüüsi tulemustega, mille kohaselt peetakse füüsilise vormi ja sportliku eluviisi saavutamist küll oluliseks ajateenistuse jooksul saavutatud eesmärgiks, kuid see jääb teistele saavutatud eesmärkidele siiski omajagu alla.

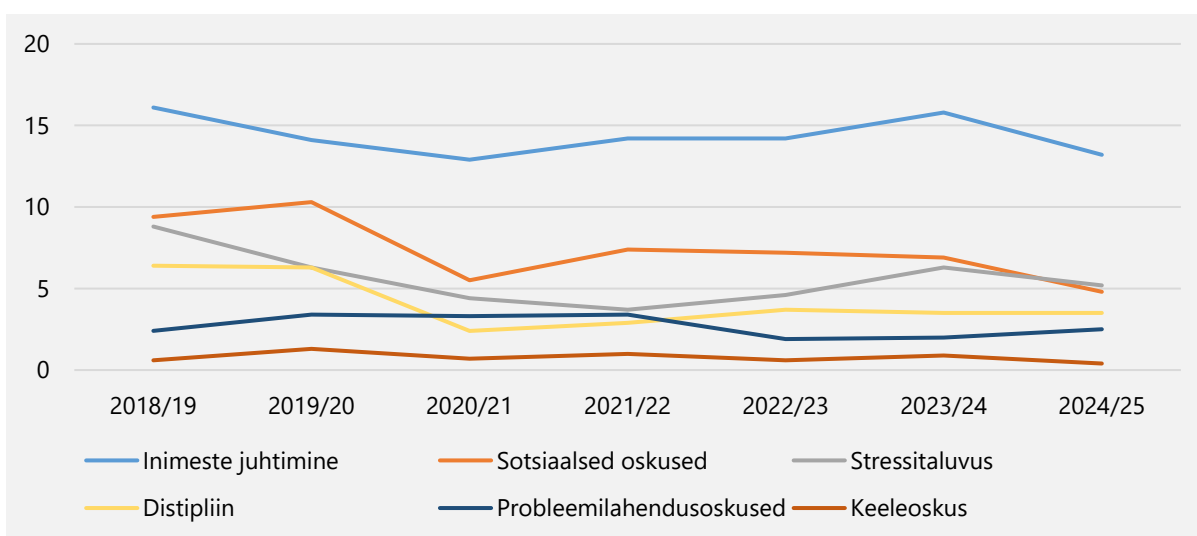

Joonis 4.5. Tehniliste pädevusoskuste osakaalud uuringuaastate lõikes

Joonis 4.6 näitab, et käitumuslikest pädevusoskustest on kõigi uuringuaastate lõikes enim väärtustatud inimeste juhtimisega seotud oskuste areng. Nende osakaal jääb vaadeldaval perioodil ligikaudu 13–16% vahemikku kõigist vastustest ning on võrreldes teiste käitumuslike pädevustega selgelt domineeriv.

Ülejäänud käitumuslike pädevuste osakaalud on tagasihoidlikumad ja ajas mõnevõrra kõikumavad. Sotsiaalsete oskuste tähtsus püsib valdavalt vahemikus 5–10%, näidates üldist langustrendi vaadeldava pe-

rioodi jooksul. Stressitaluvuse osakaal varieerub ligikaudu 4–9% vahel, olles kõrgem uuringu algusaastatel, kuid näidates hiljem taas mõningast kasvu. Distsipliini ning probleemilahendusoskuste osakaalud jäävad üldiselt alla 6%, vastavalt ligikaudu 2–6% ja 2–3% vahemikku, ilma selgelt väljendunud kasvutrendita. Keeleoskust tuuakse esile kõige harvem, selle osakaal jääb kogu vaadeldava perioodi vältel ligikaudu 0,4–1,3% piiridesse. Nende viie oskuse tähtsus ajateenijate seas on olnud võrdlemisi stabiilne, kuid juhtimisoskustega võrreldes siiski teisejärgulised.

Joonis 4.6. Käitumuslike pädevusoskuste osakaalud uuringuaastate lõikes.

4.4. Oskuste ülekantavuse seos taustateguritega

Kuid mis mõjutab, milliseid oskuseid peavad ajateenijad tsiviilelus kasulikuks? Selleks võtame fookusesse järgnevad tegurid: auaste, haridustase, kodune keel, ja vanuserühm.

Auaste määrab ajateenija rolli ja vastutuse ulatuse, mistõttu võib eeldada, et kõrgemad auastmed soosivad juhtimis- ja sotsiaalsete oskuste arengut, samas kui madalamad auastmed võiks valdavalt olla seotud tehniliste ülesannetega. Keelelise tausta osas tõi 2019/20 kompleksuuringu raport esile, et kodune keel mõjutab seda, kas ajateenijal on teenistuse alguses soov ja ambitsioon läbida nooremallohvitseri kursus või mitte ning lisaks ka seda, kas see soov teenistuse jooksul realiseerub³⁸. Seega võib eeldada, et piiratum eesti keele oskus võib tähendada pigem eelistust omandada ajateenistuses praktilisemaid oskusi ja erialaseid kompetentse, kuid lisaks ka raskendada väljaõppe sisu omandamist ning see läbi vähendada omandatud oskuste ülekantavust ja tajutavat kasulikkust tsiviilelus. Samuti ilmneb samast raportist, et haritumad ja vanemad ajateenijad suudavad paremini siduda oma senist erialast profiili ja õpingud ajateenistuses omandatavate oskustega, kuid see väljendub ka suuremas nõudlikkuses teenistuse sisu suhtes.

Nende tegurite mõju hindamiseks on kasutatud soojuskaarti (tabel 4.1), mis võimaldab võrrelda ja visualiseerida oskuskategooriate esinemist erinevates rühmades koguvalimi taustal. Punane toon tabelis toob esile kui vastuskategooriat esines koguvalimist vähemal määral ja sinine toon kui vastuskategooriat esines koguvalimist enam. Numbriline väärtus tähistab erinevust, mitu protsendipunkti rohkem või vähem antud taustakategoorias kindlat vastust koguvalimiga võrreldes esines. Näiteks nimetas koguvalimist inimeste juhtimisostkust 15,4% vastajatest, kuid reameestest 7,2% vähem ehk 8,2%, mistõttu tabelis näeme punasel taustal arväärtust -7,2.

Auastme lõikes ilmneb, et ülekantavad oskused on tugevalt seotud teenistuja rolliga Kaitseväge hierarhias. Reameeste ja kapralite seas tuuakse ülekantavate oskustena ülejäänud valimiga võrreldes rohkem esile mehhaanilisi oskusi ja sõiduki juhtimisõigust, kuigi erisused koguvalimiga on küllalt väikesed. Seevastu nooremohvitseride puhul on märgatavalt rohkem toodud esile juhtimisostkuseid, mis on seotud antud rolliga seonduva suurema vastutusega. Teisisõnu, ajateenistuses omandatavad ülekantavad oskused on suures osas rollipõhised ning kujunevad vastavalt teenistusülesannete sisule ja keerukusele.

³⁸ Kasearu, K. (2020). Teenistusambitsioonid ja nende realiseerumine. *Ajateenijate teenistuses*

edasijõudmine: kompleksuuringu 2019–2020 ajateenijate küsitluse aruanne. Strateegilise Jätkusuutlikkuse Kompetentsikeskus, Tartu Ülikool.

Tabel 4.1. Tsiiviloskuste esinemissageduse erinevused taustkategooriate lõikes võrreldes koguvalimiga

	Tehnilised pädevused						Käitumuslikud pädevused						Muu		
	Mehaanilised oskused	Sõiduki juhtimisõigus	Meditsiin	Ellujäämiskused	IT- ja sideoskused	Füüsiline võimekus	Juhtimisoskus	Sotsiaalsed oskused	Stressitaluvus	Distipliin	Probleemilahendusoskused	Keeleoskus	Mitte midagi	Muu	Kõik
Reamees	1,7	2,6	-0,7	-0,2	-0,4	0,4	-7,2	-1,8	-1,5	0,1	-1	0,1	3	-0,4	0
Kapral	2,2	3,6	-2,9	-1	1,8	-1,4	-0,8	-0,7	-1,1	-0,6	-0,4	-0,6	-2,2	-0,3	0,1
Nooremohvitser	-2,5	-7,6	1,3	0,2	0,1	-0,1	17,4	2,8	3,3	-1,3	2,3	-0,3	-3,8	-0,6	-0,2
Põhiharidus	-4,8	-0,8	-1,9	0,2	-1,3	1,6	-2,7	-1,8	0,7	0	-0,2	-0,3	6,4	-0,7	0,1
Keskharidus	2	0,4	0,5	-0,1	-0,1	-0,7	1,6	0,3	0,1	-0,6	0,2	-0,2	-1,3	-1,2	0
Kõrgharidus	2,6	2,8	-1,9	-1,3	2,8	0,9	-2,5	-2,4	-2,3	-1	-0,6	0,1	0,5	1,4	-0,4
Eesti keel	1,3	0,4	-0,7	-0,3	0,5	-0,2	0,9	-0,2	-0,1	-0,7	0,1	-0,6	-0,3	-0,7	-0,1
Vene ja muu keel	0	1,5	-0,2	0,4	-0,8	1,9	-5,7	-3,1	-1,5	0,7	-1,1	2,2	4,9	0	0,1
Kuni 19 aastat	1,3	0,2	0,1	-0,3	0	-0,3	1,4	0	-0,7	-0,9	0,1	-0,3	0,2	-1,6	0,1
20-21 aastat	-0,4	0,6	-0,5	0,1	-0,2	1,1	-2,8	-1,6	1	0	-0,2	0,3	-0,2	1,1	0
22 või vanem	1,1	3,1	-3	-1,1	2,8	-0,3	-1,7	-1,7	-1,1	-0,1	-0,4	-0,8	3,2	1,7	-0,9

Haridusrühmade lõikes ilmneb, et põhiharidusega ajateenijad märgivad sagedamini, et nad ei omandanud teenistuse jooksul midagi tsiivilelus rakendatavat, mis võib viidata oskuste madalamale ülekantavuse tajule või raskusele neid tsiivilkontekstis mõtestada. Põhiharidusega ajateenijate seas ei omanda samas suur enamus (80%) kõrgemat auastet kui reamees, mis osaliselt ka seletab madalamat ülekantavust – nende teenistus on vähem spetsiifiline ja ülekantavaid oskuseid vähem. Keskharidusega ajateenijate hinnangud on üldiselt koguvalimiga sarnased. Kõrgharidusega ajateenijate puhul on sotsiaalsete ja juhtimisoskuste areng hinnatud pigem tagasihoidlikuks või negatiivseks, mis ei viita niivõrd oskuste puudumisele, vaid eeldatavasti sellele, et vastavad pädevused on tõenäoliselt omandatud juba enne ajateenistust.

Keeelise tausta lõikes viitavad tulemused sellele, et teise emakeelega ajateenijatel on ajateenistuse jooksul väiksem võimalus jõuda juhirollidesse. Antud puhul kajastub see venekeelsete vastajate puhul negatiivsemates hinnangutes juhtimis- ja sotsiaalsete oskuste arengule, mis ei pruugi tuleneda võimekuse puudumisest, vaid pigem hoiakulisest, keelelisest ja institutsionaalselt barjäärilises hierarhilises keskkonnas. Teise emakeelega ajateenijate seas on seetõttu ka taju, et teenistus ei andnud neile midagi juurde, suurem. Viimast kinnitab ka 2019/20 aasta kompleksuuringu raport, mille andmetel eelistavad ühelt poolt vene kodukeelega ajateenijad eesti kodukeelega ajateenijatega võrreldes vähem nooremalohvitserikursust läbida ja seeläbi juhtiv roll omandada, kuid teisalt ka nende soovid realiseeruvad vähem ja seetõttu on eesti

kodukeelega ajateenijate šansid jõuda nooremseersandi auastmesse suuremad kui vene kodukeelega ajateenijatel³⁹. See viitab samuti teise emakeelega ajateenijate väiksemale tõenäosusele omandada ajateenistuse jooksul juhtimisoskusi.

Vanuserühmade võrdlus viitab pigem sellele, et seos vanuse ja ajateenistuses tajutud kasu vahel on nõrk ja ebaühtlane. Peamiselt torkab silma, et 22-aastaste ja vanemate seas on tajutud kasu piiratum ning seostub veidi rohkem konkreetsete ja selgelt ülekantavate oskustega, nagu sõiduki juhtimisõigus ja IT-oskused. Samas viitab suurem hulk vanemaid vastajaid, kes ei näe ajateenistuses omandatud oskustel tsiviil-elus kasu, võimalusele, et varasem haridus-, töö- ja üldine elukogemus vähendab ajateenistuse tajutud lisandväärtust.

Kokkuvõte

Tulemustest ilmneb, et ajateenistuses saadud oskuste tsiviilellu ülekantavuse tajumine ei sõltu üksnes konkreetsetest teenistuse raames õpetatavate oskuste sisust, vaid on mitmetahuline ja ajas muutuv, sõltudes nii laiemast julgeolekukeskkonnast kui ka ajateenijate taustateguritest. Selgelt joonistub välja, et kuigi viimastel aastatel on märkimisväärselt tugevnenud arusaam ajateenistuse rollist riigi julgeoleku tagamisel, nähakse ajateenistust jätkuvalt ka olulise panusena isiklikku arengusse.

Lisaks analüüsisime peatükis esmakordselt süstemaatiliselt seitsme uuringuaasta jooksul antud vabas vormis antud vastuseid küsimusele, milliseid ajateenistuses omandatud oskusi ja teadmisi näevad ajateenijad

ülekantavana tsiviilsfääri. Vabatekstivastuste süstematiseerimine ja kvantifitseerimine võimaldas anda laiapõhjalisema ülevaate ajateenistuse tajutud kasust, tuues esile vastajate jaoks kõige olulisemad kasutegurid ning avades ajateenistuse tajutud kasu nüansse, mida etteantud vastusevariantide analüüs ei võimalda. Samuti andis see võimaluse tuua esile tajutud kasu eri tahkude ajalised trendid.

Vabade vastuste analüüsist selgub, et ajateenijad peavad tsiviilellu ülekantavatest oskustest kõige olulisemaks konkreetseid ja vahetult rakendatavaid tehnilisi pädevusi. Tehniliste pädevuste nimetamine ülekantavana tsiviilellu on viimastel aastatel olnud ka töusutrendis, mis võib ühelt poolt viidata Kaitseväe enda tehnilisemaks muutumisele, kuna organisatsiooni areng ja kaitseelarve tõus on võimaldanud hankida ka erinevaid uusi tehnoloogilisi lahendusi, millega ajateenijad kokku puutuvad. Teisalt võib see viidata aga ka sellele, et Kaitsevägi kui organisatsioon toetab noori nende oskuste mõtestamisel ja pöörab isikliku kasu rõhutamisele enam tähelepanu, sest nagu on selgunud varasematest kompleksuuringu tulemustest ja ka antud peatükist, siis on ajateenistuse puhul isikliku arengu ja riigikaitse vajalikkuse tajumine seotud sealjuures kõrgema võitlustahtega, mis viitab ajateenistuse mõtestatuse olulisusele panustamisvalmiduse kujundamisel.

Siiski, oskuste ülekantavuse tajumine ei ole ajateenijate seas ühetaoline. Erinevad ametikohad ja vastutusastmed loovad ajateenijatele erinevad võimalused teatud pädevuste omandamiseks, mis omakorda pee-

³⁹ Kasearu, K. (2020). Teenistusambitsioonid ja nende realiseerumine. *Ajateenijate teenistuses*

edasijõudmine: kompleksuuringu 2019–2020 ajateenijate küsitluse aruanne. Strateegilise Jätkusuutlikkuse Kompetentsikeskus, Tartu Ülikool.

geldub erinevates hinnangutes ülekantavatele oskustele. Kõrgemad aastmed ja vastutusrikkamad positsioonid soodustavad juhtimisoskuste arengut, madalamad aastmed aga tehniliste oskuste esiletõusu.

Olulist rolli mängib ka ajateenija taust: auaste, vanus, haridus ja kodune keel. Need

tegurid mitte üksnes ei kujunda ootusi ajateenistuse suhtes, vaid mõjutavad ka seda, millisel määral tajutakse teenistuse käigus omandatud oskusi uute ja väärtuslikena. Tulemused rõhutavad vajadust käsitleda ajateenistust mitte ühtse ja kõigile sarnase mõjuga kogemusena, vaid mitmekesise arengukeskkonnana, mille väärtus tsiviilsfääris avaldub erinevates rühmades erineval viisil.

5. TEGEVTEENISTUSSE ASUMISE KAVATSUSE MUUTLIKKUS AJATEENISTUSES

Liina-Mai Tooding

Kompleksuuringu esimese uuringuaasta 2016/2017 kokkuvõtva raporti tegevteenistusse asumist käsitlevat peatükki alustasime lausega: „Ajateenijate huvi kaitsevää tegevteenistusse tuleku vastu on pigem tagasihoidlik kui valdav.”⁴⁰ See sobib ka selle, üheksanda uuringuaasta lõpetuseks koostatud kokkuvõtte algusse. Samas on ajateenistus suure tähtsusega etapp tegevteenistusse asumisel. Omaette oluline ja väga mahukas teema on selle selgitamine, mis tegurid üldse viivad soovini tegevteenistusse asuda. Võimalike isiksuslike, majanduslike, kultuuriliste, ühiskondlike ja poliitiliste asjaolude analüüs nende mitmest seostes tähendaks terve käesoleva raporti mahus tööd ja kokkuvõtet. Seepärast seame fookuse kitsamalt ja toetudes ajateenijate kompleksuuringu kõigi seniste uuringuaastate 2016/17-2024/25 andmetele keskendume tegevteenistusse asumise

soovi muutlikkusele ajateenistuse algust ja lõppu võrreldes. Püüame selgitada, mis asjaolud tugevdavad ajateenistuse alguses avaldatud kavatsust asuda tegevväkke ja mis nõrgendavad. Selleks kammisime läbi enamiku uuringu püsinäitajaid, millest allpool vaatleme järgmisi tegevteenistusse asumise plaani muutumist mõjutada võivaid asjaolusid: 1) ajateenistuse eel kujunenud hinnang ajateenistuse kohta (eelhoiak) ja selle muutus ajateenistuses, 2) rahulolu väljaõppega ja ajateenistuse tajutud kasu, 3) suhete õhustik ajateenistuses, 4) füüsilise vormi/kehalise võimekuse muutus ajateenistuses. Ajateenijatele lisaks vaadeldakse analüüsiks valitud asjaolusid ka nende meie uuringutes ajateenijatena küsitletud isikute korral, kellest tegelikult sai tegevväelane (kasutades KV registriandmeid uuringuaastate 2020/21 – 2024/25 kohta).

⁴⁰ Tooding, L-M. (2018). Ajateenijate huvi tegevteenistuses osalemise suhtes. *Ajateenijate kompleksuuringu 2016. aasta pilootuuringu tulemuste aruanne*, (lk 54-61).

5.1. Kuidas on mõõdetud ajateenijate tegevteenistusse asumise kavatsust ja milline see on?

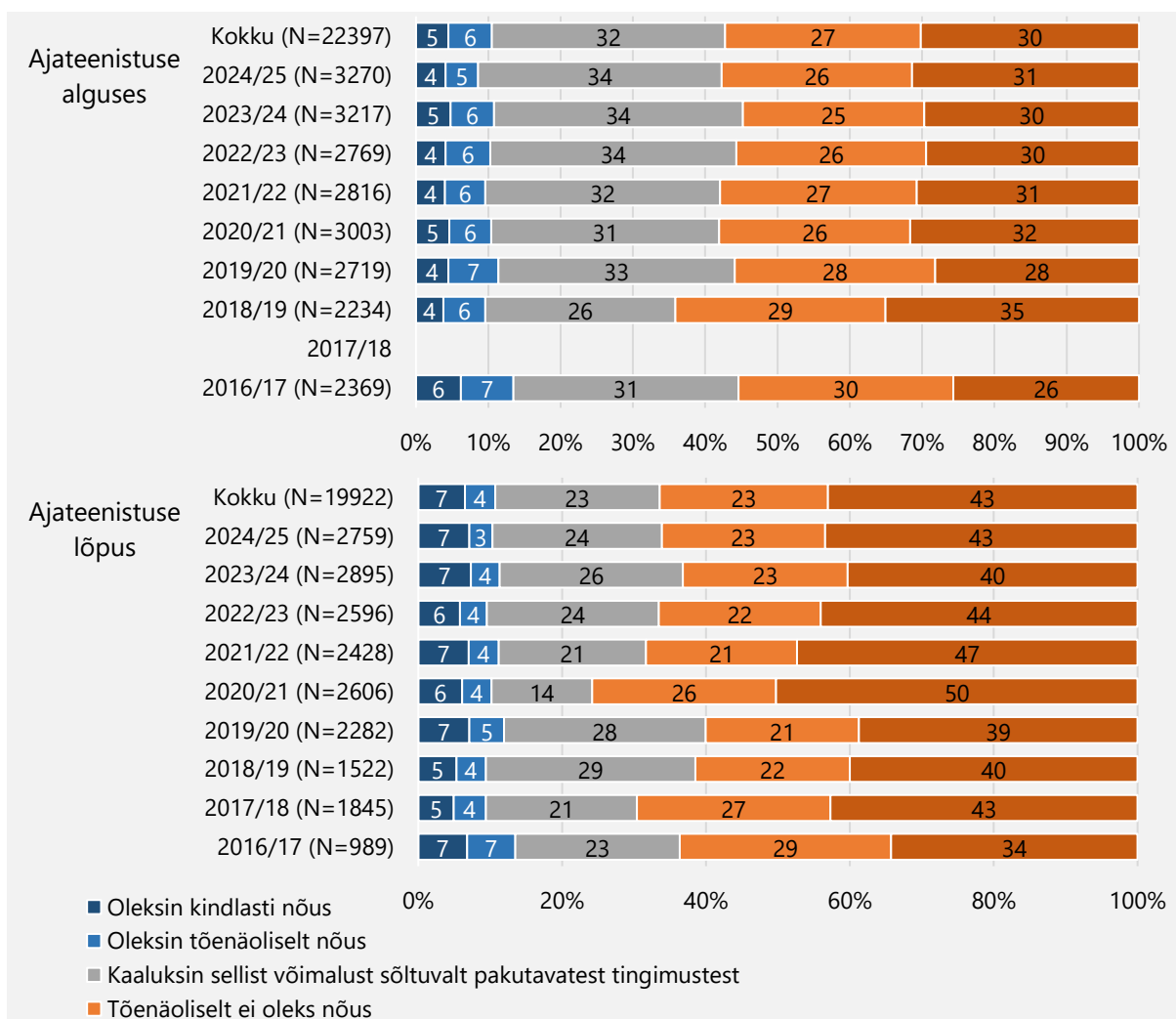
Nii ajateenistuse alguses kui ka lõpus esitati ajateenijale sõnastuse poolest aastati pisut varieeruv küsimus "Kas oleksite nõus tulema teenistusse tegevväelasena pärast ajateenistust?", mille vastused viiepallisel skaalal oleme ühitanud järgmiselt: "oleksin kindlasti nõus" ja "tõenäoselt oleksin nõus" (käsitleme neid allpool koos tingliku nimetusega "nõus"), "kaaluksin võimalust sõltuvalt pakutavatest tingimustest" (tinglik nimetus "kaalub"), "tõenäoliselt ei oleks nõus" ja "kindlasti ei oleks nõus" (siia on paigutatud ka sõnastuse variandid "pigem ei kaaluks sellist võimalust", "ei kaaluks sellist võimalust ka pakutavate soodsate tingimuste korral"; käsitleme koos tingliku nimetusega "ei ole nõus"). Oli ka võimalus anda vastus "ei oska öelda" (alguses sagedasem kui lõpus vastavalt 8% ja 4%), mis jääb siinses analüüsis kõrvale.

Et meid huvitab arvamuse muutus ajateenistuses, siis kasutame enamjaolt nende ajateenijate andmeid, kes osalesid nii alguse kui ka lõpu küsitluses (osalenuid 19260, eraldi alguse ja lõpu küsitlusvoorus vastavalt 27500 ja 21100; uuringuaasta 2017/18 langeb alguse ja lõpu andmete kooskasutusest välja, sest sel aastal ei küsitatud ajateenistuse alguses tegevteenistusse asumise kohta). Registriandmete alusel on viimase viie uuringuaasta peale kokku

teada tuhatkonna ajateenija tegevteenistusse asumine (6%).

Tegevteenistuse plaanide küsimusele vastas nii alguses kui ka lõpus 17150 isikut, kellest 1930 kasutas vastust "ei oska öelda". Üksikküsimustes esinevate andmelünkade tõttu võib indiviidide arv analüüsi eri osades varieeruda. Ka on osa kasutatavaid näitajaid aastate jooksul juurde tulnud ja seetõttu uuringuaastate vahemik kitsam. Analüüsisime kõigi uuringuaastate andmeid niihästi koos (kirjeldav statistika, selle peatüki põhiosa) kui ka aastanumbrit kaasates, sh tegevteenistuse kavatsuse prognoosimisel logistilise regressioonimudeliga. Prognoosimudeleid ei ole raportis nende suurt mahtu arvestades esitatud, kuid siinesitatud kirjeldava loomuga kokkuvõttesse on valitud ainult need tulemused, mida vastav prognoosimudel kinnitas (huvi korral küsida lisaandmeid tööruhmast).

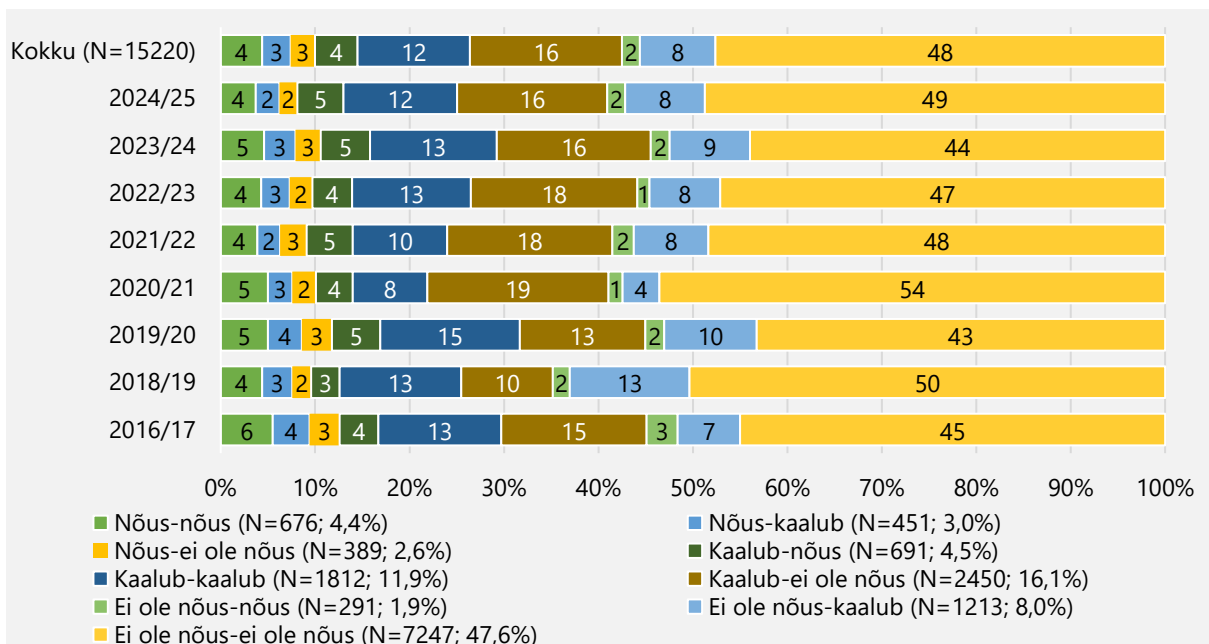
Joonisel 5.1 on näidatud ajateenijate jaotus *tegevteenistusse asumise kavatsuse* järgi. Üldjoontes on jaotus aastati sarnane: ajateenistuse alguses kümnendik nõus või tõenäoliselt nõus tulema, kolmandik kaalub võimalusi, pisut üle veerandi ei oleks tõenäoliselt ja veidi alla kolmandiku ei oleks kindlasti nõus tulema. Ajateenistuse lõpus on vähenenud veerandini kaalutlejate osa ja tõenäoliselt eitajate osa ning suurenenud üle 40% piiri kindlalt keeldujate osa. Aastati ilmneb mõningaid hüppeid, sh pandeemia perioodil.

Joonis 5.1. Kas oleksite nõus tulema teenistusse tegevväelasena pärast ajateenistust? Ajateenijate jaotus, %

Joonisel 5.2 tutvustatakse neidsamu vastuseid *individuaalse muutuse vaatenurgast* ja näidatakse ajateenijate protsentjaotus tegevteenistusse asumise kavatsuse individuaalsete muutuste järgi (vastusepaarid alguses ja lõpus, nt „nõus-kaalub“ esialgse seisukoha „nõus“ nõrgenemise kohta otsuse kaalutlemiseks, kokku üheksa võimalust). Poole ringis ajateenijaist ei ole ei alguses ega lõpus nõus tegevteenistusse asumise. Kuuendik ajateenijaist lubab alguses võimalusi kaaluda ja lõpus ütleb ära. Kokku 6% ümber on neid, kes alguses on nõus, kuid kelle nõusolek nõrgeneb kaalulevaks või eitavaks seisukohaks. Seega

kokku kõigi uuringute järgi 22% ja aastati 15%-24% ajateenijaist liigub ajateenistuses tegevväes teenimise eituse suunas. Vastupidises suunas liikujaid (kaalub-nõus, ei ole nõus-nõus, ei ole nõus-kaalub) on kokku 14% (aastati 10%-18%). Nagu näha, ei ole ajateenistuses muutunud kavatsusega ajateenijate hulk suur ja esmaseks analüüsiks kasutame seepärast aastaajotuste kohati sele hüplikkusele vaatamata eri uurin-guaastate andmeid enamjaolt koos, mitte aastakaupa. Sellegipoolest jääb osa rühmi väikseks ja joonisel 5.2 toodud jaotust ta-sub silme ees hoida, et mõne väikse rühma eripära allpool liigselt üle ei tähtsustaks.

Joonis 5.2. Kas oleksite nõus tulema teenistusse tegevväljasena pärast ajateenistust? Ajateenijate jaotus ajateenistuse alguses ja lõpus avaldatud arvamuste alusel, %

Lisame veel, et meie kokkuleppelises sõnastuses nendest, kes vastasid alguses „nõus“, vastab lõpus „nõus“ 44%, asus otsust kaaluma 30% ja ei ole nõus tegevteenistusse asuma 26%. Nende seas, kes teenistuse alguses lubasid otsust kaaluda, on need kolm osakaalu vastavalt 14%, 37% (jäid kaalutlejateks) ja 49%, ning alguses vastuse „ei ole nõus“ andjail vastavalt 3%, 14% ja 83% (jäid mittenõustujateks).

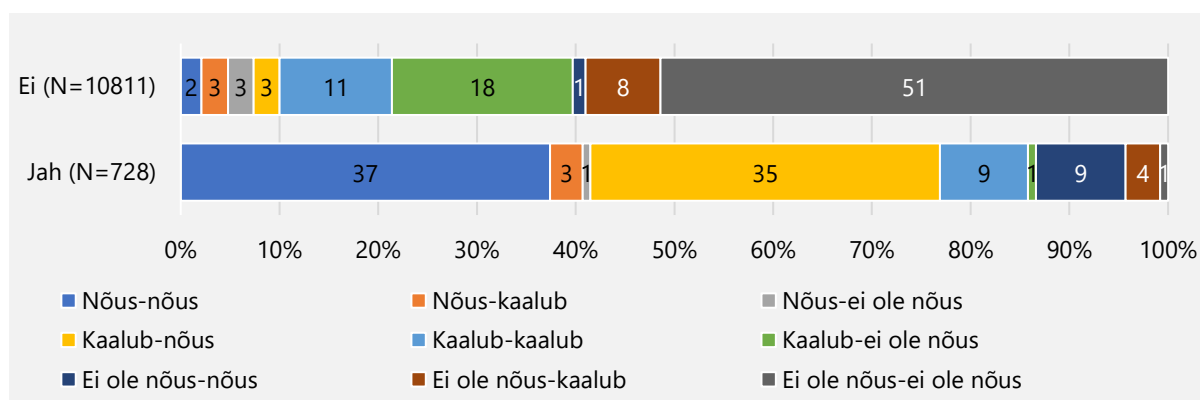
Osutub, et ajateenistuse aegne plaan tegevteenistuse suhtes on *küllaltki realistlik*. Neist meie uuringutes osalenud ajateenijatest, kes vastasid ajateenistuse alguses „nõus“, asus tegevteenistusse ka tegelikult 25%, ja neist, kes lõpus olid nõus, 47%, st, ajateenistuse lõpu nõusolek on kindlam. Tegevteenistusse asumise otsust ajateenistuses kaalunute seas on tegelike tulijate osa ajateenistuse alguse ja lõpu kavatsusele vastavalt 8% ja 4% ning nende seas, kes ei olnud nõus tulema, vastavalt 2% ja alla 1%. Siinvaadeldava üheksa võimaliku ajateenistuse alguse ja lõpu vastuste kombinatsiooni

korral on tegevteenistusse asumine kindlam vastuste „nõus-nõus“ puhul (55%), vastuste „kaalub-nõus“ puhul (48%) ja vastuste „ei ole nõus – nõus“ puhul (31%; väike rühm), samuti vastusepaari „nõus-kaalub“ puhul (8%). Ülejäänud rühmades on tegelikult tegevteenistusse asumise tõenäosus väike.

Võib oletada, et allpool, hilisemate tegevteenistujate ja ülejäänud ajateenijate võrdlemisel, ilmnevad esmapilgul üsna kõnekad erinevused ajateenistuse läbimises. Nende tõlgendamisel tegevteenistuse otsust toetavate või nõrgendavate teguritena tuleb olla mõõdukas. Neist, kes jõudsid tegevteenistusse, tegutses suur osa ka ajateenistuses selle eesmärgi nimel (ajateenistuse alguses avaldatud ootuste analüüs kinnitas seda) ja nende vaade võib ajateenistuse lõpus olla juba teatud osas ka vaade nõu seestpoolt. Nende suurem „kasu“ ajateenistusest, rahulolu ja tugevam isiklik areng võib olla tegevteenistuseks valmistumise sihikindel tulemus, mitte niivõrd tegevteenistusse suundumise ajend.

Jooniselt 5.3 näeme, et lõviosa tegevteenistusse jõudnuist liikusid sinna valdavalt kas rajal „nõus-nõus“ või „kaalub-nõus“ (kokku ligi kolmveerand), lisaks ligi kümnendiku jagu variante „kaalub-kaalub“ ja „ei ole nõus-nõus“. Nende ajateenijate seas, kes tegevteenistusse ei asunud, ulatub üle poole peamise variandina „ei ole nõus-ei ole nõus“, jääb alla viiendiku variant „kaalub-ei ole nõus“ ja on kümnendiku ringis

variant „kaalub-kaalub“. Rõhutame, et seejuures ei ole meil alust eelarvamuslikult oletada, et tegevteenistust eesmärgiks seadmata võiks ajateenistuse läbimine olla vähem vastutus- ja kohusetundlik. Ka on pool tegevteenistusse mitte asunutest esindanud erisuguseid kavatsusi tegevteenistuse suhtes, kus leidub nii nõusolekut kui ka kaalumist.

Joonis 5.3. Tegevteenistusse asunute („jah“) ja mitteasunute („ei“) jaotus tegevteenistusse asumise kavatsuse järgi ajateenistuses (2020/21-2024/25)

Võib arvata, et need, kes asusid päriselt tegevteenistusse, võimendavad teatud tegevteenistusse kallutavaid mõjureid või ka, vastupidi, nõrgendavad, sest tegevteenistuse plaan on kindel siin vaatlemata asjaolude tõttu. Lisaks esindab ligi pool hilisematest tegevväelastest stabiilseid kavatsusi (nõus-nõus, kaalub-kaalub), mitte kavatsuste muutusi, mille seadsime fookusesse. Jäime praegu, alustuseks, siiski kõigi ajateenijate koosanalüüsi juurde, sest ajateenistuse aegse monitooringu huvipakkuvate näitajatega tegevväelasi on veel küllalt vähe isegi siis, kui uuringuaastad liita.

Lisame väikese tausta loomiseks lühikonspekti tegevteenistuse kavatsuse kujunemisest ajateenijate ajateenistusse asumise taustatunnuste kaudu - vanuse (kuni 19-aastased, 20-21-aastased, 22-aastased ja vanemad), hariduse (põhiharidus või selle

alusel saadud kutseharidus, keskkharidus, kõrgharidus) ja senise riigikaitse või sisejulgeoleku alase organisatsiooni kogemuse põhjal (nt, Kaitseliit, Noored Kotkad, Naiskodukaitse, Kodutütred, Vabatahtlikud päästjad, abipolitseinikud). Vaatlesime ka riigikaitseõpetuse läbimist koolis (jah, ei), mis ei eristanud tegevteenistuse kavatsuste muutusi, küll aga kavatsusi nii alguses kui ka lõpus.

Lisa tabelis 5.1 on näidatud tegevteenistusse asumise kavatsuse prognoosimudeleid taustatunnuste alusel (logistilised regressioonimudelid tegevteenistusse asumise kavatsuse suhtelise tõenäosuse prognoosimiseks). Noorimas vanuserühmas on *ajateenistuse alguses* vanimast vanuserühmast 1,5 korda suuremad šansid (suhteline tõenäosus) saada vastus „nõus“ vastuse „ei

ole nõus" asemel. Kaalutleva vastuse saamise šansid on neil 1,4-kordsed võrreldes vanima vanuserühmaga. Põhiharidusega või selle alusel saadud kutseharidusega ajateenijatel on tugevam kallak kui ülejäänutel vastuse „nõus“ poole („ei ole nõus“ asemel). Niihästi seos riigikaitse alase organisatsiooniga kui ka riigikaitseõpetuse läbimine koolis kallutavad ajateenistuse alguses ajateenijaid vastuse „nõus“ poole ja ka otsuse kaalutlemise poole tugevamalt kui neid, kel selline riigikaitsealane kogemus puudub (või vastavalt, kes ei ole läbinud riigikaitseõpetust).

Ajateenistuse lõpus avaldatud kavatsust tegevteenistusse asuda prognoosivad taustatunnused eelöelduga sarnaselt, vahest ainult veidi nõrgemalt (šansside suhted ehk riskisuhted on arvule 1 ehk võrdsetele šanssidele lähemal).

Tegevteenistusse asumise kavatsuse muutuse jaoks ei ole ajateenija taust märkimisväärse prognoosivõimega, kusjuures enim kirjeldab lõpptulemust seotus riigikaitse või sisejulgeoleku organisatsiooniga (mudelit ei ole siinkohal esitatud). Seotus vähendab tegevteenistuse esialgse kavatsuse nõrgenemise riski ja tugevdab kaalutleva seisukoha tugevnemist ning ka eitavast seisukohast lahti ütlemist. Jääb silma, et algselt eitaval seisukohal olijate seas kalduvad põhihariduse või selle alusel saadud kutseharidusega ajateenijad ülejäänutest enam muutma oma seisukoha tegevteenistuse suhtes positiivsemaks.

Lisa tabelis 5.2 on näidatud *tegelikult tegevteenistusse asumise prognoosimudel* siinvaadeldavate taustatunnuste kaudu. Noorimas vanuserühmas ajateenistusse asununa on šansid olla tegevväelane ligi pooleteisekordsed võrreldes vanima vanuserühmaga. Ka ajateenistuse eelse või

aegse seose olemasolul riigikaitse alase organisatsiooniga ja riigikaitseõpetuse läbimise korral on šansid tegevteenistusse jõuda suuremad kui ülejäänuil.

5.2. Ajateenistuse eelhindang ja tegevteenistuse kavatsuse muutus

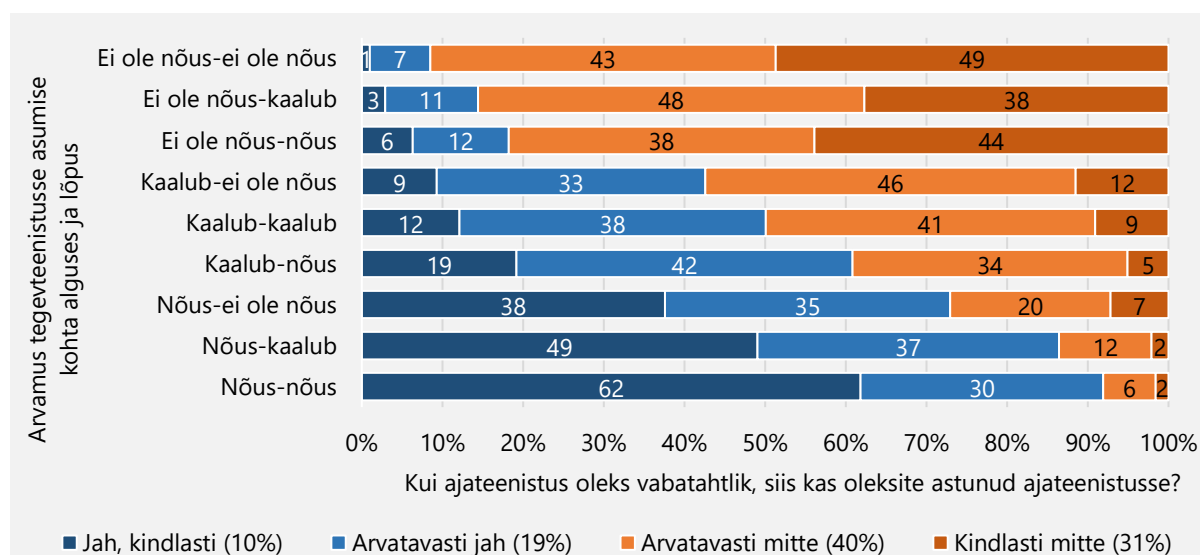
Alustame sissejuhatuses esile toodud tegevteenistusse asumise kavatsuse võimalike mõjurite uurimist. Selles alaosas otsime kinnitust oletusele, et ajateenistuse alguses valitsev halvem hinnang ajateenistuse kohta aitab kaasa tegevteenistuse kavatsuse nõrgenemisele ja parem hinnang tõrjub nõrgenemist. Ka vaatleme, kuidas kaasneb ajateenistuse kohta antud hinnangu halvenemisega ajateenistuses (alguse ja lõpu arvamusi võrreldes) tegevteenistuse kavatsuse nõrgenemine ja paranemisega – tugevnemine.

Kasutasime ajateenistuse nõ eelhoiaku isoleerimiseks järgmiste küsimuste vastuseid: „Kui ajateenistus oleks vabatahtlik, siis kas oleksite astunud ajateenistusse? (1-jah, kindlasti; 2-arvatavasti, jah; 3-arvatavasti mitte; 4-kindlasti mitte; küsiti teenistuse alguses ja lõpus), „Kuidas vajalikuks peate ajateenistuse läbimist Eesti riigi julgeoleku jaoks?“ (1-kindlasti vajalik, 2-pigem vajalik, 3-pigem või 4-täiesti mittevajalik; alguses ja lõpus), „Milliste tunnetega ajateenistusse tulite?“ (1-tulin hea meelega; 2-olin valmis oma kohust täitma; 3-võimaluse korral oleksin tulemata jätnud; 4-tulin täiesti vastumeelselt; küsiti alguses). Võib ettearvatavalt oletada, et need kolm tunnust prognoosivad tegevteenistuse plaani suhteliselt sarnaselt tänu omavahelisele seosele (nt, korrelatsioonikordajad 0,6 – 0,7 pii-

res), mille taga on ühine üldisem riigikaitsealane hoiak. Üksikasjalikumalt vaatleme neist esimest.

Jooniselt 5.4 selgub ilmekalt, et tegevteenistusse asumise kavatsuse eri variante iseloomustab ajateenistusse asumisel erinev suhtumine ajateenistusse tulekusse, kui see oleks vabatahtlik. Ajateenijaist, kellel on teenistuse alguses tegevteenistusse asumise plaan (vastus „nõus“), oleks kindlasti või arvatavasti valmis ajateenistusse tulema ka siis, kui see oleks vabatahtlik, vähemalt kolmveerand, seejuures varieerudes ajateenistuse lõpuks tegevteenistuse suhtes kujunenud arvamuse järgi. Algul kaalutlejatest

ütleks „jah“ ajateenistuse kohta mitte vähem kui 40% (samuti olenevalt ajateenistuse lõpus väljendatud arvamusest tegevteenistusse asumise kohta) ning algul mitte nõus olijatest 10%-20%. Suhtumine „vabatahtlikku“ ajateenistusse tulekusse oli ajateenistuse alguses seda positiivsem, mida kindlam oli ajateenija siis tegevteenistusse asumises ja mida kindlamalt ta selle plaani juurde lõpuks ka jäi. Ajateenistusse tsiviilust kaasa võetud erisuguse hoiakuga ajateenistuse suhtes kaasnevad erisugused tegevteenistusega seotud kavatsused.

Joonis 5.4. Kui ajateenistus oleks vabatahtlik, siis kas oleksite astunud ajateenistusse? Vastused ajateenistuse alguses, %, tegevteenistusse asumise kavatsuse rühmades

Lisa joonistel 5.1 ja 5.2 on näidatud ajateenijate jaotus tegevteenistusse asumise kavatsuse siinvaadeldavas üheksas rühmas arvamuse järgi *ajateenistuse vajalikkuse kohta* Eesti riigi julgeoleku jaoks ja *ajateenistusse tuleku meelsuse* järgi. Heameelega ajateenistusse tulek kaasneb tegevteenistusse asumise kindlama kavatsuse ja selle püsivusega. Vastumeelsusega ajateenistusse tulek kaasneb pigem eitava suhtumisega tegevteenistusse asumisse või

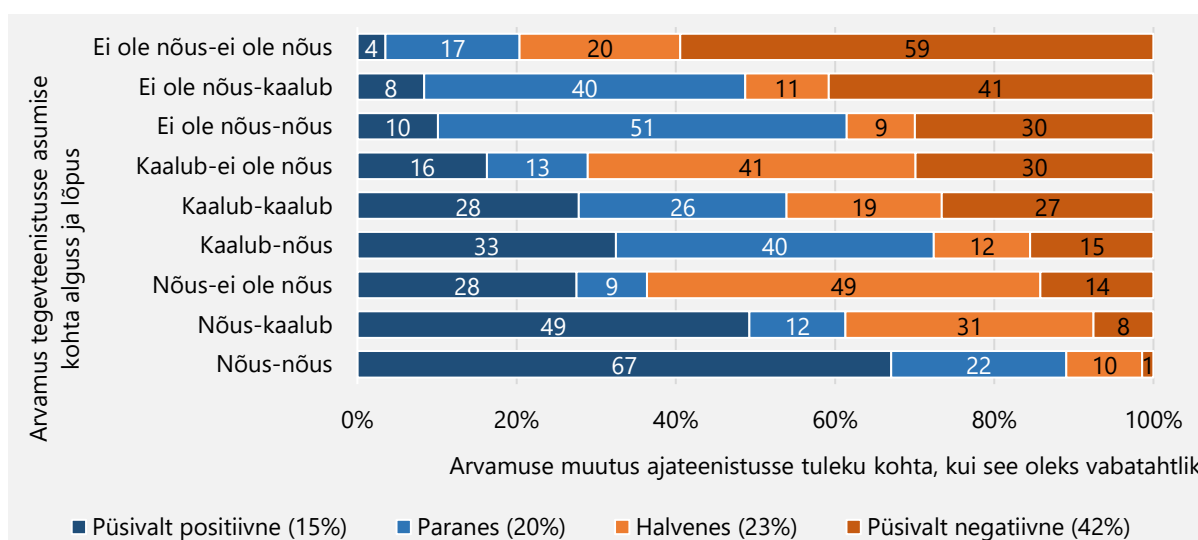
esialgse sellekohase kavatsuse nõrgenemisega. Ajateenistuse läbimise vajalikkuse tugevama kinnitusega kaasneb kindlam tegevteenistuse kavatsus kui vajalikkuse nõrgema kinnitusega.

Ajateenistuse lõpus arvamus ajateenistusse tulekust, kui see oleks vabatahtlik, mõnevõrra muutus: jah, kindlasti – 12%, arvatavasti jah - 19%, arvatavasti mitte – 33%, kindlasti mitte – 36% (vrd osakaaludega

joonisel 5.4). Vaatlesime selle hinnangu individuaalseid muutusi ja lugesime hinnangu paranemiseks vähemalt ühe astme võrra tugevama ja halvenemiseks vähemalt ühe astme võrra nõrgema nõusoleku ajateenistusse tulekuga, kui see oleks vabatahtlik. Joonisel 5.5 on näidatud, kuidas seostub see muutus tegevteenistuse kavatsusega.

Arvamuse muutus „vabatahtlikku“ ajateenistusse tuleku suhtes erineb iseloomulikult siinvaadeldavate tegevteenistusse asumise

rühmade lõikes. Tegevteenistusse asumise kavatsuse nõrgenemisega ajateenistuses (nõus – ei ole nõus, kaalub – ei ole nõus) käib kaasas halvem teenistuse eel kujunenud või ajateenistuses pea pooltel halvenev hinnang ajateenistusse tuleku kohta, kui see oleks vabatahtlik. Tegevteenistusse asumise kavatsuse püsiva positiivsuse või tugevnemisega ajateenistuses (nõus – nõus, kaalub – nõus, ei ole nõus – nõus) kaasneb suure osakaaluga püsivalt positiivne või paranev hinnang ajateenistusse tuleku suhtes, kui see oleks vabatahtlik.

Joonis 5.5. Kui ajateenistus oleks vabatahtlik, siis kas oleksite astunud ajateenistusse? Ajateenistuse alguse ja lõpu vastuste võrdlus tegevteenistusse asumise kavatsuse rühmades

Tegevteenistuse *kavatsuse muutuse prognoosimudel* kinnitas jooniselt 5.5 nähtuvat (tulemusi ei ole siinkohal esitatud, küsida huvi korral töörühmast): tugevama nõusolekuga ajateenistusse tulekuks, kui see oleks vabatahtlik, kaasneb tegevteenistuse esialgse kavatsuse nõrgenemise mitmekordselt väiksem risk kui nõrgema nõusolekuga. Positiivsema arvamus korral „vabatahtliku“ ajateenistuse suhtes võrreldes negatiivsemaga on ajateenijal mitmekordselt suuremad šansid esialgse tegevteenistust eitava seisukoha muutmiseks.

Mida arvasid ajateenistusest selle alguses ja reservi siirdumisel *tegelikult tegevteenistusse asunud* noored? Kuivõrd hinnangud ajateenistuse kohta kirjeldavad tegevteenistuse plaani realiseerumist? Osutub, et nendest ajateenijatest, kes tegelikult asusid tegevteenistusse (6% ringis), kinnitas ajateenistuse alguses 69% ja nendest, kes ei asunud tegevteenistusse, enam kui poole vähem (29%), et oleks kindlasti või arvatavasti aega teenima tulnud ka siis, kui see oleks vabatahtlik. Tegevteenistusse asu-

nuist 79% ja mitte asunuist 34% see veendumus ajateenistuses tugevnes või püsis stabiilselt positiivne.

Ajateenistusse heameelega või oma kohust täitma tulijaid oli tulevaste tegelike tegevväelaste seas 84%, aga ülejäänute seas poole ringis (54%). Tegevteenistusse asunud isikutele oli ajateenistuses omane selgelt parem hinnang ajateenistuse suhtes võrreldes tegevteenistusse mitte asunutega.

Tegelikult tegevteenistusse asumise prognoosimudel näitab ajateenijal, kel on ajateenistuse suhtes siinvaadeldava kolme näitaja (ajateenistusse tulek, kui ajateenistus oleks vabatahtlik, tuleku meelsus, ajateenistuse vajalikkus Eesti riigi julgeoleku jaoks) alusel teisest temaga muude mudelisse kaasatud näitajatega sarnasest ajateenijast astme võrra positiivsem hinnang, 2-2,5-kordseid šansse tegelikult tegevteenistusse asumiseks võrreldes teise ajateenijaga (eespool kirjeldatud taustatunnuste ja uuringuaasta kaasamisel).

Kokkuvõtteks, mitte üksnes tegevteenistusse asumise kavatsuse tugevus ja püsivus, vaid ka ajateenistuse rolli ja tähtsuse kindlameelne mõistmine oma elukäigus kallutavad tegevteenistusse asumise poole. Ajateenistuse teenistuseelne positiivne hinnang ja selle püsivus ning hinnangu paranemine toovad kaasa kindlama positiivse hoiaku tegevteenistusse asumise suhtes ja takistavad sellekohase kavatsuse hääbumist. Ajateenistuse maine kaitsmine languse eest ajateenistuses on Kaitseväge kätes, kuid ajateenistuse maine kujunemine ajateenistuse eelsel eluperioodil mitte nii väga. Või siiski?

5.3. Arvamus väljaõppe kohta ajateenistuses ja tegevteenistuse kavatsuse muutus

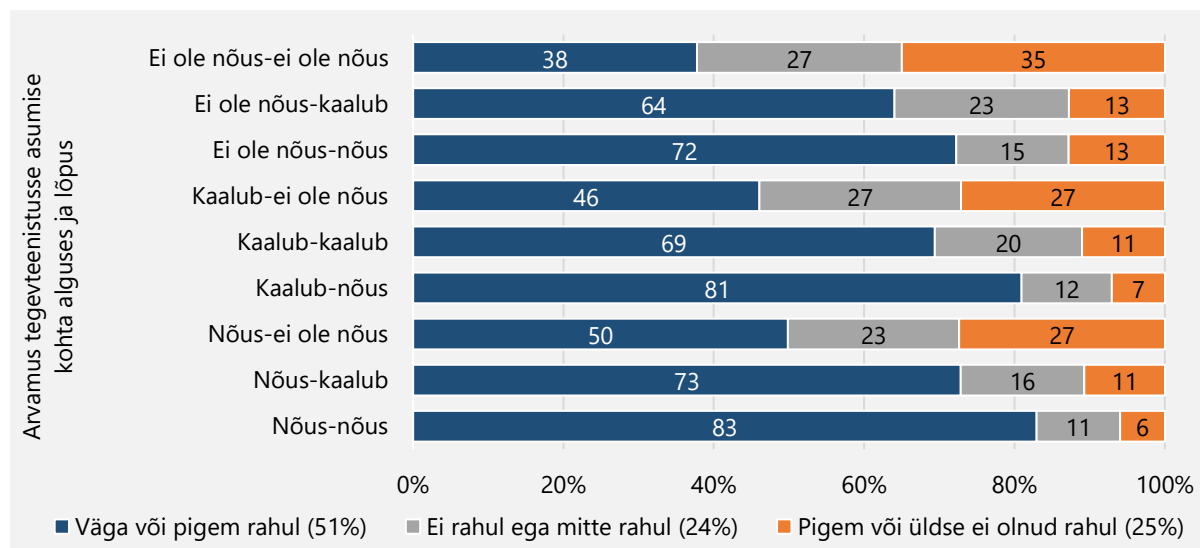
Selles osas lähtume loomulikust mõttest, et rahulolu väljaõppega, selle mõistmine ja ajateenija jaoks kasutoov tulemus tugevdavad tegevteenistuse kavatsust ja vastupidine nõrgendab tegevteenistuse soovi. Keegi ei tahaks edasises elus tegutseda alal, mille üks lõik tuli isikliku kogemuse alusel arvestada ajaraiskamiseks.

Rahulolu väljaõppega mõõdeti ajateenistuse eri külgedega rahulolu mahukas plokis (skaala: 1-väga rahul, 2-pigem rahul, 3-ei rahul ega mitte rahul, 4-pigem ei olnud rahul, 4-ei olnud üldse rahul) ja see näitaja osutus tugevaimalt seotud näitajaks rahuloluga ajateenistuse suhtes tervikuna (korrelatsioonikordaja 0,7 ringis ehk variatiivsuse vastastikune kirjeldus ulatub pooleni).

Joonisel 5.6 on näidatud ajateenijate jaotus tegevteenistuse kavatsuse siinvaadeldavates rühmades selle alusel, kui rahule jäi ajateenija väljaõppega. Rahulolu on üldiselt suur ja sõltumata ajateenistuse alguse plaanist tegevteenistuse suhtes – nõus, kaalub või ei ole nõus – näeme ühetaolist mustrit ajateenistuse lõpus avaldatud kavatsuse järgi. Suhteliselt suurim on väljaõppega rahul olijate osa nende seas, kes ajateenistuse lõpus on nõus tegevteenistusse asuma, järgnevad kaalutlejad ja mitte nõus olijad. Osutub, et lõpukavatsuse seos väljaõppega rahuloluga on tugevaim algselt nõus olijate seas kaalutlejate ja mitte nõus olijate ees (Craméri V-kordaja statistilise seose tugevuse jaoks vastavalt 0,25, 0,23 ja 0,19; kordaja peegeldab seda, kui tugevalt rahulolu diferentseerib kavatsust).

Samasisuline on väljaõppega rahulolu seos tegelikult tegevteenistusse asunute and-

meil: hilisematest tegeväelastest oli ajateenistuses väljaõppega rahul 79%, ülejäänutest – 51%.

Joonis 5.6. Kuivõrd rahul olite ajateenistuses väljaõppega? Ajateenijate jaotus, %, tegevteenistusse asumise kavatsuse rühmades

Väljaõppega rahulolu tähenduse täpsustamiseks vaatlesime tegevteenistuse kavatsuste seost vastustega küsimusele „Kuidas hindate väljaõpet ajateenistuses?“, mille puhul tuli iseloomustada, kui sageli väljaõpet läbides selgitasid instruktorid/ülemad, miks midagi õpitakse/harjutatakse ja miks see on oluline (vastused: 1-alati, 2-enamasti, 3-mõnikord, 4-harva või mitte kunagi). Selgituste saamine soodustab kaasaavat ja isiklikult mõtestatud väljaõpet ning selgituste puudumine võib taandada ajateenija formaalseks käsutäitjaks vähearusaadavas tegevuses.

Lisa jooniselt 5.3 selgub ühemõtteliselt, et alati või enamasti seletusi saanud ajateenijate suurim osa tuleb esile ajateenistuse lõpus tegevteenistusse asumisega nõus olivate rühmades (seejuures ajateenistuse alguse tegevteenistuse kavatsusest olenevata, seega eelarvamusliku hoiakuta selle alusel ajateenistuse edu suhtes). Järgnevad lõpus kaalutlejad ja mitte nõus olivad, kelle

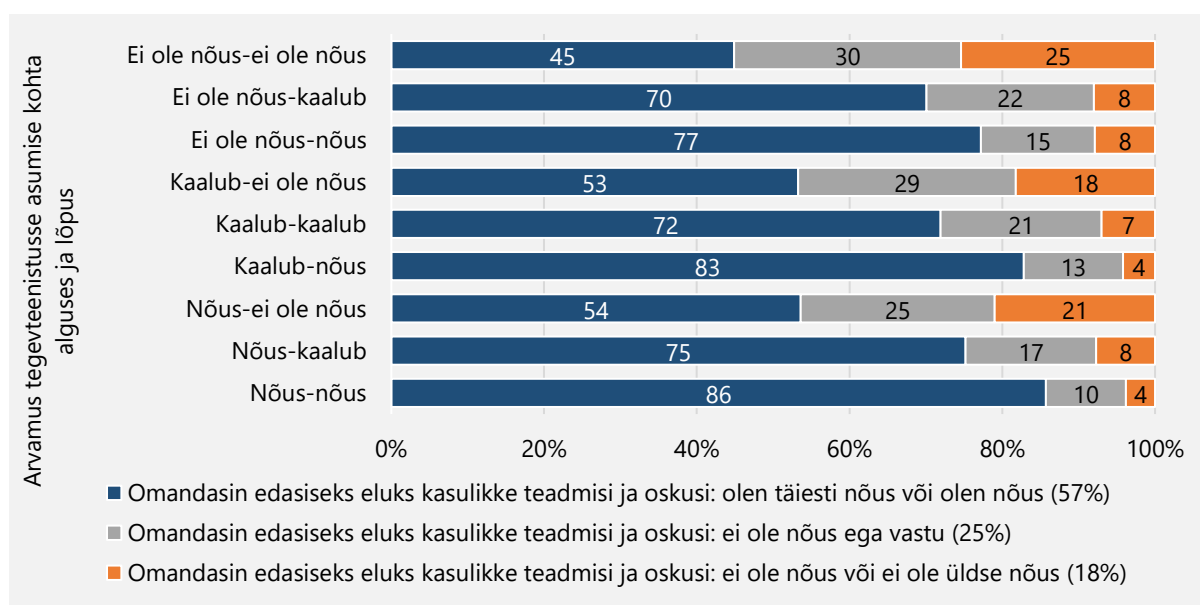
seas ligikaudu iga viies kinnitab seletuste saamist üksnes harva või ka üldse mitte. Andmed näitavad seega, et väljaõppe arusaadavus ja teadlik osalus väljaõppes on olulised tegevteenistusse asumise mõtet saatvad asjaolud.

Rahulolu väljaõppega ja ajateenija „kasu“ ajateenistusest on meie andmeil omavahel seotud asjaolud. *Ajateenistuse kasulikkuse* hindamiseks tuli ajateenijail väljendada nõusolekut (skaala: 1-olen täiesti nõus, 2-olen nõus, 3-ei ole nõus ega vastu, 4-ei ole nõus, 5-ei ole üldse nõus) rea ajateenistuse kasulikkust kirjeldavate väidetega, millest vaatlesime tegevteenistuse kontekstis järgmisi: „Ajateenistuses omandasin edasiseks eluks kasulikke teadmisi ja oskusi“, „Ajateenistus muutis eluviisi tervislikumaks ja sportlikumaks“, „Ajateenistus oli minu jaoks ajaraiskamine“. Kahe esimese väitega korreleerub rahulolu väljaõppega positiivselt, kolmandaga negatiivselt (0,35 - 0,50 piires; mida suurem kasu, seda suurem keskmiselt

rahulolu), mis peegeldab pragmaatilisi ootusi väljaõppe suhtes ja väljaõppe kaudu lõppkokkuvõttes ka tegevteenistusse asumise kaalutlustes.

Jooniselt 5.7 nähtub, et sarnaselt väljaõppega rahulolule (joonis 5.6) varieerub ka teadmiste-oskuste kaudu saadava „kasu“ kinnitus eeskätt tegevteenistusse asumise ajateenistuse lõpus avaldatud kavatsuse,

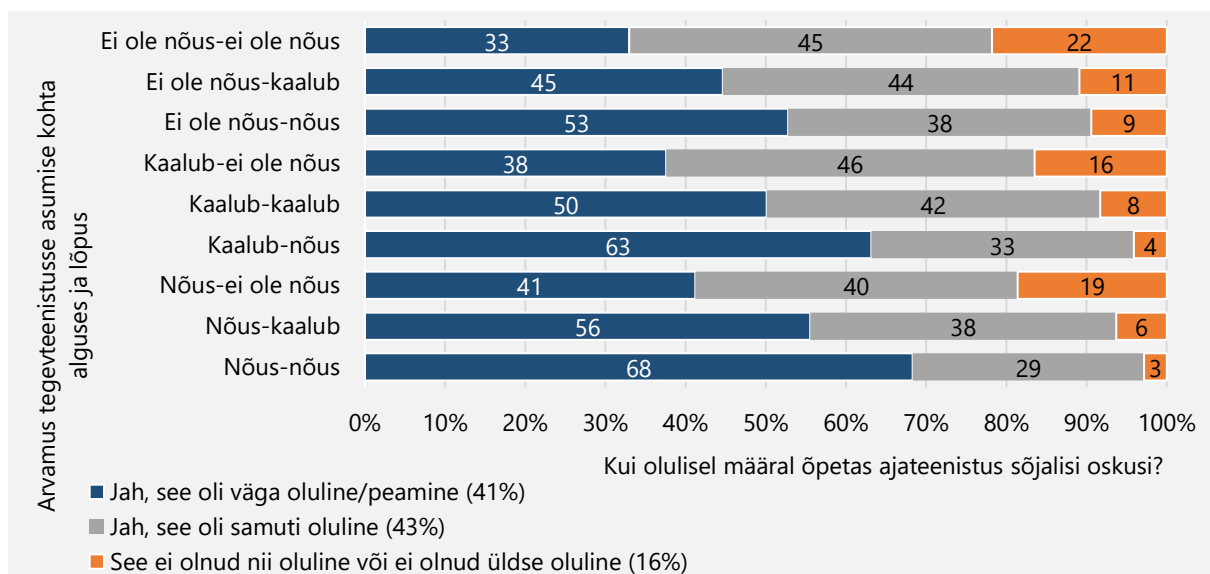
mitte niivõrd alguse kavatsuse järgi. Vaatamata esialgsetele plaanidele tegevteenistuse suhtes, olid ajateenijad ühtmoodi avatud teadmiste ja oskuste saamiseks, mis kulges erinevalt ja kaasnes erinevate lõppotsustega tegevteenistuse suhtes. Tegevteenistusse asumist püsivalt eitavatest või nõrgenenud kavatsusega ajateenijatest näeb teadmiste ja oskuste „kasu“ poole ringis, ülejäänutest 70%-80%.

Joonis 5.7. Kuivõrd nõustute: ajateenistuses omandasin edasiseks eluks kasulikke teadmisi ja oskusi? Ajateenijate jaotus, %, tegevteenistusse asumise kavatsuse rühmades

Ajateenija peamised oskused ja teadmised tulevad *sõjalisest väljaõppest*. Jooniselt 5.8 sõjaliste oskuste õpetamise olulisuse kohta ajateenistuses ilmneb tegevteenistuse kavatsuse rühmiti tuttav muster. Sõjalist õpetust arvestavad lõppevas ajateenistuses väga olulisel/peamisel kohal olevaks tegevteenistusega nõus olijad sagedamini kui kaalutleval või eitaval seisukohal olijad (seda ajateenistuse lõpu kavatsuse ja ka –

kuigi nõrgemalt – ajateenistuse alguse kavatsuse järgi varieeruvad; vt siniste tulpade kolmikuid). Olulisust eitajate suurem, kuni viiendikuni ulatava osa, on iseloomulik püsivalt eitaval seisukohal olijaile ja neile, kes muutuvad kaalutlejaist või koguni esialgu nõus olijaist eitajateks. Andmed näitavad seega, et sõjaliste oskuste saamise tugev kinnitus kaasneb tegevteenistusse asumise kindlama kavatsusega või kavatsuse tugevnemisega, ja arvestamine ebaoluliselt pigem nõrga või nõrgeneva kavatsusega.

Joonis 5.8. Kui olulisel määral õpetas ajateenistus sõjalisi oskusi? Ajateenijate jaotus, %, tegevteenistusse asumise kavatsuse rühmades

Esitasime lisan joonistel 5.4 ja 5.5 eelnevate seaduspärade kinnituseks veel andmed nõusoleku kohta emotsionaalse väringuga väitega „Ajateenistus oli minu jaoks ajaraiskamine“ ja vahetult ajateenija isikliku arengut puudutava väitega „Tänu ajateenistuse läbimisele muutus minu eluviis tervislikumaks“ (skaala endiselt: 1-olen täiesti nõus, 2- olen nõus, 3-ei ole nõus ega vastu, 4-ei ole nõus, 5-ei ole üldse nõus). Mõlema väite kinnituse määr räägib sellest, et tajutav kasulik tulemus ja, laiemalt, väljaõppe sisukus tõrjuvad tegevteenistuse kavatsuse nõrgenemist ja soodustavad tugevnemist või püsivust positiivsena.

Kõik joonistel illustreeritud seaduspärad leidsid olulistena kinnitust ka tegevteenistuse kavatsuse prognoosimudelites (taustatunnuseid ja uuringuaastat kaasates).

Kuidas *hindasid ajateenistust lõpetades „kasu“ tulevased tegelikud tegevvälised?* Tegevteenistusse asunuist kinnitas 81% ajateenistuse lõpus, et omandas ajateenistuses kasulikke teadmisi ja oskusi, mitte astunutest – 56%, ja eluviis muutus tervislikumaks vastavalt pooltel ja kolmandikul (51%

ja 32%). Alla kümnendiku (9%) on tegevteenistusse asunute seas neid, kes arvestasid läbitud ajateenistuse ajaraiskamiseks, samal ajal kui ülejäänute seas on see osa 37%. Sõjaliste oskuste omandamine ajateenistuses oli väga olulisel kohal hilisematest tegevteenijatest 67% puhul ja ülejäänuid 41% puhul. Seega tegelikult tegevteenistusse jõudnud arvestasid oma ajateenistuse märgatavalt sisukamaks kui ülejäänud. Selleni jõudmine võis olla ka enamjaol neist teadlik eesmärk, nagu selgitasime peatüki alguses.

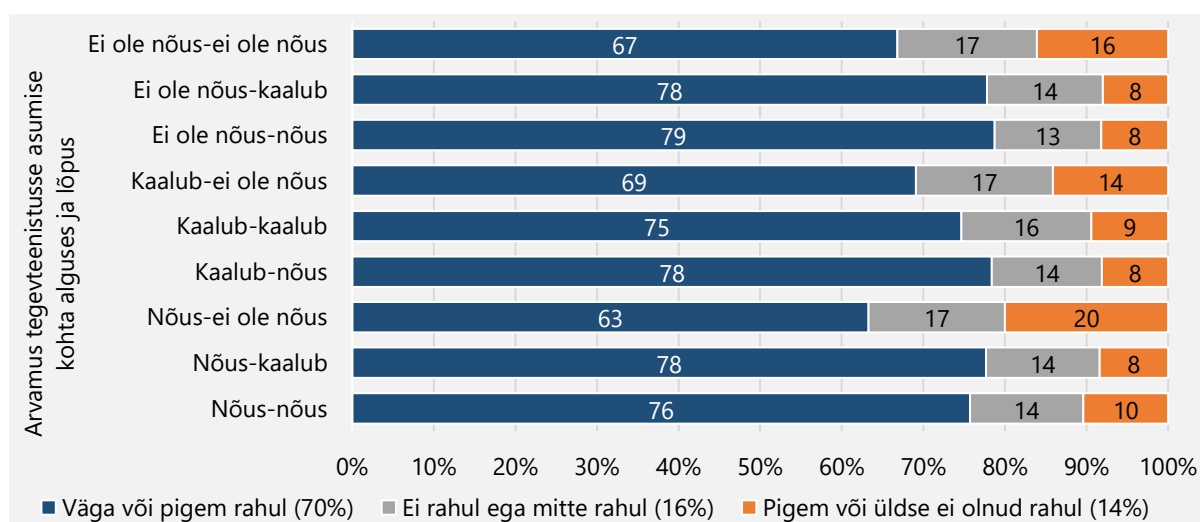
Kokkuvõtteks: ajateenistuses rahuldust pakkuv väljaõpe, milles sõjalise õppe saamine on olulisel kohal ja millel on reaalse kasuna tajutav sisu edaspidise elu jaoks, tugevdab tegevteenistuse karjääriplane. Väljaõppe sisukus loob positiivse ettekujutuse tegevteenistuses avanevatest võimalustest osaleda tegevteenistujana vajalikes ja üldist hüve pakkuvates tegevustes.

5.4. Ajateenistuse sotsiaalne õhustik ja tegevteenistusse asumise kavatsus

Ajateenija siseneb teenistusse asudes uude keerulisse horisontaalsete ja vertikaalsete suhete võrgustikku. Lisaks eakaaslastele osalevad selles ajateenija põlvkonnast vanema põlvkonna esindajad, kes meie teema seisukohalt kehastavad ka osa ajateenijate jaoks olulist eesmärki elus. Vaatleme, kuid võrd seostub suhete laad tegevteenistusse asumise kavatsusega. Aluseks on rahuloluhinnangud vastuseks küsimustele „Kuid võrd rahul olite ajateenistuses ajateenijate vaheliste suhetega?“ ja „Kuid võrd rahul olite ajateenistuses suhetega ülematega?“ (skaala: 1-väga rahul, 2-pigem rahul, 3-ei rahul ega mitte rahul, 4-pigem ei olnud rahul, 5-ülse ei olnud rahul).

Ajateenijate vaheliste suhetega jäi suur osa (70%) väga või pigem rahule (joonis 5.9). Nende seas, kes ajateenistuse lõpus on kas

nõus oleval või kaalutleval seisukohal tegevteenistusse asumise suhtes, on rahul olijate osa veel suurem, kohati 80% piirile ulatuv. Teistest eristuvad väiksema rahul olijate osa poolest need rühmad, kus ajateenistuse lõpus jõutakse tegevteenistusse asumist eitavale seisukohale (neid kokku 67%, vt joonis 5.2). Jäeb silma väike rühm „nõus-ei ole nõus“, kus pigem või üldse rahulolematu on iga viies. Andmed kinnitavad seega, et tegevteenistuse suhtes eitava seisukohaga kaasneb harvemini kui ülejäänute seas rahulolu ajateenijate vaheliste suhetega. Samalaadne seaduspära tuleb esile, kui uurida teenistusrühma sidususe taset (tajutud tugev side rühma liikmete vahel, koostööimimine, kindlus kaaslaste toetuses, suhtlus väljaspool teenistusülesandeid): tegevteenistuse kindla või tõenäose kavatsusega kaasneb tugevam sidusus (andmeid ei ole siin esitatud).

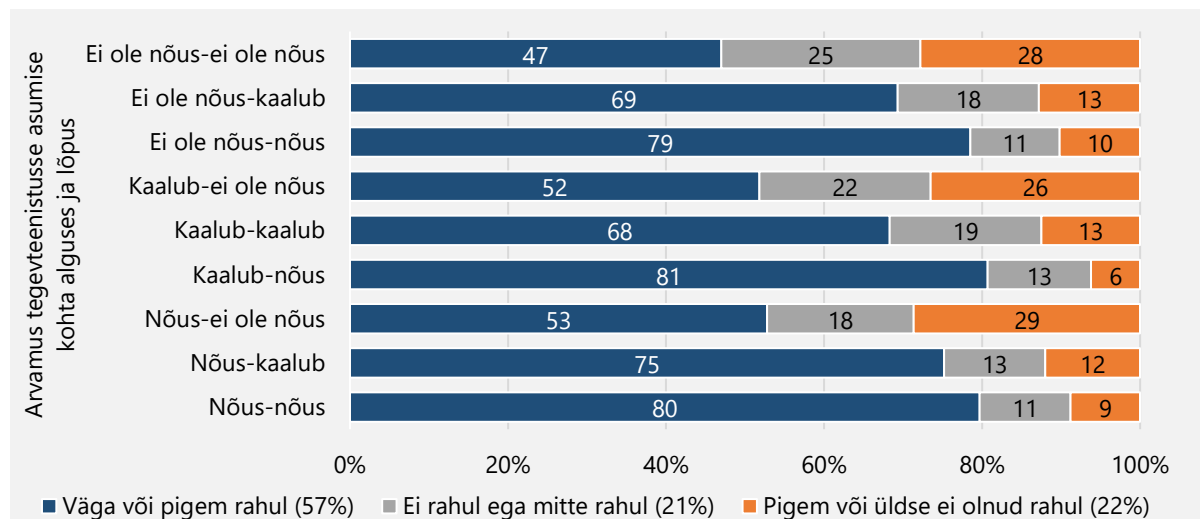
Joonis 5.9. Kuid võrd rahul olite ajateenistuses ajateenijate vaheliste suhetega? Ajateenijate jaotus, %, tegevteenistusse asumise kavatsuse rühmades

Rahulolu ajateenistuses suhetega ülematega varieerub tegevteenistuse kavatsuse järgi tugevamalt kui rahulolu ajateenijate

vaheliste suhetega (statistilise seose tugevus V-kordaja järgi vastavalt 0,15 ja 0,07) ja eristab seega tegevteenistuse plaane tugevamalt (joonis 5.10). Suurim ülematega

suhetega väga või pigem rahul olijate osa tuleb esile nende seas, kes ajateenistuse lõpus on tõenäoliselt või kindlasti nõus tulema tegevteenistusse (80% ringis). Ligi

30% võrra väiksem rahul olijate osa leidub nende seas, kes tegevteenistusse asumisega tõenäoselt või kindlasti ei ole nõus.

Joonis 5.10. Kuivõrd rahul olite ajateenistuses suhetega ülematega? Ajateenijate jaotus, %, tegevteenistusse asumise kavatsuse rühmades

Siin peab olema ettevaatlik lihtsakoelise järeldusega, et paremad suhted ülematega on tegevteenistusse asumise mõjutegur. Kindlasti on see teatud ulatuses nii, kuid arvestama peab, et see on kahe poole – ajateenija ja ülema – suhe. Meil ei ole ajateenijate kohta ajas kulgevaid andmeid (ainult teenistuse algus ja lõpp), kuid väikese spekulatsioonina võib arvata, mida kindlamalt ajateenija tegevteenistust oma töökarjäärina näeb, seda teadlikumalt ja eesmärgipärasemalt ta ajateenistust läbib. Mida lähemale jõuab reserviarvamine ja – kui kõik hästi läheb – tegevteenistus, seda enam vaatab kindla tegevteenistusse asumise kavatsusega ajateenija ülematele kui kolleegidele ja mõtestab nende tegevust teise meelelaadiga kui tegevteenistusest mitte huvitatud ajateenija. Võib olla, et tulevased tegevvälased püüavad ka omapoolselt genereerida häid suhteid ja vältida halbu. Te-

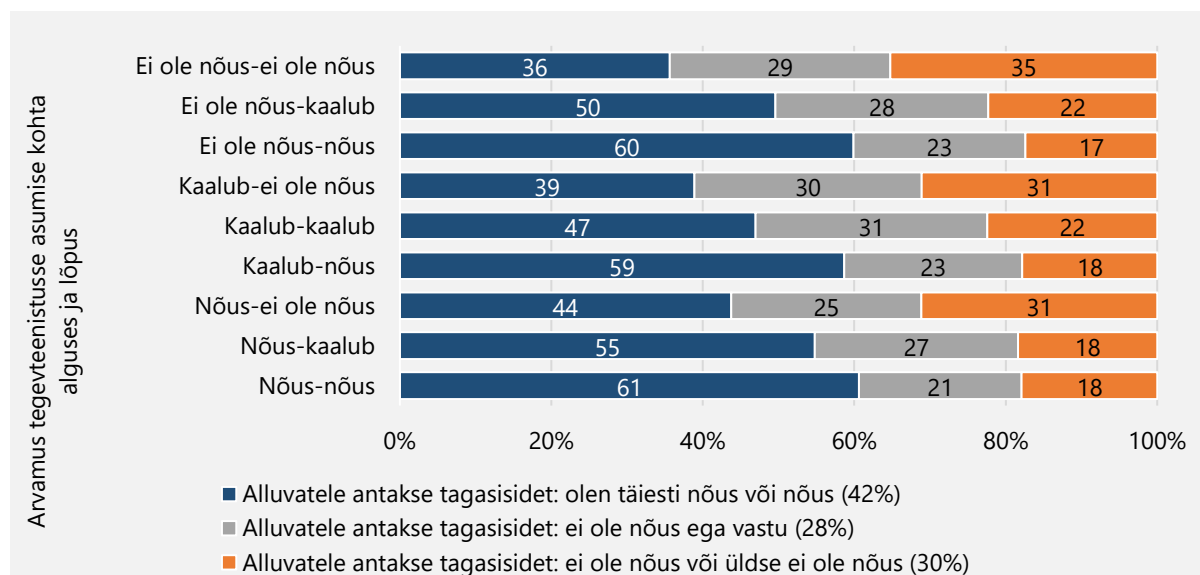
gevteenistusse tegelikult asunutest oli ajateenistuses suhetega ülematega väga või pigem rahul 80%, ülejäänutest – 56%.

Ülematega rahulolu tähenduse selgitamiseks oleme oma uuringutes püsitunnustena kasutanud teatud positiivse sisuga väidete plokki ülemate kohta, millega nõus olekut tuli ajateenijal hinnata. Siinkohal vaatleme väidetest kolme: „Alluvatele antakse piisavalt iseseisvust, kui nad oma ülesandeid täidavad“; „Alluvatele antakse nende arengu kohta tagasisidet“; „Minu üksuse ülemad tunnustavad head sooritust“ (skaala: 1-olen täiesti nõus, 2-olen nõus, 3-ei ole nõus ega vastu, 4-ei ole nõus, 5-ei ole üldse nõus). Need on ülema igapäevase teenistuse „tööriistad“ ajateenijaga suhtlemiseks.

Teenistuse tagasiside on ajateenija jaoks oluline mitmel tasandil: ratsionaalsel sooritusel parandamisteede leidmiseks, tunnetuslikul kiituse-laituse kogemuse saamiseks, kommunikatiivsel – enda tundmiseks

ajateenistuse ja laiemalt kaitseväge osana. Vähemal määral on tagasisidet tajunud need, kel tõenäoselt või kindlalt ei ole kavatsust tegevteenistusse tulla või kelle kavatsus on nõrgenenud (kaalub-ei ole nõus, nõus-ei ole nõus), suuremal määral – nõu-

solijad (joonis 5.11). Tegevteenistusse asumise kavatsuse tugevnemisega ajateenistuses (kaalub-nõus, ei ole nõus-nõus) kaasneb samuti teenistuse tugevam tagasipeegeldus. Kaasa võis mängida ka tegevteenistust kindlamalt planeerivate ajateenijate suurem omapoolne huvi tagasiside vastu.

Joonis 5.11. Alluvatele antakse nende arengu kohta tagasisidet. Kuivõrd nõustute? Ajateenijate jaotus, %, tegevteenistusse asumise kavatsuse rühmades

Lisa joonistelt 5.6 näeme, et samalaadselt toimib *tunnustuse saamine*, mida teistest märgatavalt väiksemal määral (alla poole) kinnitavad ajateenijad, kelle seisukoht tegevteenistuse suhtes muutus pooldavast või kaalutlevast eitavaks. Kas nende saavutus oleks tunnustust väärinud, see meie andmeis ei kajastu, kuid tegevväelasi neist tõenäoselt ei saa.

Lisa joonisel 5.7 on näidatud ajateenijate arvamused selle kohta, kuivõrd võimaldatakse *ajateenistuses iseseisvust*. Neist, kes ajateenistuse lõpus tegevteenistusse asumist kaaluvad või on sellega nõus, arvestab 60% ringis või enam iseseisvuse määra piisavaks (ja iga kümnes ei arvesta piisavaks). Neist, kes teenistuse lõpus ei ole kindlasti või tõenäoliselt nõus tegevteenistusse asumata, leiab poole ringis, et iseseisvust oli

piisavalt (ja iga viies ei nõustu iseseisvuse määra arvestama piisavaks). Ülemate juhtimislaad, mis tasakaalustab ajateenija omaalgatuse ja ühtse eesmärgi nimel üksusena tegutsemise, toetab ajateenijat tegevteenistuse plaanidega edasi liikumises.

Kokkuvõtteks: head suhted teenistuskaslastega ja ülemate poolne tagasipeegeldav juhtimislaad aitavad kaasa tegevteenistuse kavatsuste püsimisele ja tugevnemisele. Teenistussuhetes tähelepanematuse tajumisega kaasneb tegevteenistuse kavatsuste nõrgenemine.

5.5. Füüsiline vorm ja tegevteenistuse kavatsus

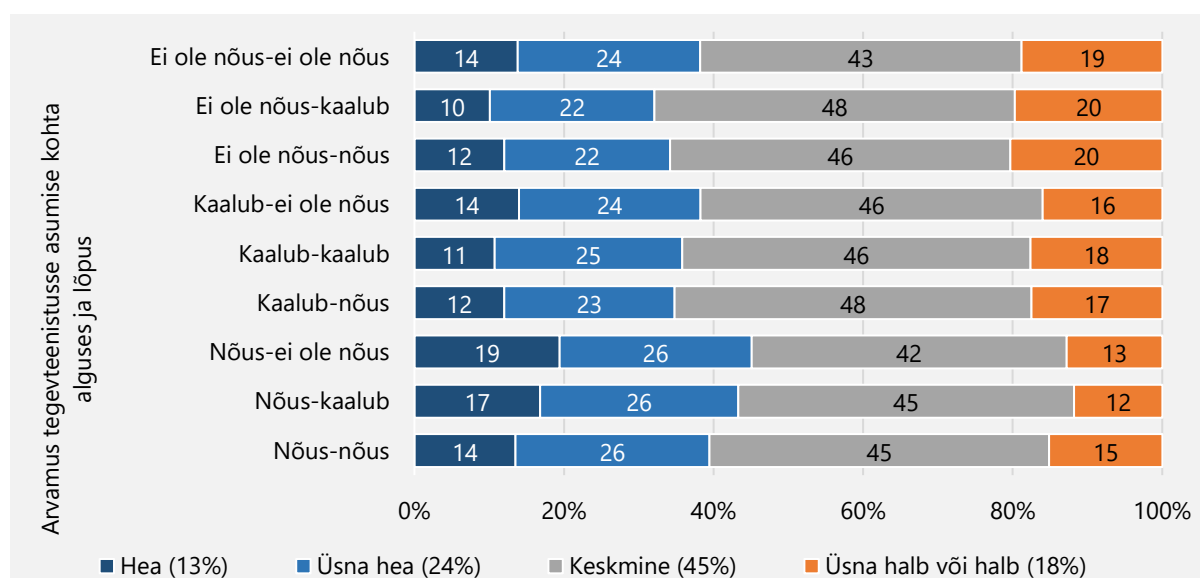
Hea füüsiline vorm ja kehaline võimekus on ajateenistuse edukuse olulised eeltingimused. Head füüsilist vormi minnakse

ootuste kohaselt ajateenistusest otsima ja leitaksegi. Kuid võimalik on ka vastupidine – teenistuse eel omandatud oivaline kehaline võimekus tasandub sarnaseks üldise tasemega ja see ei anna rahu. Selles alaosas vaatlemegi, kuidas on seotud füüsilise oleku tunnused ja tegevteenistusse asumise plaanid, iseäranis nende muutus ajateenistuses. Vaatleme füüsilise vormi/kehalise võimekuse enesehinnangut ajateenistuse alguses ja lõpus (1-väga hea, 2-üsna hea, 3-keskmine, 4-üsna halb, 5-halb) ning selle tajutud muutust vastusena ajateenistuse lõpus esitatud küsimusele „Kuidas hindate oma füüsilist vormi võrreldes ajateenistuse eelse ajaga?“ (1-olen oluliselt paremas vormis, tunnen end füüsiliselt tugevama, 2-mõningane positiivne muutus on tunda, 3-eriti pole midagi muutunud, 4-olen pigem halvemas füüsilises vormis kui enne ajateenistusse asumist).

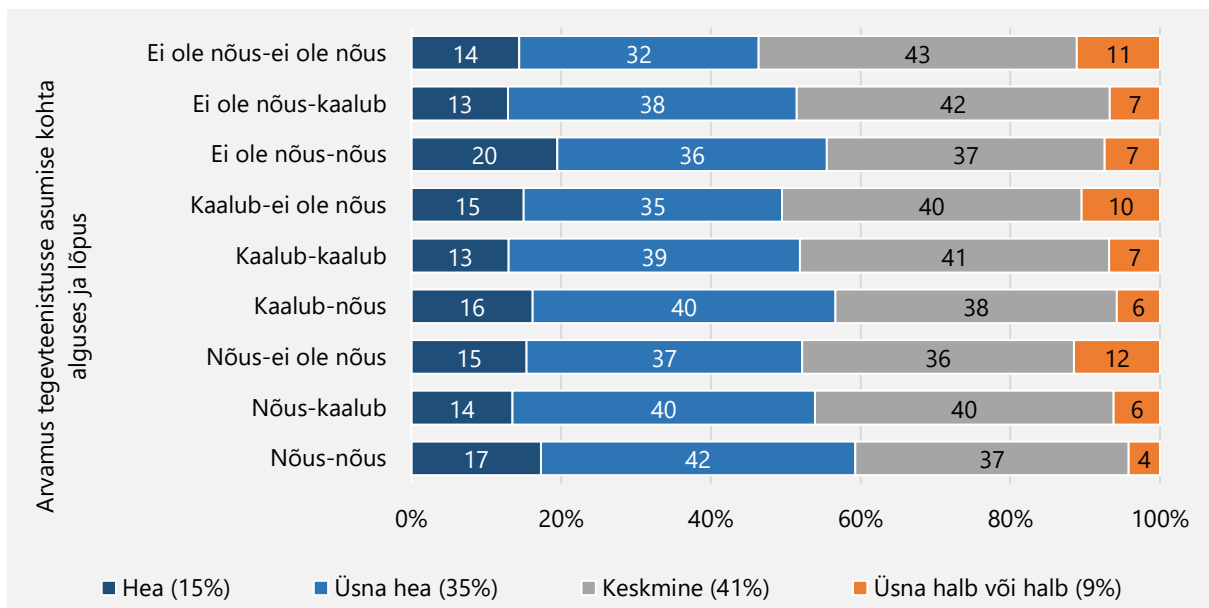
Joonistel 5.12 ja 5.13 on näidatud ajateenijate jaotus *füüsilise vormi enesehinnangu* järgi siinvaadeldavate tegevteenistuse

plaanide lõikes vastavalt ajateenistuse alguses ja lõpus. Tugevamalt eristuvad hea füüsilise vormi poolest ajateenistuse alguses tegevteenistusega nõustunud, kuid erinevused ei ole kummalgi joonisel kuigi suured.

Näeme, et ajateenistuse alguses avaldatud tegevteenistuse eri kavatsuste korral varieerub hea ja üsna hea füüsilise vormiga ajateenijate osa ühtmoodi selle järgi, mis on ajateenistuse lõpu otsus (tulpade kolmikud). Kuid näeme, et ajateenistuse alguse andmeil vastab tegevteenistusega mittenõustujatele võrreldes nõustujatega veidi (mõne protsendi võrra) suurem ja ajateenistuse lõpus veidi väiksem heas või üsna heas füüsilises vormis ajateenijate osa (sinised tulbad koos). Kas ajateenistuse alguse hea füüsiline vorm „tõrjub“ lõppotsust tegevteenistuse kasuks? Ajateenistuse lõpu füüsilise vormi kohaselt on see suhe ootuspärane: lõpuks nõus olekuga kaasneb suurem hea ja üsna hea füüsilise vormi osakaal.

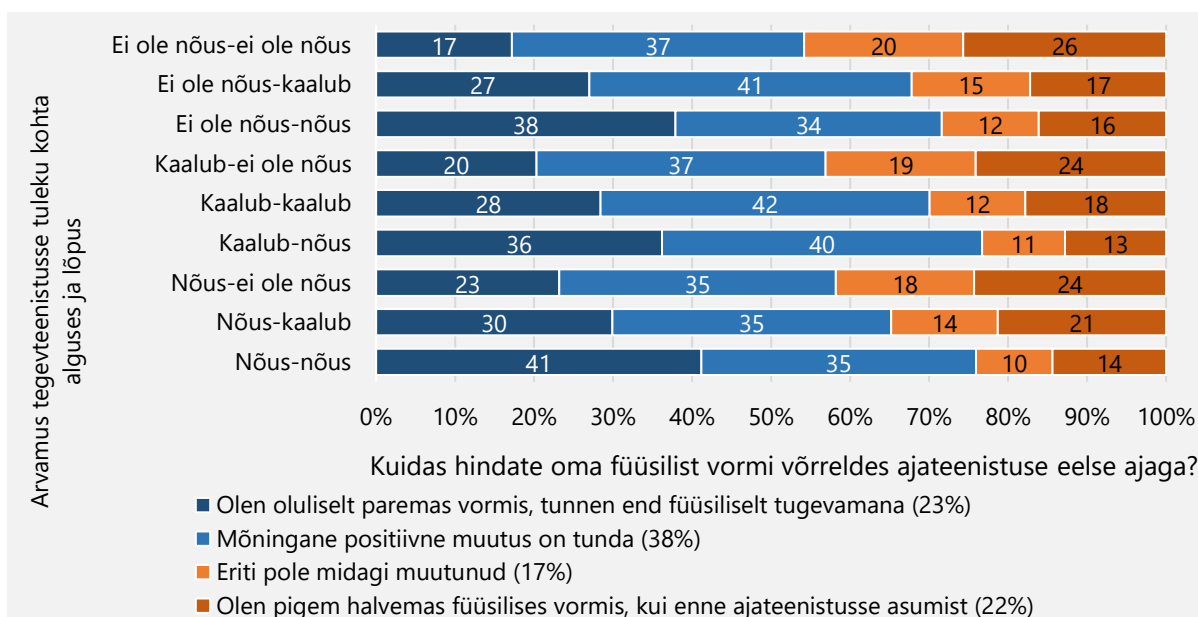
Joonis 5.12. Milliseks hindate oma füüsilist vormi/kehalist võimekust enne ajateenistusse astumist? Ajateenijate jaotus, %, tegevteenistusse asumise kavatsuse rühmades

Joonis 5.13. Milliseks hindate oma füüsilist vormi/kehalist võimekust käesoleval hetkel (ajateenistuse lõpus)? Ajateenijate jaotus, %, tegevteenistusse asumise kavatsuse rühmades

Teatava selgituse sellele, tõsi küll, üsna nõrgalt väljendunud vastuolule annab joonis 5.14 *füüsilise vormi tajutud muutuse* kohta ajateenistuses. Sellelt on näha, et tegevteenistusse asumise kavatsuse nõrgenemisega (ja püsiva eitamisega) käib kaasas suhteliselt väiksem füüsilise vormi paranemist kinnitavate ajateenijate osakaal ning kavatsuse tugevnemisega (ja püsiva nõus olekuga) vastupidi – suurem osakaal. Ajateenistuses halvenenud füüsilist vormi kinnitanud ajateenijate osa on nende seas, kellel ajateenistuse lõpus ei ole tegevteenistuse kavatsust, kümnekonna protsendi võrra suurem kui nende seas, kes on tõenäoliselt või kindlasti nõus. Hea kehalise võimekuse paranemisvõimalused on arusaadavalt suhteliselt väiksemad kui ülejäänud astmetel ja

halvenemisvõimalused suhteliselt suuremad (hea esialgse füüsilise vormiga ajateenijaist tajus halvenemist 46%, üldiselt poole vähem – 22%). Seega on tegevteenistuse alguses head ja üsna head füüsilist vormi kinnitanute seas ka hilisemaid enda arvates halvenenud füüsilise vormiga ajateenijaid, kelle tegevteenistuse soov on ajateenistuse lõpus nõrgem kui alguses või puudub hoopis. Kehalise võimekuse langust tajudes võib ajateenija kavatsusi mõjutada, ühelt poolt, kartus füüsilise toimetuleku pärast tegevteenistuses, aga teisalt võis enesehinnanguline tagasilöökk füüsilises võimekuses esile kutsuda negatiivseid mõtteid ja kanduda suhtumisse ajateenistusse ning riigikaitsele laiemalt.

Joonis 5.14. Kuidas hindate oma füüsilist vormi võrreldes ajateenistuse eelse ajaga? Ajateenijate jaotus, %, tegevteenistusse asumise kavatsuse rühmades

Füüsilise vormi muutuse taga on sageli *sportimisharjumuste muutus*: osal ajateenijaist kadus võimalus seniseks eliitsemel spordiharrastuseks (kas või ajapuudusel), mistõttu kujunes arvamus vormi langusest, kuid osal, vastupidi, avanesid ka senist treeningumahtu säilitades uued võimalused. Treeningusageduse kasv toob suurel enamusel kaasa füüsilise vormi hinnangu paranemise ja treeningusageduse langus halvenemise (lisa joonis 5.8), arvestades loomulikult ka seda, et ajateenistuse igapäevane paljude jaoks senisest suurem füüsiline aktiivsus mängib kaasa kehalise võimekuse ja füüsilise vormi paranemisel.

Füüsilise vormi tajutud muutuse ja spordiharrastuse sageduse muutusega võib teatud osas seletada ka põhihariduse ja selle baasil jätkatud haridusega ajateenijate teistest haridusrühmadest suuremat kallakut tegevteenistuse esialgselt keelduva otsuse nõus olekuks muutmise poole (osa 5.1). Põhiharidusega või selle alusel saadud kutseharidusega ajateenijate rühmas kinnitas

67% olulist nihet või nihet parema füüsilise vormi suunas (keskharidusega ajateenijaist 57%) ja 14% halvemuse suunas (keskharidusega ajateenijatest 26%). Sportimist ajateenistuse eel vähemalt 2-3 korda nädalas kinnitas põhiharidusega või selle alusel saadud kutseharidusega ajateenijaist 43% (sama ajateenistuses) ja keskharidusega ajateenijatest 66% (neist pooled vähemalt 4-6 korda nädalas; ajateenistuses – 49%).

Kui *mõjukas on tegelikult füüsilise vormi tajutud muutus?* Kui võtta aluseks KVKT tulemused ajateenistuse alguses, SBK lõpu paiku ja ajateenistuse lõpus, siis on testi läbimise osakaalud neil, kes kinnitavad füüsilise vormi olulist paranemist, vastavalt 18%, 54% ja 60%, ning neil, kes kinnitavad teenistuseelse ajaga võrreldes pigem halvemas vormis olekut, vastavalt 51%, 74% ja 64%, st langusega lõputestis, aga ikkagi parema läbimisprotsendiga kui üldiselt (üldiselt läbimine vastavalt 30%, 61% ja 59%). Füüsilise vormi tajutud langus ajateenistu-

ses võib seega vähendada pigem panustamisvalmidust kui füüsilist suutlikkust ja see peegeldub ka tegevteenistusse asumise kavatsuses.

Lisa tabelis 5.3 on prognoosimudeli alusel näidatud, kuivõrd füüsilise vormi tajutud muutus kujundab *tegevteenistuse prognoosi*. Mudel on koostatud eraldi ajateenistuse alguse kavatsuse järgi (kolm plokki tabelis vastavalt arvamuste „nõus“, „kaalub“ ja „ei ole nõus“ jaoks).

Esiialgu tegevteenistusega nõus olijate seas (vasakpoolne plokk) tähendab oluliselt parema füüsilise vormi kinnitamine võrreldes vormi pigem halvenemise kinnitusega esialgse jaatava otsuse muutmise mitmekordselt väiksemat riski ja mõningal määral positiivse muutuse tundmine 1,4-2,0-kordselt väiksemat riski. Vastus „eriti pole midagi muutunud“ ei erine prognostiliselt füüsilise vormi pigem halvenemise kinnitusest (on siin võrdluse taustavariant).

Esiialgselt kaalutlejate seas (keskmine plokk) on füüsilise vormi olulist paranemist tundes ligi kaks korda suuremad šansid muuta kaalutlus nõusolekuks ja poole väiksem risk muuta kaalutlus mitte nõus olekuks võrreldes nendega, kes kinnitavad pigem füüsilise vormi halvenemist.

Nende seas, kes esialgu ei olnud nõus tegevteenistusse asumisega (parempoolne

plokk), kaasneb füüsilise vormi olulise paranemisega mitmekordne šanss nendega võrreldes, kes tajusid pigem vormi halvenemist, muuta eitav seisukoht nõusolekuks või kaalutlevaks. Analoogilist, aga väiksemat mõju näeme ka mõningat positiivset muutust tundnud ajateenijate puhul võrreldes füüsilise vormi halvenemist kinnitanud ajateenijatega.

Eelnevat kokku võttes saab öelda, et ajateenistuse alguse füüsiline vorm/kehaline võimekus eristab tegevteenistuse kavatsusi suhteliselt vähe võrreldes füüsilise vormi enesehinnangulise muutusega ajateenistuses. Füüsilise vormi muutus ajateenistuses võib olla ajendiks muuta kavatsust tegevteenistuse suhtes kindlamaks, kui füüsiline vorm paraneb (kasvas usk füüsilisse toimetulekusse), ja nõrgemaks, kui paranemist ei ole tunda, vaid pigem halvenemist (tagasilöökk võib kahandada motivatsiooni ja tekitada kartust toimetulekus).

Lõpetuseks

Tegevteenistusse siirdunud ajateenijate osakaal on ajateenijate kompleksuuringu senistel uuringuaastatel suhteliselt väike ja ka tegevteenistuse kindel kavatsus ei ole kuigi levinud. Kui need arvud tulevikus muutuvad, siis võib avaneda ka siinesitatust erinev empiiriline vaatepilt.

6. AJATEENIJATE JA RESERVVÄELASTE SUHTUMINE RESERVÕPPEKOGUNEMISTEL OSALEMISSE

Juhan Kivirähk

Ajateenistuse peamine eesmärk on motiveeritud ja hästi välja õpetatud reservväelaste ette valmistamine reservteenistuseks. Reservteenistuses osalemine eeldab lisaks ajateenistuses saadud teadmistele ja oskustele ka nende regulaarset meeldetuletamist ja täendamist õppekogunemistel. Reservväelaste teenistusvalmidust on varasemalt uurinud Taavi Laanepere (2021) oma doktoritöö raames⁴¹. Põhijäreldusena tõi ta esile, et reservväelaste valmidus õppustel osaleda sõltub erinevatest teguritest, kuid üheks oluliseks on tsiviilvõime lähtuv majanduslik- ja sotsiaalne kapital. Perekonna ja tööandja toetav suhtumine õppustel osalemisesse suurendab reservväelaste motivatsiooni õppustel osaleda. Lisaks mõjutab reservväelase motivatsiooni positiivselt see, kui militaarkõiglas omandatud teadmised ja oskused on ka tsiviilvõimel rakendatavad. Sellest tulenevalt keskendub antud peatükk reservõppekogunemistel osalemise erinevatele teguritele.

Esmalt vaatleme selles peatükis ajateenijate kompleksuuringu andmetele tuginedes, milline on ajateenijate poolt ajateenistuse lõpus väljendatud suhtumine reservõppekogunemistel osalemisse. Seejärel aga võtame vaatluse alla reservõppekogunemiste käigus läbi viidud küsitluste tulemused ning analüüsime õppekogunemisel osalenud reservväelaste suhtumist õppekogunemisele tulekusse ning nende valmisolekut seda ka tulevikus teha. Analüüsime, kuidas on reservõppekogunemistel osalemise motivatsioon seotud reservväelaste poolt õppuste läbiviimisel kogetud peamiste kitsaskohtadega ning neile tööandjate poolt õppustel osalemiseks pakutava kompensatsiooniga.

Eesti tööandjate seas läbi viidud küsitlused näitavad, et tööandjate valmisolek toetada oma töötajate osalemist reservõppekogunemistel on järjest kasvamas.

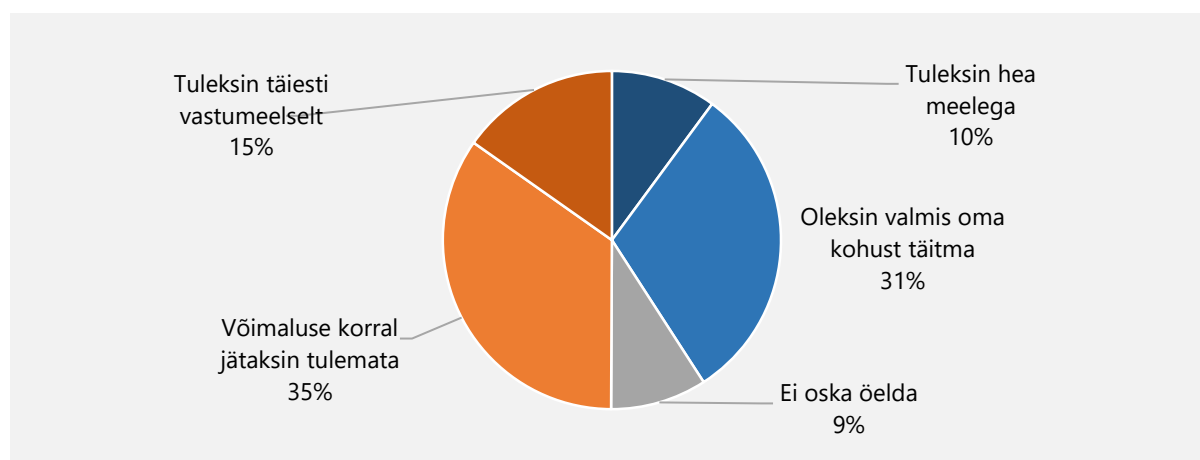
⁴¹ Laanepere, T. (2021). Looking at the Military Service Readiness of Estonian Reserve Soldiers through the

Prism of Bourdieu's Theory of Practice. [Doktoritöö, Tartu Ülikool].

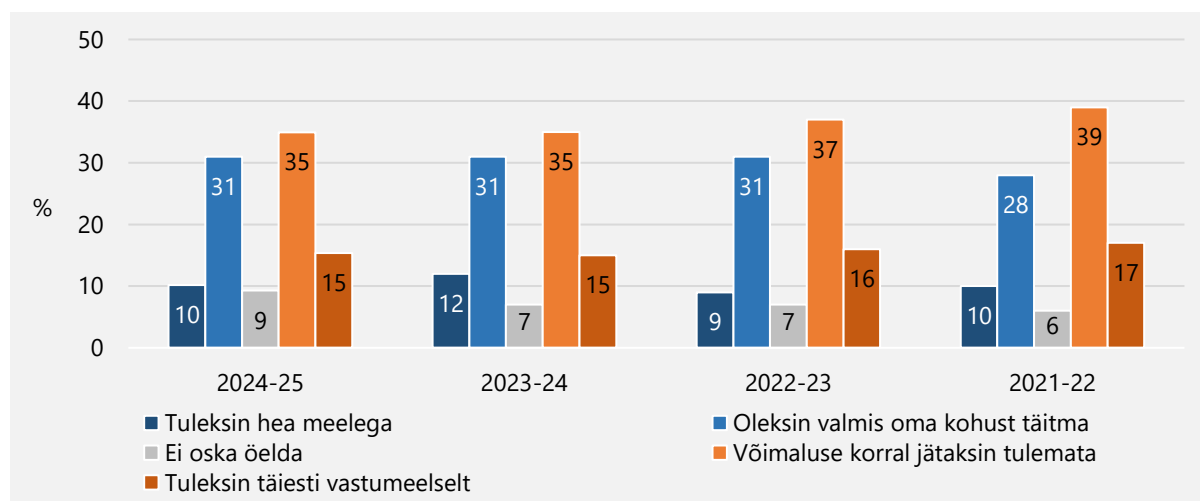
6.1. Ajateenijate hoiakud reservõppekogunemisel osalemise suhtes

Ajateenistuse lõpus ei väljenda tulevaste reservväelaste hoiakud reservõppekogunemistel osalemise suhtes just eriti suurt inustust: 2024. aastal teenistust alustanud ja 2025. aastal reservi läinud ajateenijatest oleks hea meelega või kohusetundest valmis reservõppekogunemisel osalema 41

protsenti, õppusele jätaks võimaluse korral tulemata 35 protsenti ning sinna tuleks täiesti vastumeelselt 16 protsenti. Seega pooled reservväelased parema meelega tulevikus õppekogunemistel ei osaleks (joonis 6.1). Suhtumine reservõppekogunemistel osalemisse on olnud viimastel aastatel ajateenijate kompleksuuringu andmetel küllaltki stabiilne (joonis 6.2).

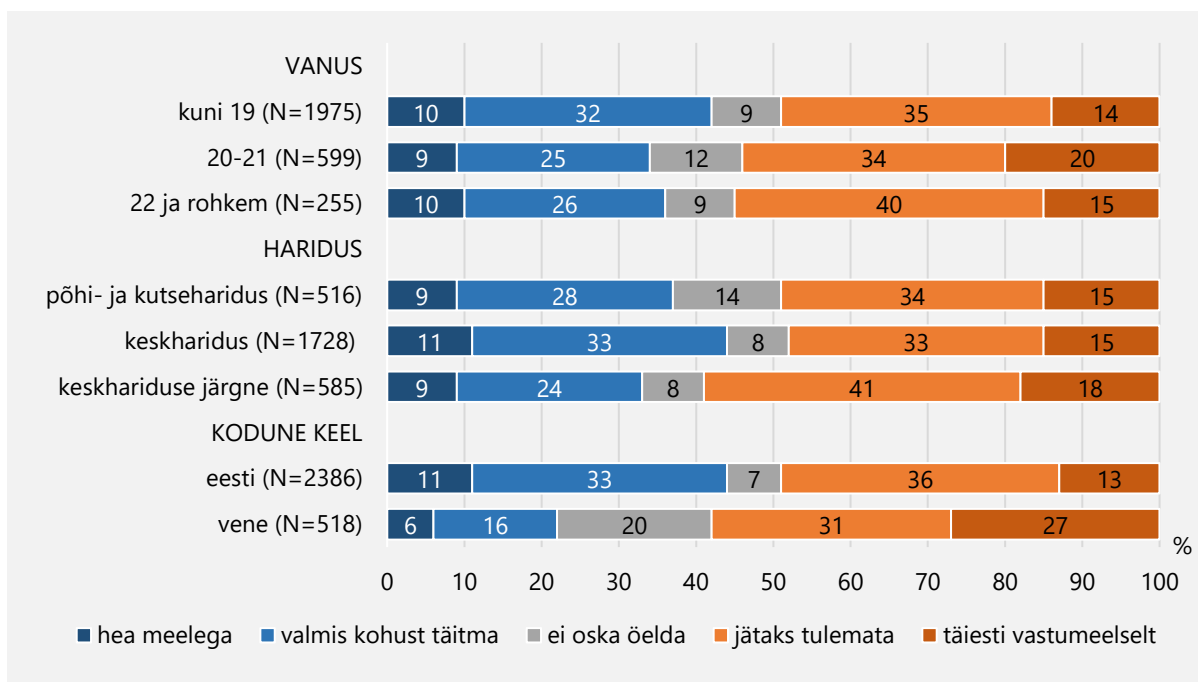
Joonis 6.1. Ajateenijate valmisolek reservõppekogunemisel osalemiseks

Joonis 6.2. Ajateenijate suhtumine õppusel osalemisse

Vaatleme nüüd konkreetselt 2025. aasta küsitlustulemuste põhjal, milline on valmisolek tulevikus reservõppekogunemistel osaleda erinevates ajateenijate gruppides. Mõnevõrra positiivsem on suhtumine reservõppekogunemistel osalemisse eesti

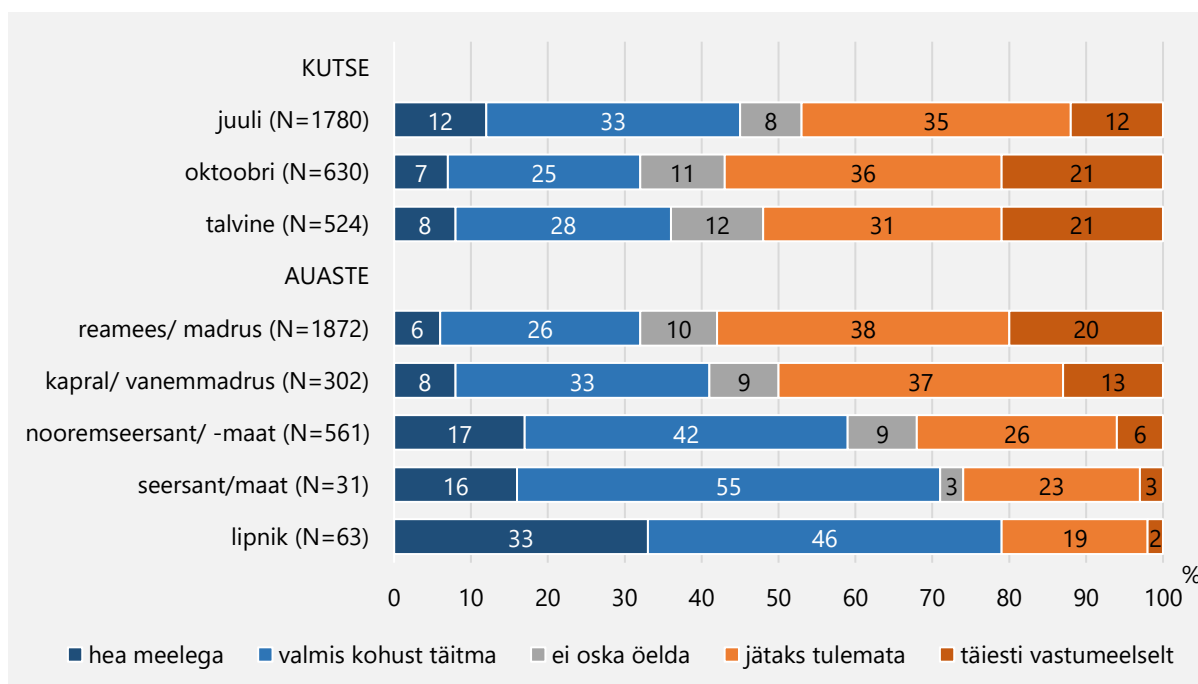
kodeelega, nooremate ja keskharidusega ajateenijate seas, kuid ka neis gruppides domineerib siiski eitav suhtumine (joonis 6.3).

Joonis 6.3. Suhtumine reservõppekogunemisel osalemisse ajateenijate tausta lõikes

Reservõppekogunemistel osalemise suhtes loob positiivsema suhtumise ajateenistuse jooksul omandatud auaste. Alates nooremseersandist on hea meelega või kohustundest õppustele tulijad ülekaalus. Keskmisest pisut positiivsem on ka põhikutses ehk

juulis ajateenistusse tulnute suhtumine, kuid ka nende puhul on positiivne suhtumine ja osalemisele vastuseis võrdse osakaaluga (joonis 6.4).

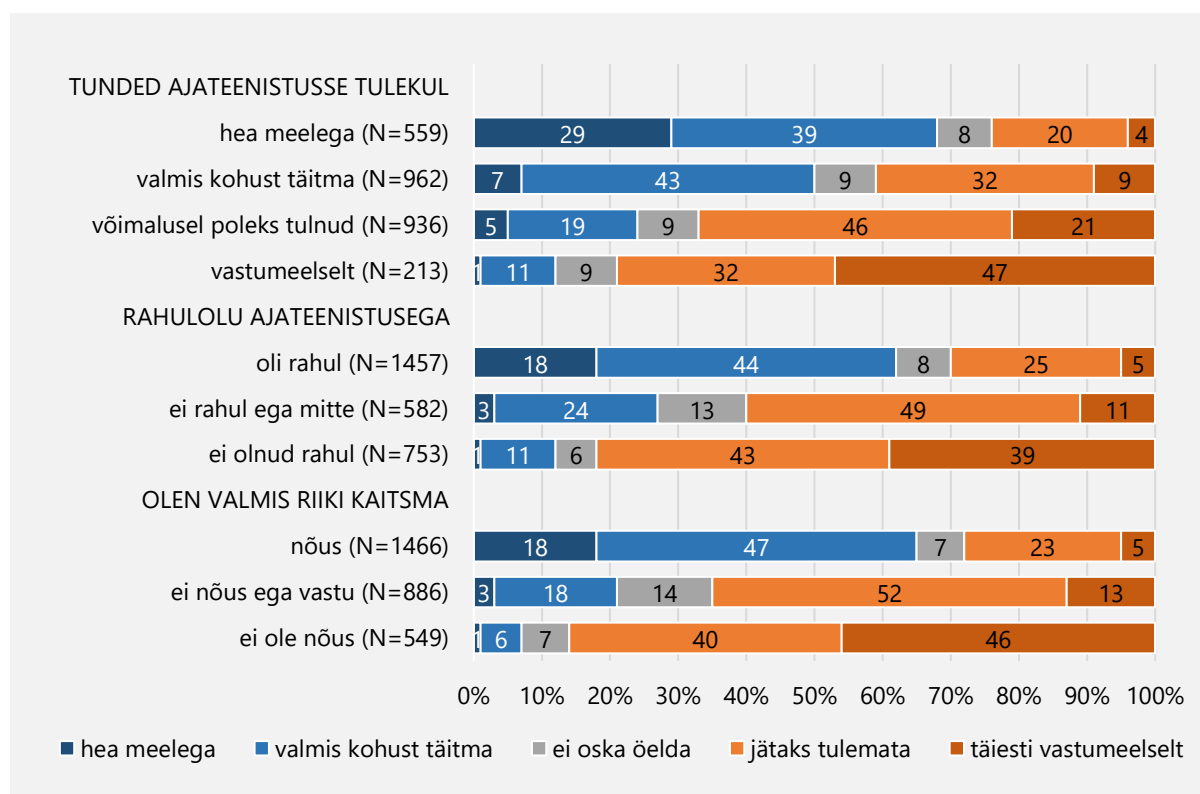
Joonis 6.4. Suhtumine reservõppekogunemisel osalemisse ajateenijate kutse ja auastme lõikes

Väga selgelt eristub suhtumine reservõppekogunemistel osalemisse teiste riigikaitsete hoiakute lõikes. Need ajateenijad, kes juba ajateenistusse tulid vastumeelselt või oleksid pigem tulemata jätnud, ei oleks valdavalt valmis ka reservõppekogunemistel osalema. Seevastu hea meelega ajateenistusse tulnute puhul on ka suhtumine reservõppekogunemistesse domineerivalt positiivne.

Oluline seos on reservõppekogunemistel osalemise ja ajateenistusega rahulolu vahel. Neist, kes jäid ajateenistusega rahule (neid

on vastanute seas enamus), on valmis reservõppekogunemistel osalema üle 60 protsendi, ajateenistusega rahulolematust aga vaid 12 protsenti.

Sarnane seos on reservõppekogunemistel osalemise valmiduse ja kaitsetahte vahel. Need ajateenijad, kes on võõrriigi rünnaku korral valmis riiki kaitsma, saavad aru ka vajadusest õppekogunemistel osaleda. Neist aga, kellel valmisolek riigikaitstes osaleda puudub, püüaks reservõppekogunemisi vältida 86 protsenti (joonis 6.5).

Joonis 6.5. Suhtumine reservõppekogunemistel osalemisse ajateenijate riigikaitsete hoiakute lõikes

Kokkuvõtlikult võib öelda, et teenistuse lõpus on ajateenijatel eelhoiak reservõppekogunemistel osalemise suhtes olemas ning see sõltub üldisest häälestusest riigikaitstes osalemise suhtes, kuid ka teenistuskogemusest. Üldjoontes, sarnased tegurid kujundavad nii suhtumist reservõppeko-

gunemistel osalemisesse kui tegevteenistusse siirdumisse (vt ptk 5 käesolevas raportis).

Järgnevalt analüüsime reservõppekogunemistel osalenud reservväelaste hoiakuid. Kahjuks me ei saa individipõhiselt siduda ajateenistuses kogutud andmeid reservõppekogunemistel osalenute küsitlusuuringu

andmetega, et selgitada välja ajateenistuse kogemuse seos hilisemal õppekogunemise osalemisega. Kuid eeldada võib, et õppusel osalevad suurema tõenäosusega need reservväelased, kelle meelsus riigikaitse suhtes on pigem positiivne ja ajateenistuskogemus hea. Järgnevalt analüüsimegi õppekogunemistel osalenute kogemust ja suhtumist õppekogunemistesse.

6.2. Reservõppekogunemistel osalenud reservväelaste hoiakud õppekogunemiste suhtes

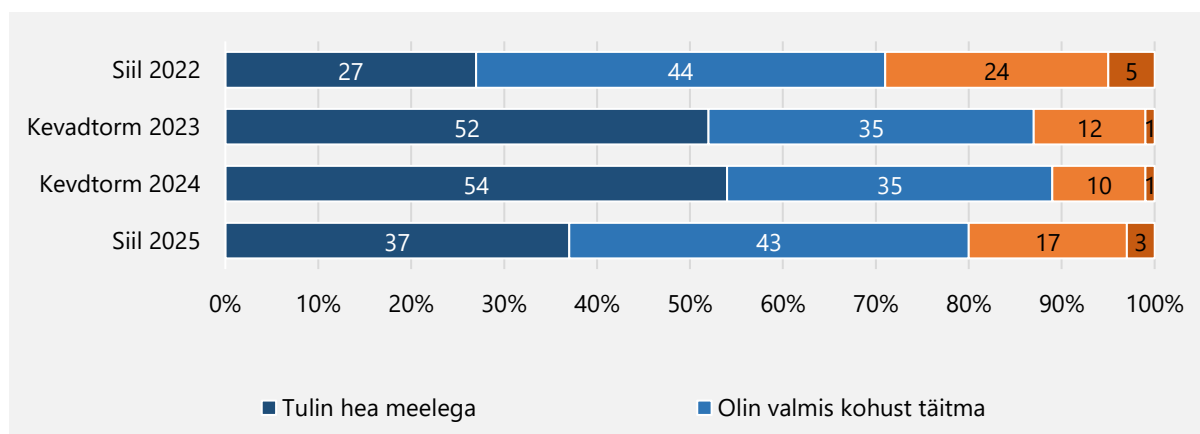
6.2.1 Suhtumine õppusele tulekusse

Reservõppekogunemistel osalenute suhtumine õppusele tulekusse on oluliselt positiivsem kui ajateenijate poolt ajateenistuse lõpus üles näidatud valmidus (joonis 6.6). Võib arvata, et see osa reservväelastest, kes ajateenistuse lõpus suhtusid negatiivselt reservõppekogunemistel osalemisse, kas

muudab oma seisukohti ajateenistusest möödunud aja jooksul või leiabki osa neist võimaluse õppekogunemisest kõrvale hoidmiseks.

Suured erinevused hea meelega õppusele tulnute osakaalus erinevate aastate õppekogunemiste lõikes, mida näeme joonisel 6.6, on tingitud peamiselt kaitseliitlastest vastajate erinevast osakaalust. Nii oli 2022. aasta õppusel Siil kaitseliitlaste osakaal vaid 4%, 2025. aastal aga 14%. 2023 ja 2024 aasta Kevadtormidel seevastu oli Kaitseliidu üksuste osakaal üle 40 protsendi, mis peegeldub ka kõrgemas motivatsioonitasemes.

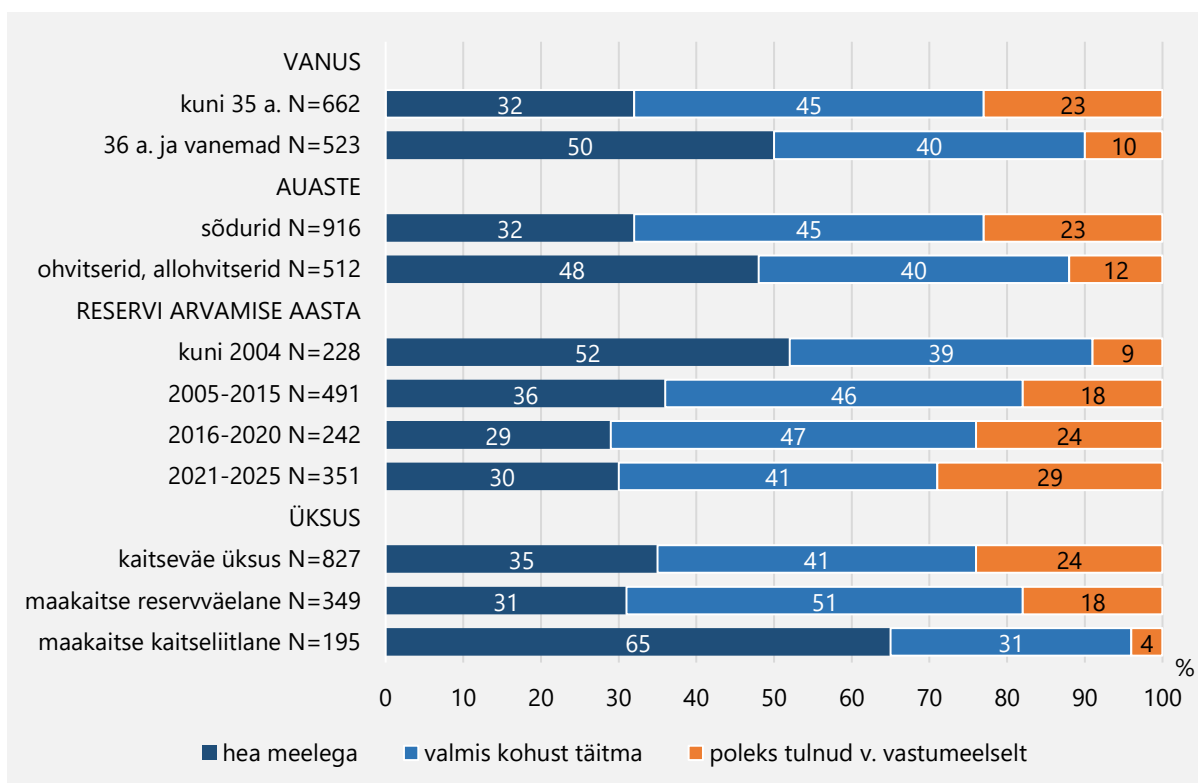
Kui vaadata lähemalt õppusele Siil 2025 tulnute tundeid taustandmete lõikes, siis näeme, et kõrgem motivatsioon õppusel osaleda on vanematel, kõrgema auastmega ning pikema reservväelase staažiga vastajatel ning loomulikult neil, kes kuuluvad Kaitseliitu. Maakaitseüksuste puhul on näha oluliselt erinev suhtumine sinna kuuluvate reservväelaste ja Kaitseliidu liikmete vahel.

Joonis 6.6. Reservõppekogunemistel osalenute suhtumine õppusele tulekusse

Reservi arvamise aastate lõikes tuleb silmas pida, et 2021-2025 reservi arvatutest 97% ning 2016-2020 reservi arvatutest 74% osalesid õppusel kaitseväge üksuste koosseisus, varasematel aastatel reservi arvava-

tutest enamik aga maakaitseüksuste koosseisus. Kuni 2004. aastani reservi arvatutest kuulus 70% maakaitseüksuste koosseisu, kusjuures 33% olid kaitseliitlased – see selgitab ka keskmisest oluliselt positiivsemat suhtumist (joonis 6.7).

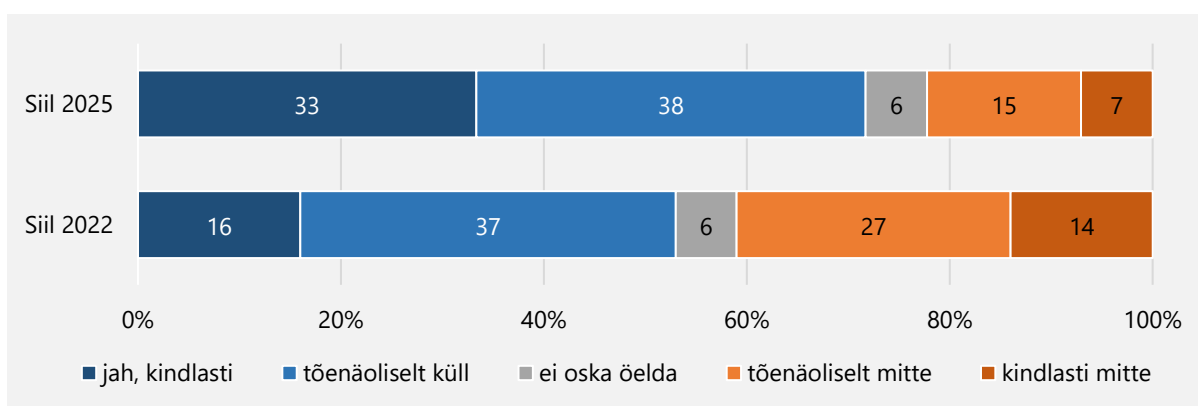

Joonis 6.7. Suhtumine reservõppekogunemisel osalemissse reservväelaste tausta lõikes

6.2.2. Valmisolek osaleda järgmisel õppekogunemisel

Kui õppusele Siil 2025 tuli hea meelega või valmisolekust oma kohust täita 80% reservväelastest, siis valmisolek järgmisest õppekogunemisest osa võtta on mõnevõrra

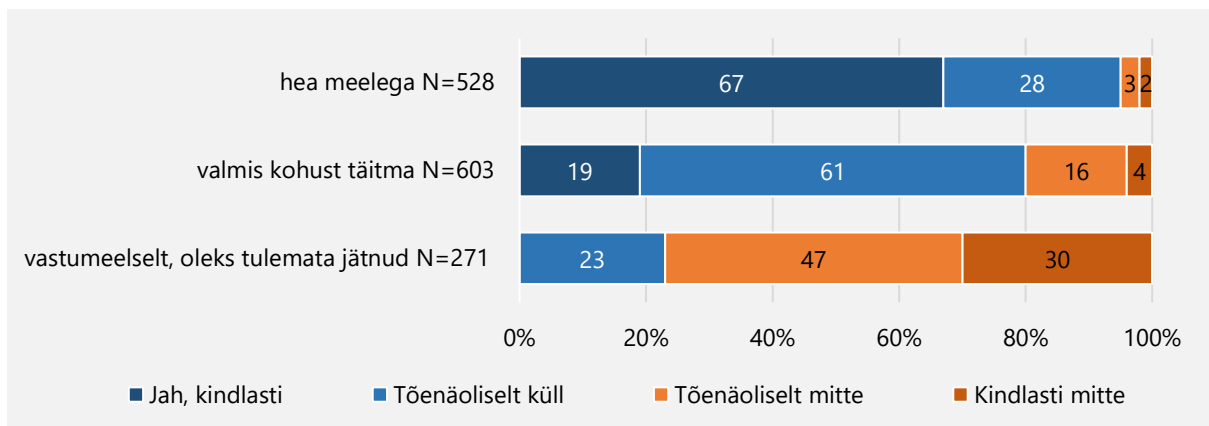
madalam, kuid siiski kõrge – 71%. Võrreldes eelmise suurõppusega Siil 2022 on valmisolek osaleda oluliselt suurem, mille üheks põhjuseks on tõenäoliselt kaitseliitlaste erinev osakaal küsitlusele vastanute hulgas (joonis 6.8).

Joonis 6.8. Reservväelaste valmisolek järgmisel õppekogunemisel osalemiseks

Valmisolek tulla ka järgmisele õppekogunemisele on otseselt seotud õppusele Siil 2025 tuleku meelsusega: hea meelega ja

kohusetundest tulnutel on see kõrge, vastumeelselt tulnute puhul aga madal (joonis 6.9).

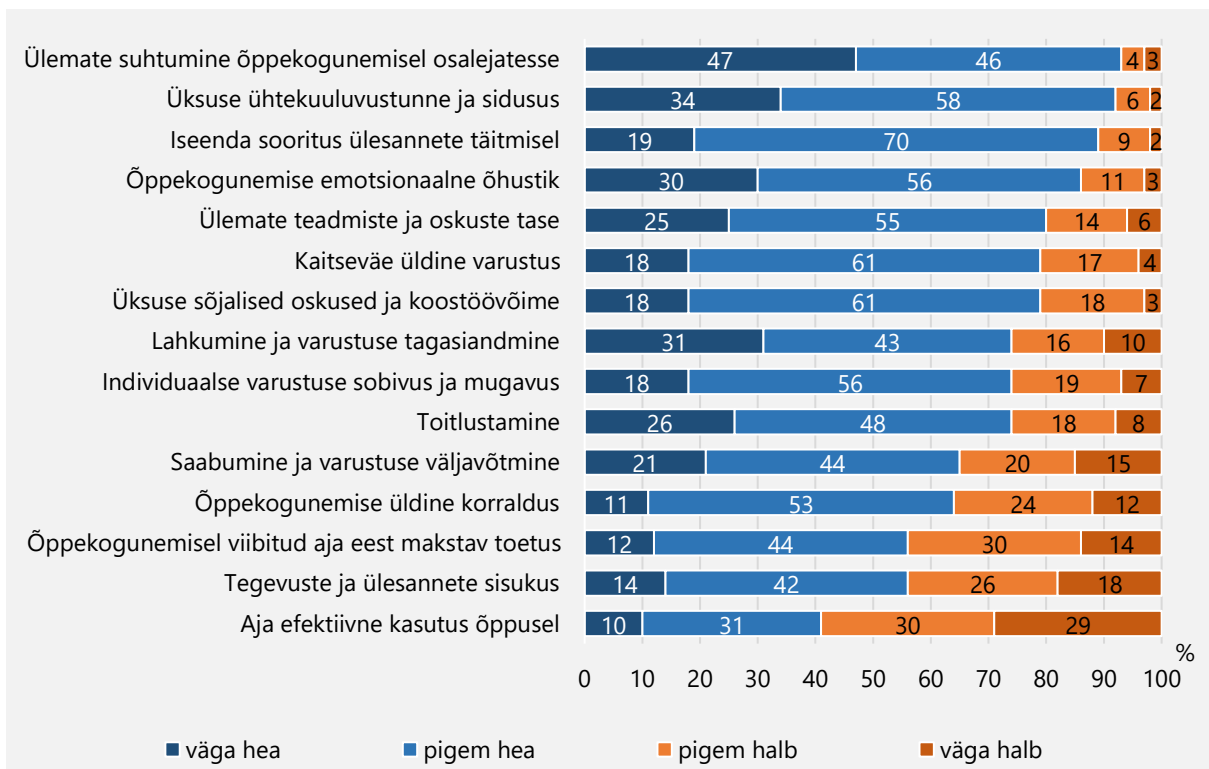

Joonis 6.9. Reservväelaste valmisolek järgmisel õppekogunemisel osalemiseks sõltuvalt Siil 2025 õppusele tuleku meelsusest

6.2.3. Järgmisel õppekogunemisel osalemist mõjutavad tegurid

Ehkki tugev seos õppekogunemisele tuleku meelsuse ja valmisoleku vahel järgmisel õppekogunemisel osaleda näitab seda, et valdava osa reservväelaste suhtumine õppekogunemistesse on püsivalt positiivne ning vaid väikese osa suhtumine negatiivne, tasub siiski analüüsida ka seda, kuidas mõjutab valmisolekut järgmisel õppekogunemisel osaleda rahulolu konkreetse õppekogunemise läbiviimisega.

Õppusel Siil 2025 osalenute rahulolu õppuse erinevate külgedega on esitatud joonisel 6.10. Kui hinnangud õppekogunemise emotsionaalsele õhustikule ning osalejate ning ülemate omavahelistele suhetele on valdavalt positiivsed, siis kõige enam kriitikat pälvib õppuse üldine korraldus, tegevuste ja ülesannete sisukus ning aja efektiivne kasutus. Need on kahtlemata tegurid, mis võivad oluliselt mõjutada reservväelase valmisolekut järgmisel reservõppekogunemisel osaleda.

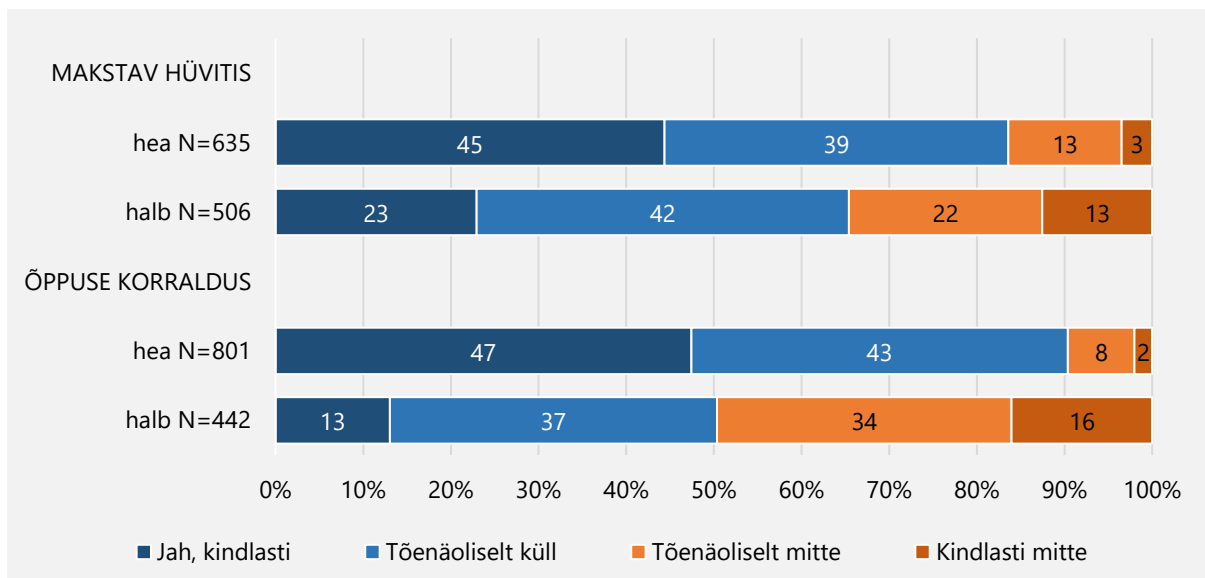

Joonis 6.10. Hinnangud õppuse Siil 2025 läbiviimise erinevatele külgedele

Pikki aastaid on üheks kõige kriitilisemaid hinnanguid saanud teguriks õppekogunemistel osalemise juures olnud õppusel viibimise aja ees makstav toetus. Ka seekord andis 44% õppusel osalenutest sellele kriitilise hinnangu, kuid üle poole hindas seda juba pigem või isegi väga heaks. Näiteks 2024. aasta Kevadtormil pidas õppusel viibimise eest makstavat toetust väga või pigem heaks 40 protsenti, väga või pigem halvaks 60 protsenti; 2023. aasta Kevadtormil olid vastavad näitajad 39% ja 61%.

Kaitsevägi on varasemat kriitikat arvesse võttes pingutanud ning suurendanud õppusel osalemise eest makstavaid kompensatsioone, samuti on tehtud selgitustööd tööandjate seas, et ka nemad annaksid oma panuse reservväelaste osalemisse.

Siiski näitavad andmed, et lisaks õppuse üldisele korraldamisele mõjutab järgmisel õppekogunemisel osalemise valmidust ka õppuse eest makstav hüvitis (joonis 6.11).

Joonis 6.11. Reservväelaste valmisolek järgmisel õppekogunemisel osalemiseks, seos hinnanguga õppuse korraldamisele ja hüvitisele

Neist reservväelastest, kelle hinnang õppusel osalemise eest makstavale hüvitisele on negatiivne, ei kavatse järgmisel õppusel kindlasti või tõenäoliselt osaleda 35 protsenti.

Veelgi enam aga mõjutab valmisolekut järgmisele õppekogunemisele tulekuks negatiivne hinnang õppuse korraldusele – sellise hinnangu andnud reservväelastest ei tuleks järgmisel korral kindlasti või tõenäoliselt kohale tervelt pooled.

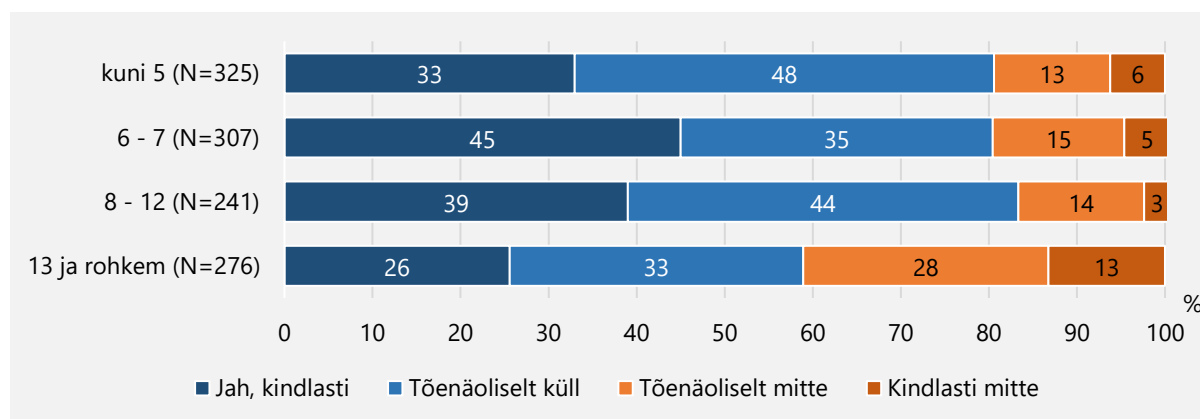
Tasub märkida, et 70% neist reservväelastest, kelle igakuine sissetulek jääb alla 1000 euro (selliseid on 198 ehk 14% kõigist vastanutest), hindab õppuse eest makstava hüvitise heaks. Üle 2000 euro kuusissetulekuga reservväelastest (N=555 ehk 38%) annavad pooled makstavale hüvitisele hea ning pooled halva hinnangu.

Kõige väiksema sissetulekuga reservväelaste puhul võib õppusel osalemise eest makstav kompensatsioon olla suuremgi kui

nende tavapärase igakuise sissetuleku paevasu – see selgitab ka nende positiivsemat hinnangut õppuse eest makstavale hüvitisele.

Valmisolek reservõppekogunemisel osaleda ei sõltu loomulikult üksnes materiaalistest stiimulitest ega ka sellest, kui hästi on õppus korraldatud. Motivatsiooni mõjutab oluliselt ka see, kui pikka aega peab reservväelane õppekogunemisel veetma.

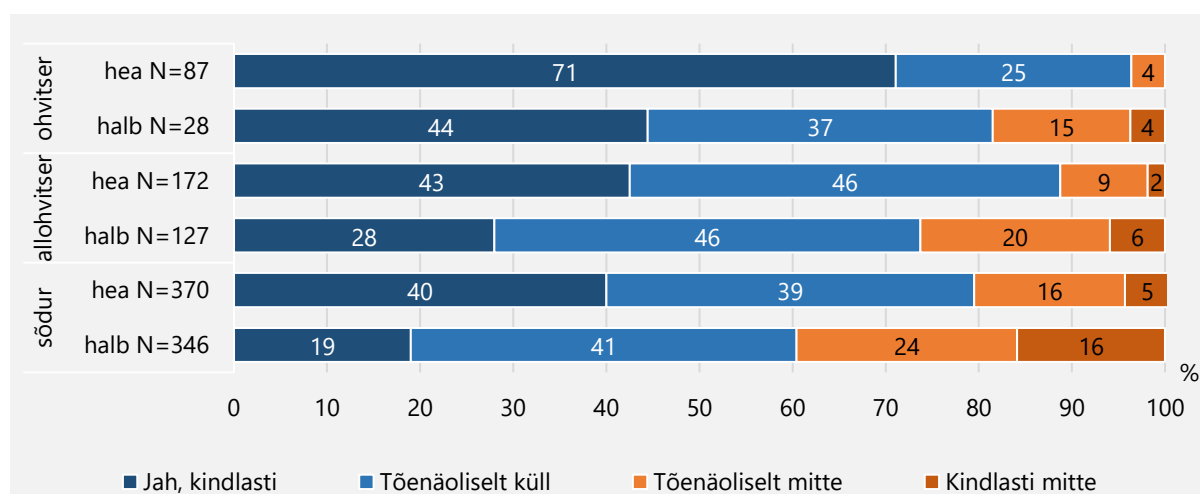
Kuni 5 päeva osales Siil 2025 õppekogunemisel 28% küsitletud reservväelastest, 6-7 päeva 27%, 8-12 päeva 21% ning 13 ja rohkem päeva 24%. Jooniselt 6.12 selgub, et kui õppus kestab reservväelase jaoks juba pea kaks nädalat või enamgi, siis väheneb ka valmisolek järgmisel õppekogunemisel osaleda.

Joonis 6.12. Reservväelaste valmisolek järgmisel õppekogunemisel osalemiseks sõltuvalt Siilil osaletud päevade arvust

Nagu teada, makstakse reservväelastele õppekogunemisel osalemise aja eest toetust olenevalt ametikohast järgmiselt: sõdurile 55 eurot päevas, allohvitserile 60 eurot päevas ning ohvitserile 75 eurot päevas. Lisaks kompenseeritakse sõidukulu õppusele 40 euro ulatuses.

Kui sõduritest hindas õppekogunemise toetust heaks 52%, siis allohvitseridest 57% ja ohvitseridest 76%. Jooniselt 6.13 selgub, kuidas hinnang õppekogunemise eest makstavale hüvitisele mõjutab erineva auastmega reservväelaste valmisolekut järgmisel õppusel osaleda.

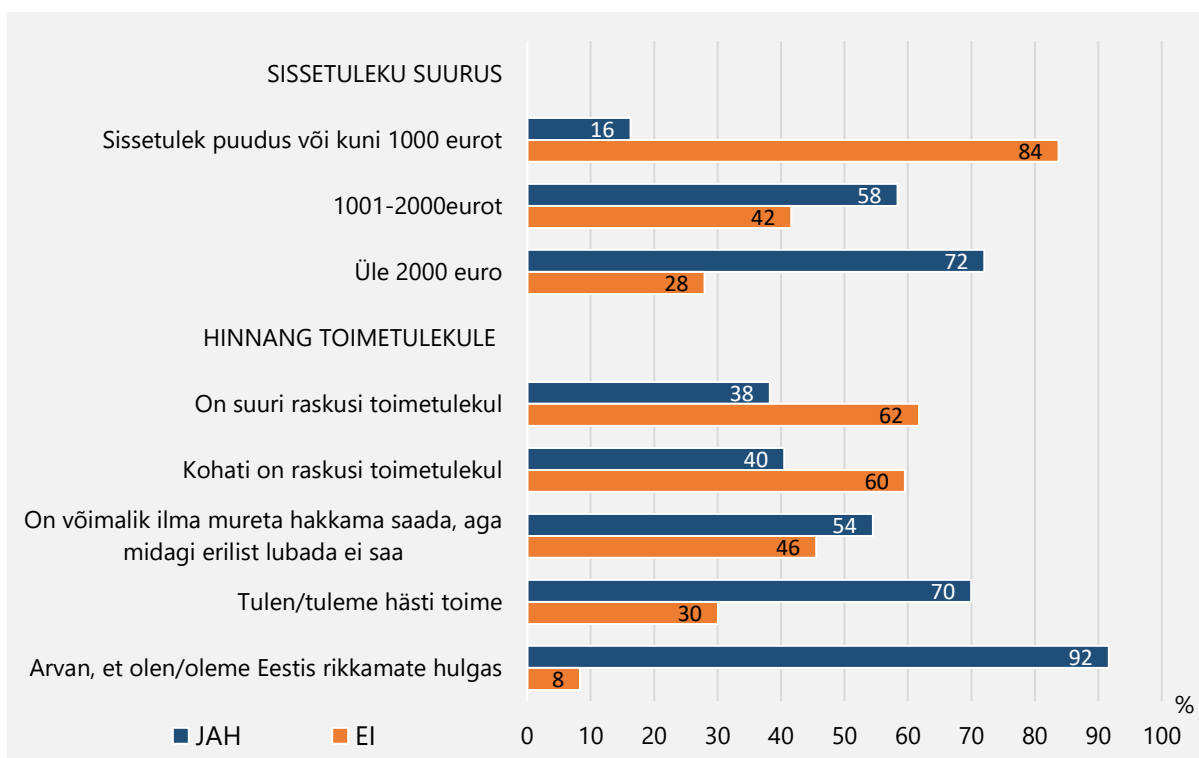
Joonis 6.13. Erineva auastmega reservväelaste valmisolek osaleda järgmisel õppekogunemisel sõltuvalt hinnangust hüvitisele

57 protsendil õppusel osalenud reservväelastest toetas ettevõtte/asutus rahaliselt nende osalemist reservõppekogunemisel (2023. aasta Kevadtormil oli see näitaja 51% ja 2024. aasta Kevadtormil 52% - nii et edasimineku on olemas).

Tööandjatest, kes toetasid reservväelaste õppusel osalemist, jätkas 64 protsenti õppusel osalejale tavapärase töötasu maksimist, 25 protsendil juhtudest kattis tööandja palga ja õppusel osalemise eest makstava hüvitise vahe. 7 protsendil juhtudest anti õppusel osalemiseks tasustatud puhkust.

Järgnevalt vaatame kuivõrd on tööandjate toetus reservväelastele sõltuv reservväelase enda sissetulekust ehk kas igapäevaselt suuremat sissetulekut teenivate reservväelaste töökohad on valmis rohkem panustama oma töötajate riigikaitseliste kohustuste täitmisesse.

Jooniselt 6.14 on näha, et tööandja poolset kompenseerimist esinebki rohkem just suurema sissetulekuga reservväelaste puhul.

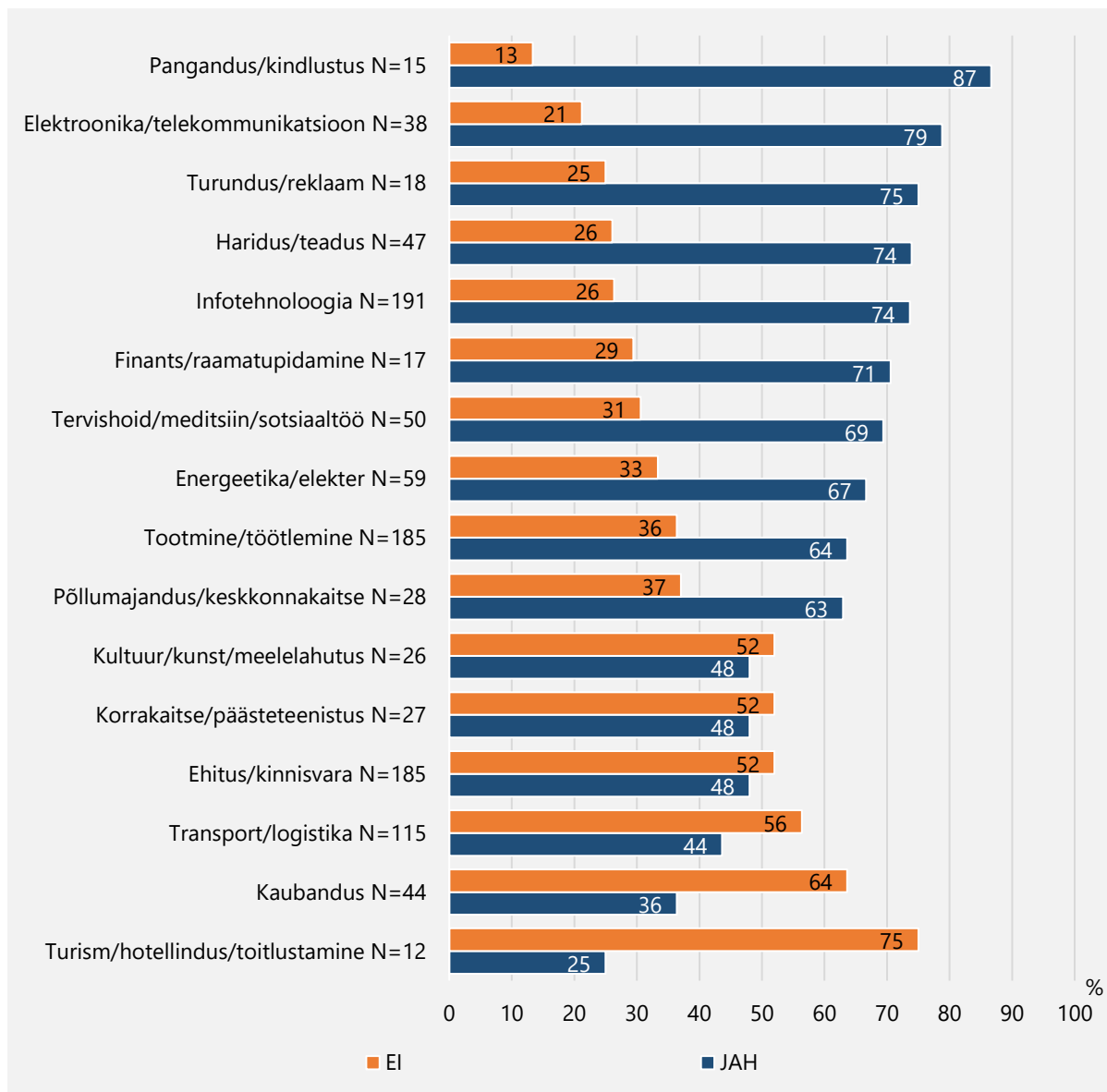
Joonis 6.14. Tööandja toetus erineva heaoluga reservväelaste gruppides

Tööandjate diferentseeritud toetus õppusel osalemiseks võib tuleneda väga erinevatest asjaoludest. Madalama sissetulekuga reservväelaste puhul on realsissetuleku kadu õppusel osalemisel väike, seega ei tajuta suurt vajadust õppusel osalemise toetamiseks. Teisest küljest on ettevõtete võimekus

ja majanduslikud ressursid suuresti varieeruvad ning madalamat töötasu maksvatel ettevõtetel ei ole lisaressursse, et katta nii õppusel osalevast töötajast jäänud auk tööülesannete täitmisel ning lisaks toetada rahaliselt töötaja õppusel osalemist. Samas reservväelast toetavates valdkondades võib olla nii, et mõneks ajaks jääbki selle inimese

töö tegemata ja ta teeb selle ära naastes või jagatakse ülesanded lihtsalt teiste töötajate vahel ära ilma, et peaks otseselt talle asendajat palkama.

Valdkondlikud erinevused reservväelaste toetamisel tulevad selgelt esile joonisel 6.15, kus ilmneb, et erinevates valdkondades tegutsevatel ettevõtetel/asutustel on erinevad võimalused reservväelaste õppusel osalemise rahaliseks toetamiseks.

Joonis 6.15. Töandja toetus valdkondade lõikes

Valdkondades, kus toetust saanud reservväelaste osakaal on suurem, on ettevõtetel paremad majanduslikud võimalused toetuse maksmiseks ning ka seal töötavate reservväelaste sissetulekute tase on enamasti keskmisest suurem. Seevastu põllumajan-

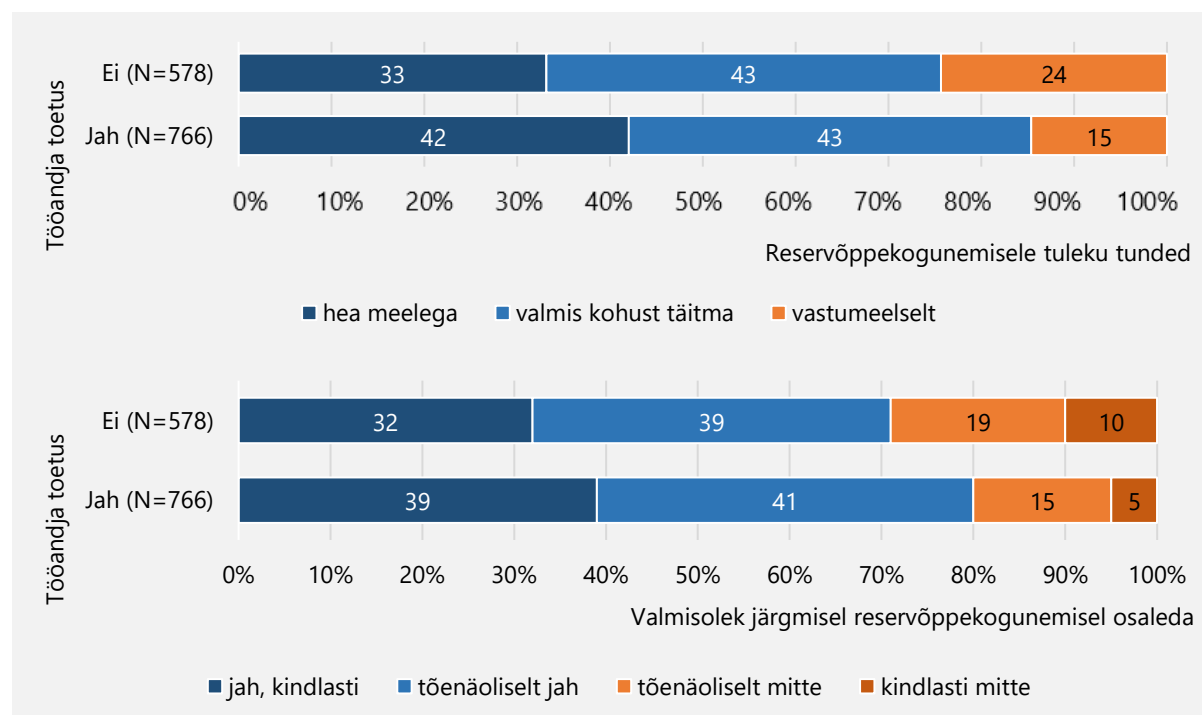
duses, kultuurivaldkonnas, turismis, hotellinduses, toitlustuses ja kaubanduses on töötajate sissetulekud väikesed, mistõttu õppusel osalemise eest makstav kompensatsioon ei jää ilmselt oluliselt alla nende tavapärasele sissetulekule.

Ehkki üksikutes valdkondades töötavate reservväelaste arv ei ole üldistuste tegemiseks piisav, annab nende valdkondade reservväelaste sissetulekute tulude jaotus eelnevale väitele kinnitust. Nii on panganduse ja kindlustuse alal töötavatest reservväelastest 93 protsendil sissetulek üle 2000 euro kuus, finantssektoris on vastava näitaja 71%, IT-sektoris 69%, tervishoius ja meditsiinis 59%. 1001 ja 2000 euro vahele jääb suurema osa turismis/hotellinduses/toitlustuses (73%), korra- ja kaitse-teenistuses (70%) ja kaubanduses (54%) töötavate reservväelaste igakuine sissetulek. Seevastu kuni 1000 eurot teenivate reservväelaste osakaal on suurem põllumajanduses ja keskkonnakaitstes (30%), kultuuri ja meelelahutuse alal (27%), turunduse ja reklaami valdkonnas (25%).

Kahtlemata ei sõltu ettevõtete/asutuste poolt reservväelastele makstav töötasu või

toetus üksnes sektori üldisest sissetulekute tasemest, vaid ka valdkonna eripäradest, ettevõtete/asutuste finantsvõimekusest ja ka juhtide teadlikkusest ja missioonitundest. Muidugi oleks parem, kui Kaitseväge poolt õppusel osalemise eest makstav hüvitis ei oleks mitte tavapärase töötasu asendus, vaid selle lisa – sellise hüvituse motiveeriv mõju oleks kindlasti suurem.

Ettevõtte/asutuse poolt õppekogunemisel osaleva reservväelase toetamine tööandja poolt mõningal määral muidugi mõjutab suhtumist õppekogunemisele tulekusse: erinevus tööandja toetust saavate ja mittesaavate reservväelaste tunnete vahel õppusele tuleku suhtes ning ka valmisolek järgmisel õppekogunemisel osalemiseks jääb kümne protsendipunkti piiresse. Statistiliselt on tegemist olulise erinevusega (joonis 6.16).

Joonis 6.16. Õppekogunemisele tuleku tunded ja valmisolek järgmisel õppekogunemisel osaleda tööandjalt toetust saanute ja mittesaanute lõikes

Seevastu viis, kuidas tööandja reservõppekogunemisele kutsutud töötajat toetab (kas töötasu maksmise jätkamisega, õppusel saadava kompensatsiooni ja töötasu vahe katmisega või tasustatud puhkuse andmisega) ei mõjuta seda, mis tunnetega reservväelane õppusele tuleb ega ka seda, milline on tema valmisolek osaleda järgmisel reservõppekogunemisel.

2025. aastal Eesti tööandjate seas läbi viidud küsitlus näitas, et tööandjate valmisolek toetada töötajate osalemist õppekogunemistel liigub tõustrendis: 2025 aastal andis sellekohasele küsimusele vastuseks kindlasti või tõenäoliselt jah 81 protsenti tööandjatest⁴². 2024. aastal oli selliselt vastanud tööandjaid 70 protsenti ja 2023. aastal 71 protsenti (kümnenelik „ei oska öelda“ vastanutest on protsentide arvutusest välja jäetud).

Kokkuvõte

Ajateenijate kompleksuuringu tulemused on näidanud, et suhtumine riigikaitsega seotud küsimustesse ja erinevatesse tegevustes on osa isiku püsivast väärtussüsteemist. On kodanikke, kes tajuvad oma rolli ja vastutust riigikaitse toimimises ning kes väljendavad läbivalt positiivseid hinnanguid riigikaitse suhtes, kuid on ka selliseid kodanikke, kes seavad esiplaanile isikliku mugavuse ja heaolu ning kelle jaoks jäävad riigikaitse tugevdamisega seotud teemad võõraks.

Need noored, kes tulevad motiveerituna ja teadlikult ajateenistusse, on ka keskmisest enam valmis osalema reservõppekogunemistel. Siiski jääb reservõppekogunemistel

osalemisse positiivselt suhtujate osakaal madalamaks kui on hea meelega või kohusetundest ajateenistusse tulijate osakaal.

Võimalik, et tegemist on ajutise, ajateenistuse lõpuga seotud meeoleuga, kui pärast ühe pikalt kestnud kohustuse täitmist ei taheta mõelda juba järgmiste kohustuste/väljakutsete peale. Ajateenistus on alles läbitud ning värske reservväelane ei kujuta endale veel hästi ette selle staatusega seotud tulevasi kohustusi.

Kui aga vaadata reservõppekogunemistel läbi viidud küsitluste tulemusi, siis on reservväelaste suhtumine õppekogunemisel osalemisse oluliselt positiivsem kui näitavad ajateenistuse lõpus väljendatud hoiakud. Muidugi võib põhjuseks olla ka see, et kõik reservõppekogunemisele kutsutud erinevatel põhjustel kohale ei ilmu ning kohaletulnuteks ongi kohusetundlikumad ja õppustesse positiivsemalt suhtuvad reservväelased. Tuleb arvestada ka seda, et reservõppekogunemistel läbi viidavad küsitlused ei ole erinevalt ajateenijate kompleksuuringu küsitlustest kõikse valimiga – need, kellele reservõppekogunemisel viibimine oli vastumeelne, võisid jätta küsitlusele lihtsalt vastamata.

Ehkki reservväelaste tunded õppekogunemisele tulekul on oluliselt positiivsemad kui ajateenijate poolt ajateenistuse lõpus väljendatud valmisolek õppusele tulla, pälvivad õppuste erinevad küljed ka küllalt palju kriitikat. Kui aastate eest oli kõige suuremaks õppekogunemisega seotud probleemiks rahalise hüvitise väiksus, siis viimastes küsitlustes väljendatakse suuremat rahulolematust hoopis reservõppekogunemise

⁴² Öunapuu, T. (2025). *Tööandjate küsitlus riigikaitse teemadel 2025*. https://kaitseministeerium.ee/sites/default/files/tooandjate_uuring_2025.pdf

korraldusega, tegevuste vähese sisukuse ja põhjendatusega ning ebaotstarbeka ajakutusega.

Muidugi on endiselt rahulolematust ka osalemise eest makstavate hüvitistega, mis ometi on viimastel aastatel tõusnud nagu on suurenenud ka tööandjate valmidus reservväelaste õppustel osalemist toetada. Positiivne hinnang õppusel osalemise eest makstavale hüvitisele suurendab oluliselt reservväelase valmisolekut järgmisel õppekogunemisel osaleda: neist, kes hindavad hüvitist heaks, on kindlasti või tõenäoliselt valmis osalema 84%, hüvitise halvaks hindajateks aga vaid 65%.

Veelgi enam mõjutab aga valmisolekut järgmisele õppekogunemisele tulekuks negatiivne hinnang õppuse korraldusele – sellise hinnangu andnud reservväelastest ei tuleks järgmisel korral kindlasti või tõenäoliselt kohale tervelt pooled.

Tööandja poolt täiendavalt makstav toetus suurendab reservväelase valmisolekut õppekogunemisel osaleda ning ka järgmisel korral reservõppekogunemisele tulla kuni kümne protsendipunkti võrra.

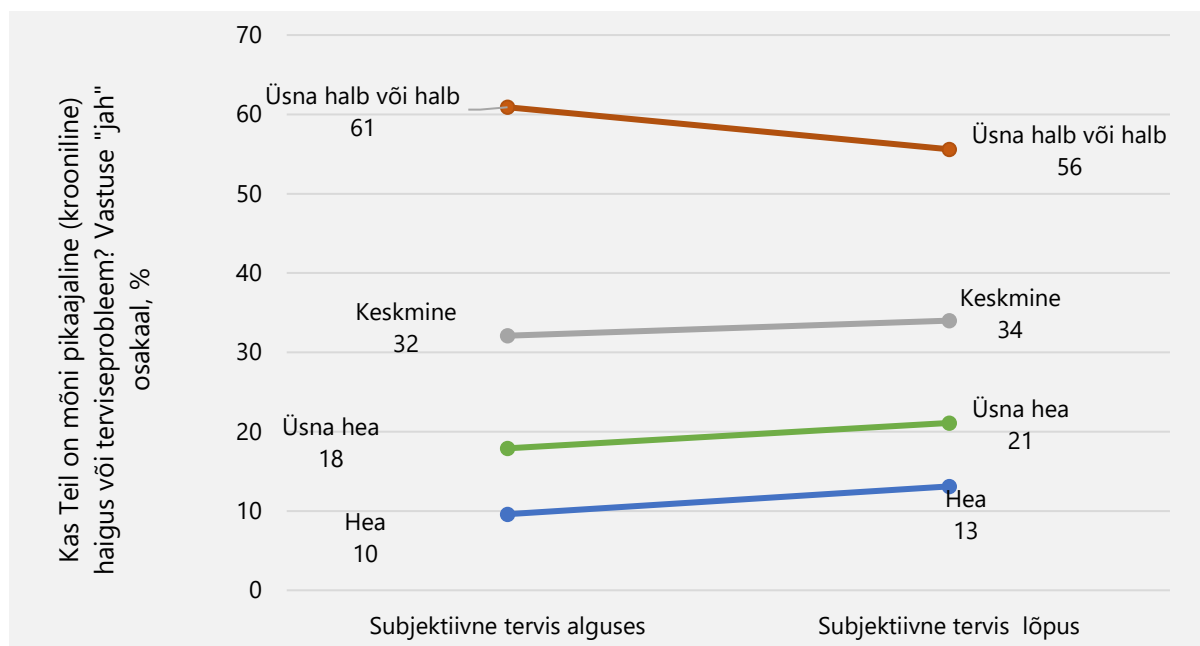
Õppusel Siil 2025 läbi viidud küsitluse põhjal toetas ettevõtte/asutus rahaliselt 57 prot-

sendi reservväelaste osalemist reservõppekogunemisel. 64 protsendil juhtudest jätkas tööandja õppuse ajal tavapärase töötasu maksmist, 25 protsendil juhtudest katkis tööandja palga ja õppusel osalemise eest makstava hüvitise vahe. 7 protsendil juhtudest anti õppusel osalemiseks tasustatud puhkust.

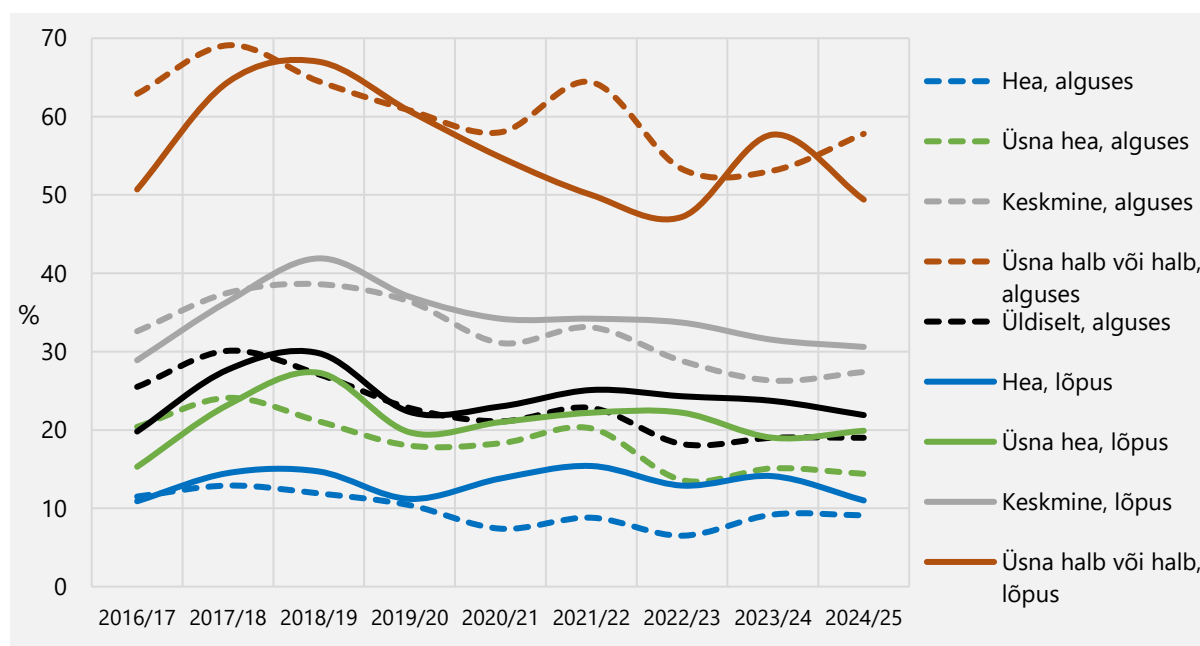
Tööandja poolset kompenseerimist esineb rohkem suurema sissetulekuga reservväelaste puhul, kellel õppusel osalemise eest makstav hüvitis jääb oluliselt väiksemaks nende tavapärasest teenistusest. Väiksema sissetulekuga (kuni 1000 eurot kuus) reservväelaste puhul võib aga kaitseväge poolt õppusel osalemise eest makstav kompensatsioon olla suuremgi kui nende tavapärase igakuise sissetuleku põhjal leitav päevatasu. Seetõttu ei pea nende valdkondade tööandjad, kus töötasud on väiksemad, sageli oluliseks täiendavat rahalist kompensatsiooni.

Muidugi oleks parem, kui kaitseväge poolt õppusel osalemise eest makstav hüvitis ei oleks mitte tavapärase töötasu asendus, vaid selle lisa – sellise hüvituse motiveeriv mõju oleks kindlasti suurem ja valmisolek reservõppekogunemistel osaleda kõrgem.

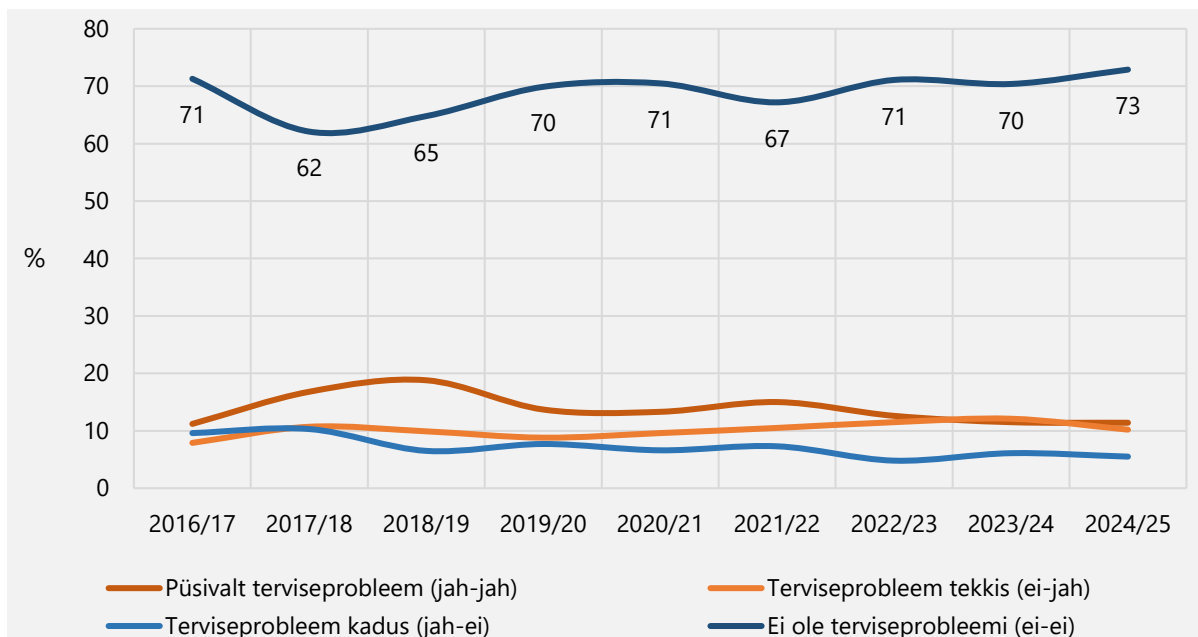
Joonised

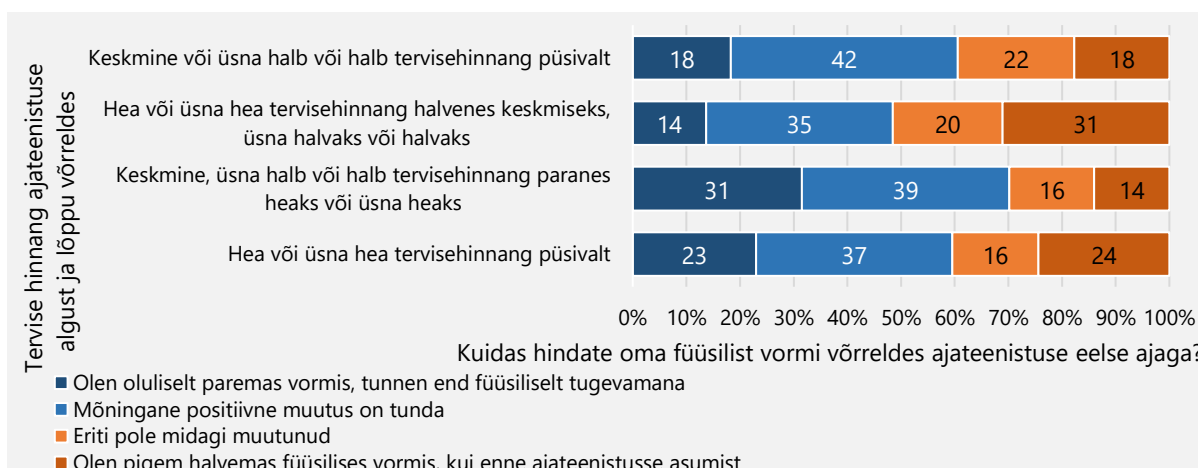
Lisa joonis 1.1. Kas Teil on mõni pikaajaline (krooniline) haigus või terviseprobleem? Vastuste "jah" osakaal, %, subjektiivse tervise astmel ajateenistuse alguses ja lõpus; uuringuaastad 2016/2017-2024/2025

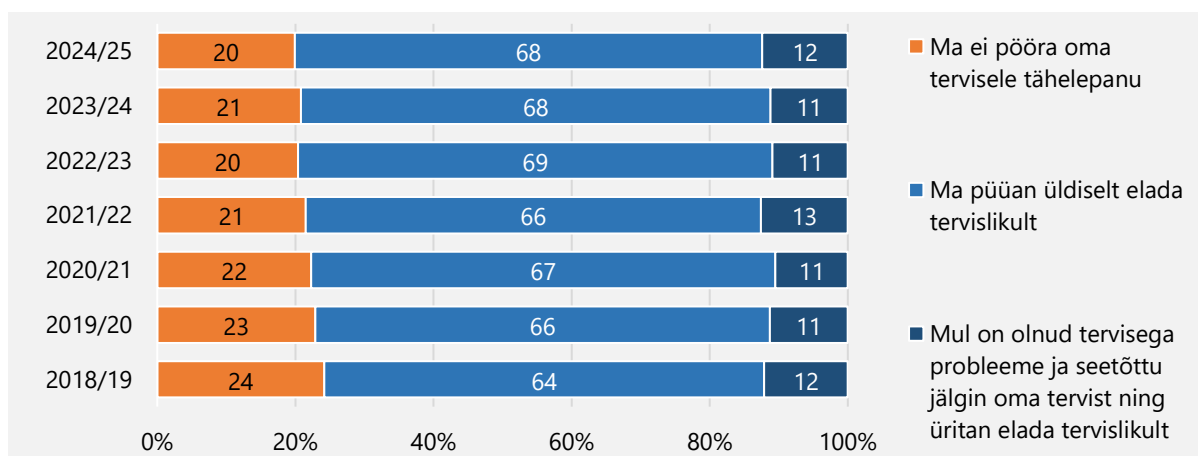
Lisa joonis 1.2. Kas Teil on mõni pikaajaline (krooniline) haigus või terviseprobleem? Vastuste "jah" osakaal, %, subjektiivse tervise astmel

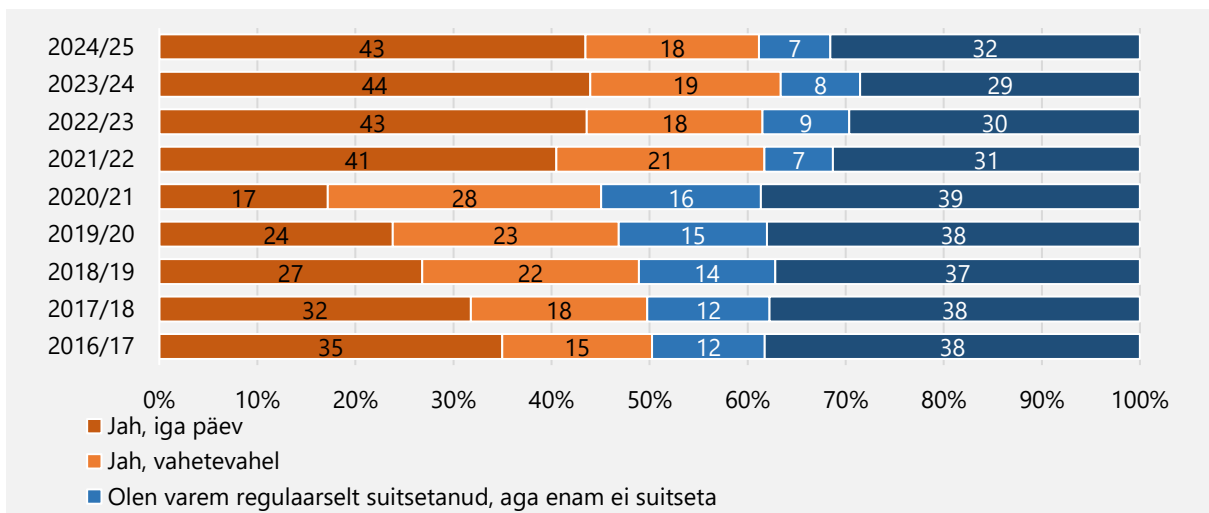
Lisa joonis 1.3. Kas Teil on mõni pikaajaline (krooniline) haigus või terviseprobleem? Ajateenijate jaotus muutuse järgi ajateenistuse algust ja lõppu võrreldes, %

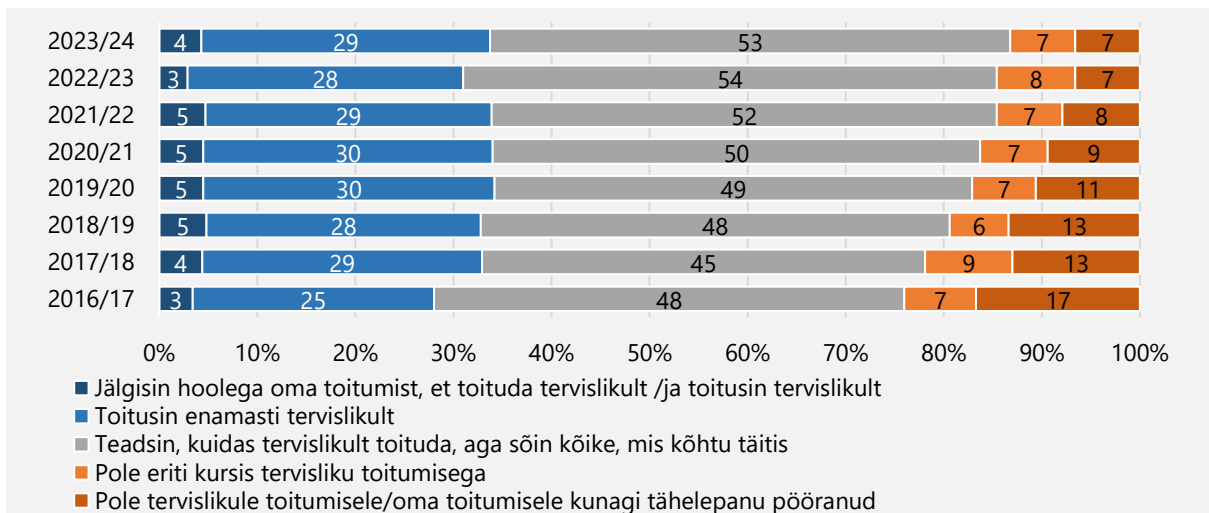
Lisa joonis 1.4. Subjektivne tervis ja füüsilise vormi tajutud muutuse hinnang, 2016/2017-2024/2025

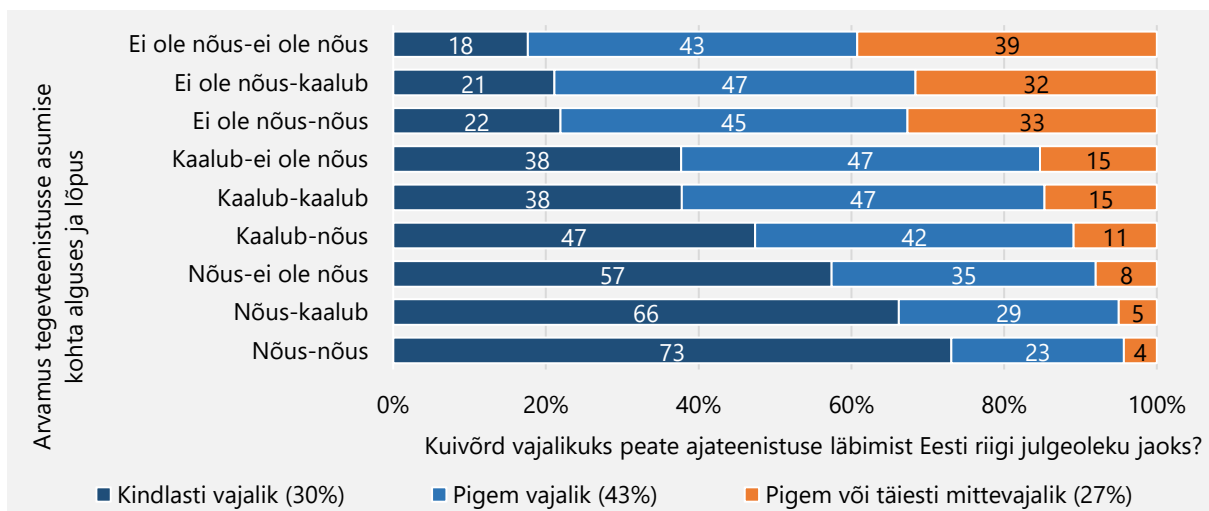
Lisa joonis 1.5. Milline väide iseloomustab Teid kõige paremini? Ajateenijate jaotus, %; vastused ajateenistuse alguses

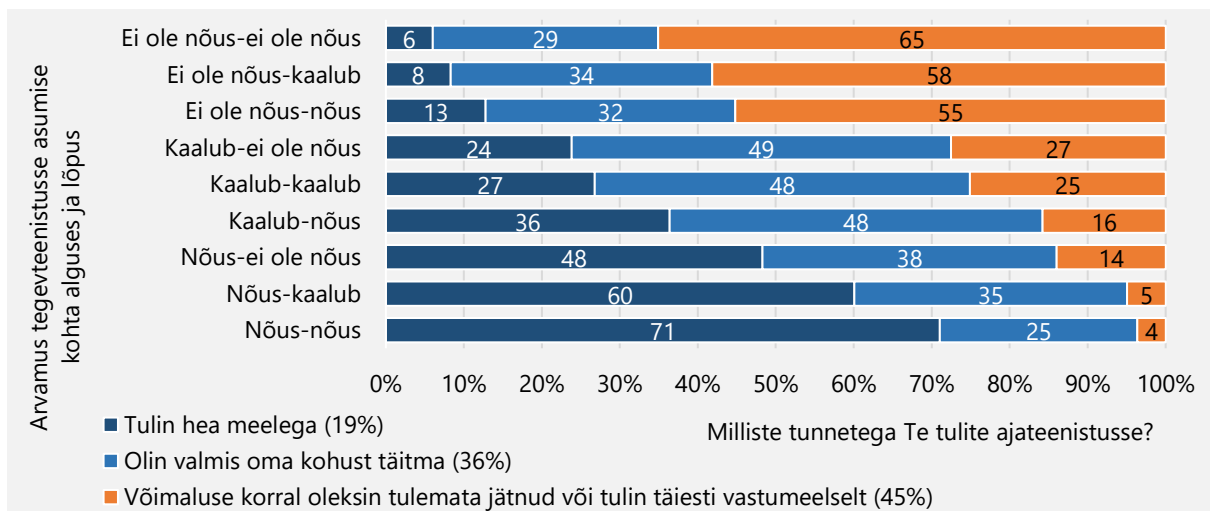
Lisa joonis 1.6. Kas Te suitsetate (alates 2021/2022: sealhulgas mokatubakas ja e-sigaret)?

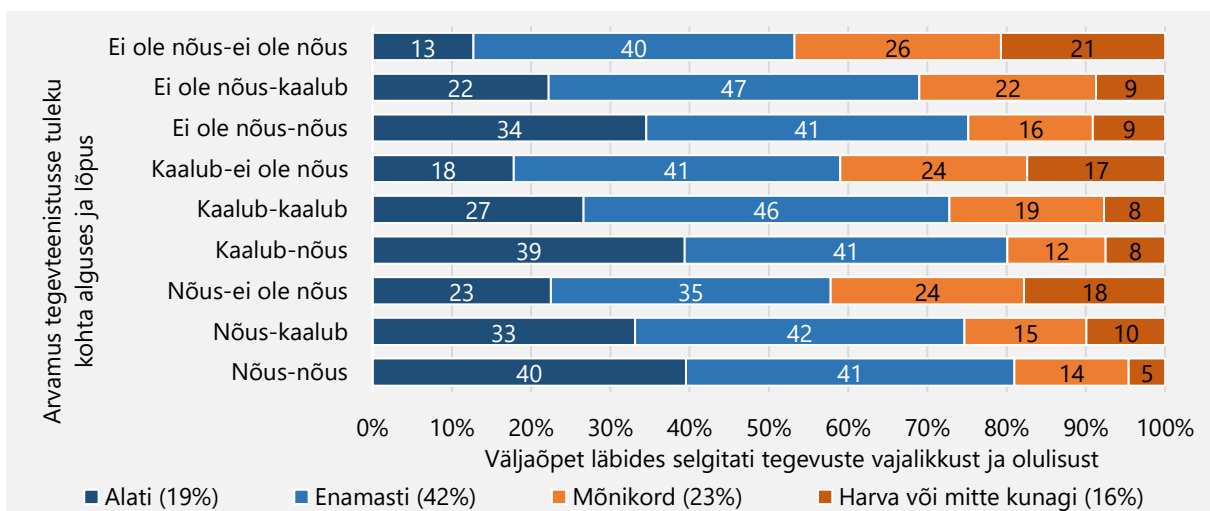
Lisa joonis 1.7. Milliseks hindate oma toitumisharjumusi enne ajateenistusse astumist?

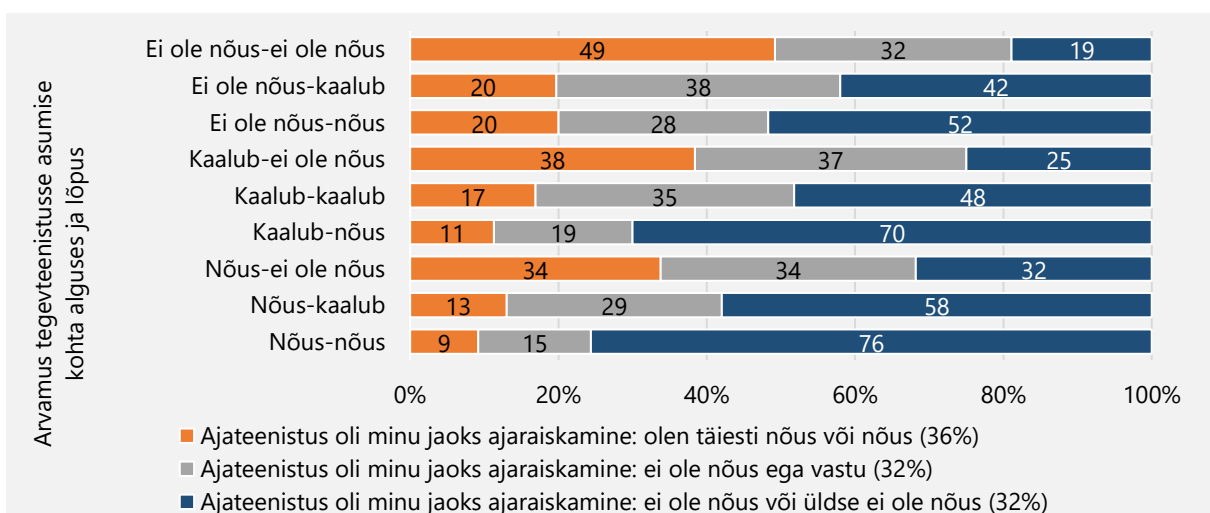
Lisa joonis 5.1. Kuivõrd vajalikuks peate ajateenistuse läbimist Eesti riigi julgeoleku jaoks? Ajateenijate jaotus ajateenistuse alguses, %, tegevteenistusse asumise kavatsuse rühmades

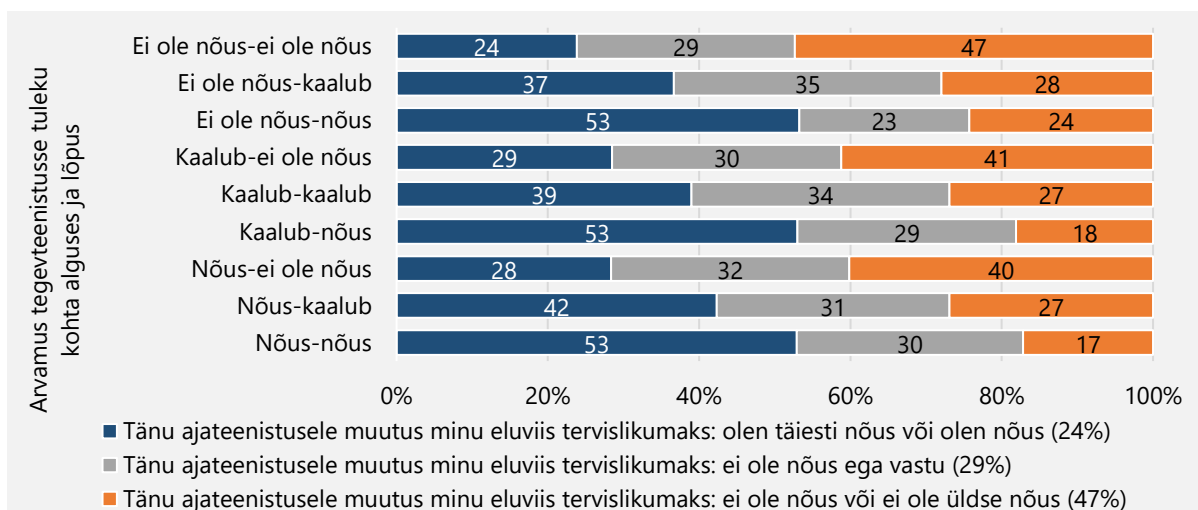
Lisa joonis 5.2. Milliste tunnetega te ajateenistusse tulite? Ajateenijate jaotus ajateenistuse alguses, %, tegevteenistusse asumise kavatsuse rühmades

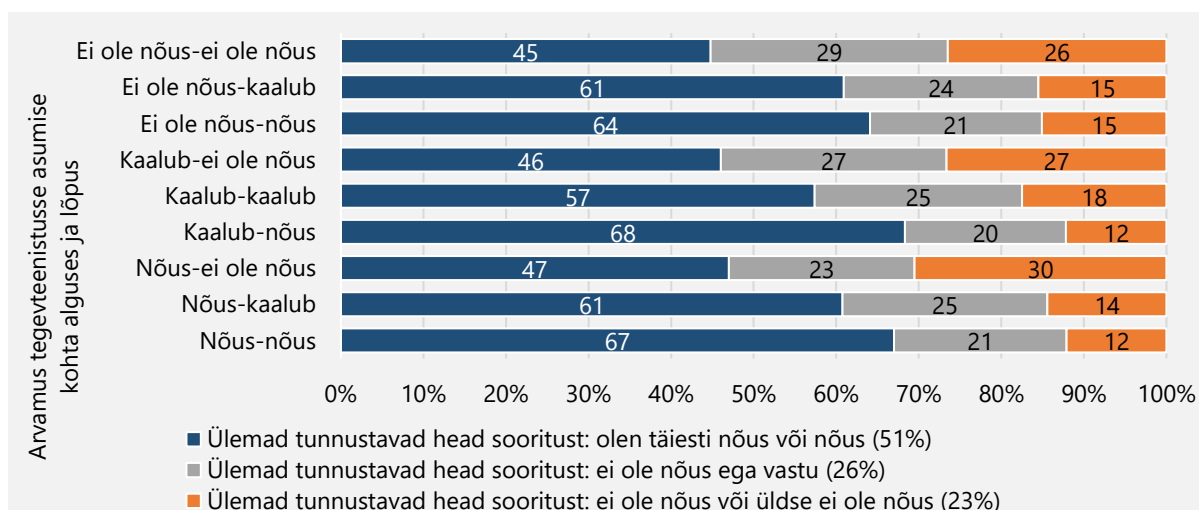
Lisa joonis 5.3. Kuidas hindate väljaõpet ajateenistuses? Väljaõpet läbides selgitasid instruktorigid/ülemad, miks me midagi õpime/harjutame ja miks see on oluline. Kui sageli? Ajateenijate jaotus, %, tegevteenistusse asumise kavatsuse rühmades

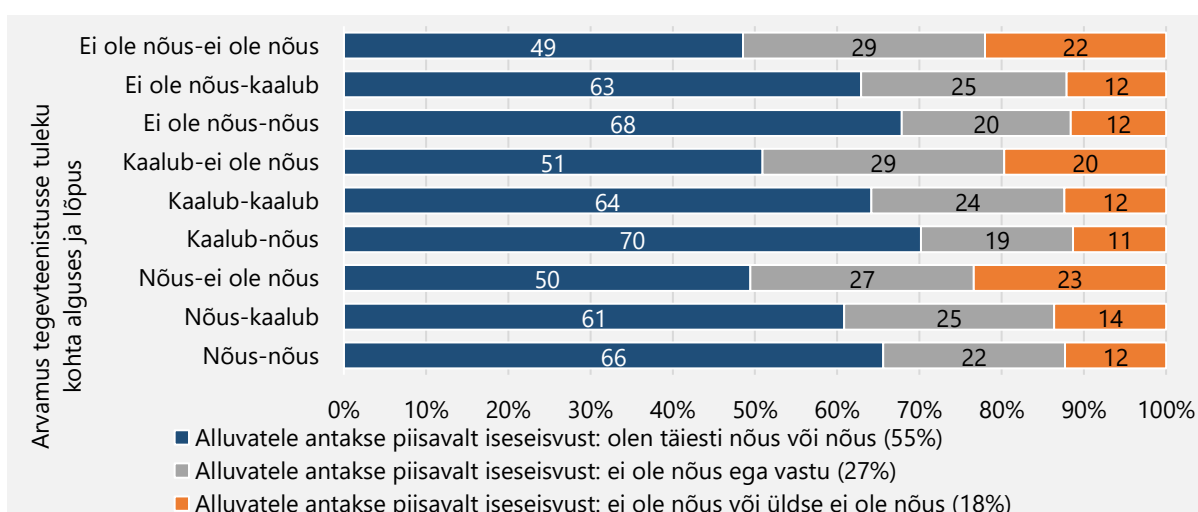
Lisa joonis 5.4. Kuidas hindate ajateenistuse kasulikkust Teile endale? Ajateenistus oli minu jaoks ajaraiskamine. Kuivõrd nõustute? Ajateenijate jaotus, %, tegevteenistusse asumise kavatsuse rühmades

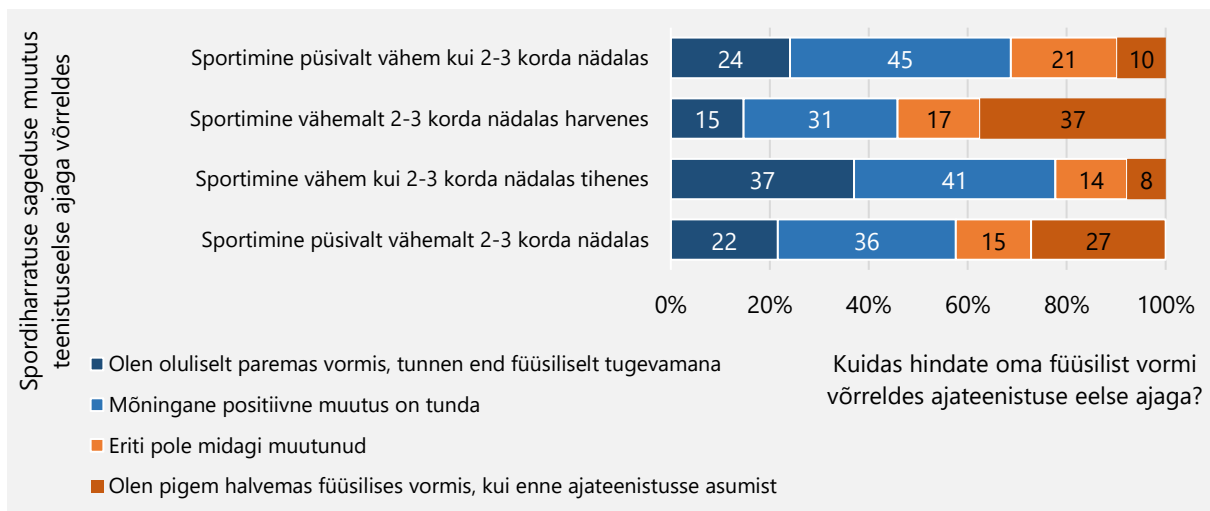
Lisa joonis 5.5. Kuidas hindate ajateenistuse kasulikkust Teile endale? Tänu ajateenistusele muutus minu eluviis tervislikumaks. Kuivõrd nõustute? Ajateenijate jaotus, %, tegevteenistusse asumise kavatsuse rühmades

Lisa joonis 5.6. Minu üksuse ülemad tunnustavad head sooritust. Kuivõrd nõustute? Ajateenijate jaotus, %, tegevteenistusse asumise kavatsuse järgi.

Lisa joonis 5.7. Alluvatele antakse piisavalt iseseisvust, kui nad oma ülesandeid täidavad. Kuivõrd nõustute? Ajateenijate jaotus, %, tegevteenistusse asumise kavatsuse järgi

Lisa joonis 5.8. Füüsilise vormi tajutud muutus ajateenistuses spordiharratuse sageduse muutuse alusel teenistuseelset ja ajateenistuses sportimist kõrvutades ($V=0,15$)

Tabelid

Lisa tabel 1.1. Tervise enesehinnangu prognoos ajateenistuse alguse andmetel. Riskisuhe alternatiivi „hea või üsna hea tervis vs keskmine, üsna halb või halb tervis“ jaoks; N=25236, Nagelkerke kordaja 0,23

Tegur ¹	Riski- suhe	Usaldus- vahemik
Vanus: kuni 19 aastat ² *	1,19	1,09-1,30
Vanus: 20-21 aastat ²	0,96	0,88-1,04
Haridustase: põhiharidus ja kutseharidus põhihariduse baasil ³ *	0,84	0,78-0,91
Haridustase: keskharidus ³ *	1,24	1,16-1,34
Elukoht: Tallinn/Tartu/Narva ⁴ *	1,17	1,07-1,27
Elukoht: maakonnakeskus (va Tallinn/Tartu) ⁴	1,01	0,90-1,14
Elukoht: väikelinn/alev ⁴	0,95	0,86-1,05
Elukoht: alevik/suurem küla ⁴	0,94	0,84-1,04
Kas kuulute või olete varem kuulunud mõnda riigikaitse või sisejulgeolekuga seotud organisatsiooni? ⁵ Jah vs ei *	1,11	1,04-1,19
Hinnang leibkonna toimetuleku kohta ⁶ *	1,47	1,42-1,53
Kas Teil on mõni pikaajaline (krooniline) haigus või terviseprobleem (alguses)? Jah vs ei *	0,39	0,37-0,42
Viimase aasta jooksul diagnoositud või ravitud haigusi/haigusnähte (alguses): mitte ühtki vs mitu *	2,77	2,47-3,11
Viimase aasta jooksul diagnoositud või ravitud haigusi/haigusnähte (alguses): üks vs mitu *	1,78	1,58-2,01
Spordiharrastus ajateenistuse eel: vähemalt 2-3 korda nädalas vs harvemini või üldse mitte ⁷ *	3,02	2,85-3,21

¹ Kaasatud on uuringuaasta (2016/2017-2024/2025); sümbol * osutab riskisuhtele, mille usaldusvahemik usaldusnivoole 95% ei kata võrdsetele šanssidele vastavat väärtust 1. ² Võrdluse taust: 22 aastat või vanem. ³ Võrdluse taust: keskhariduse järel omandatud haridus. ⁴ Võrdluse taust: väiksem küla/talu. ⁵ Nagu näiteks Kaitseliit, Noored Kotkad, Naiskodukaitse, Kodutütred, Vabatahtlikud päästjad, abipolitseinikud. ⁶ Milline järgnevatest väidetest kirjeldab kõige täpsemalt Teie leibkonna üldist majanduslikku olukorda? Skaala: 1-on suuri raskusi toimetulekul, 2-kohati on raskusi toimetulekul, 3-on võimalik ilma mureta hakkama saada, aga midagi erilist lubada ei saa, 4-tuleme hästi toime, 5-arvan, et oleme Eestis rikkamate hulgas. ⁷ Kui sageli harrastasite enne ajateenistusse astumist vabal ajal sporti (iseseisev treening korruga vähemalt poole tunni vältel, nii et hakkasite hingeldama ja higistama)? Skaala: 1-iga päev, 2-4-6 korda nädalas, 3-2-3 korda nädalas, 4-kord nädalas, 5- 2-3 korda kuus, 6-mõned korrad aastas või üldse mitte; võrdluse taust: 4, 5 ja 6 koos.

Lisa tabel 1.2. Tervise enesehinnangu prognoos ajateenistuse lõpu andmetel. Riskisuhe alternatiivi „hea või üsna hea tervis vs keskmine, üsna halb või halb tervis“ jaoks; N=18540, Nagelkerke kordaja 0,15

Tegur ¹	Riski- suhe	Usaldus- vahemik
Vanus: kuni 19 aastat ² *	1,23	1,10-1,36
Vanus: 20-21 aastat ²	0,99	0,89-1,10
Haridustase: põhiharidus ja kutseharidus põhihariduse baasil ³ *	0,86	0,78-0,95
Haridustase: keskkharidus ³ *	1,26	1,15-1,37
Kas Teil on mõni pikaajaline (krooniline) haigus või terviseprobleem (lõpus)? Jah vs ei *	0,47	0,43-0,51
Viimase aasta jooksul diagnoositud või ravitud haigusi/haigusnähte (lõpus): mitte ühtki vs mitu *	2,35	2,10-2,62
Viimase aasta jooksul diagnoositud või ravitud haigusi/haigusnähte (lõpus): üks vs mitu *	1,58	1,40-1,78
Spordiharrastus ajateenistuses: vähemalt 2-3 korda nädalas vs harvemini või üldse mitte ⁴ *	2,29	2,13-2,45
Kui suurt kehalist pingutust nõudis igapäevaselt ajateenistuses teenimine? Väga vähest vs rasket kehalist pingutust*	1,92	1,66-2,23
Kui suurt kehalist pingutust nõudis igapäevaselt ajateenistuses teenimine? Kerget vs rasket kehalist pingutust*	2,07	1,83-2,35
Kui suurt kehalist pingutust nõudis igapäevaselt ajateenistuses teenimine? Keskmist vs rasket kehalist pingutust*	1,59	1,42-1,79

¹ Kaasatud on uuringuaasta (2016/2017-2024/2025); sümbol * osutab riskisuhetele, mille usaldusvahemik usaldusniivool 95% ei kata võrdsetele šanssidele vastavat väärtust 1. ² Võrdluse taust: 22 aastat või vanem. ³ Võrdluse taust: keskkhariduse järel omandatud haridus. ⁴ Kui sageli harrastasite ajateenistuses vabal ajal sporti (iseseisev treening korraga vähemalt poole tunni vältel, nii et hakkasite hingeldama ja higistama)? Skaala: 1-iga päev, 2-4-6 korda nädalas, 3-2-3 korda nädalas, 4-kord nädalas, 5- 2-3 korda kuus, 6-mõned korrad aastas või üldse mitte; võrdluse taust: 4, 5 ja 6 koos.

Lisa tabel 1.3. Tervise enesehinnangu muutuse prognoos ajateenistuse alguse ja lõpu hinnanguid võrreldes. Riskisuhed taustarühma „püsivalt keskmine, üsna halb või halb tervisehinnang“ suhtes; N=16643, Nagelkerke kordaja 0,18

Tegur ¹	Riski- suhe	Usaldus- vahemik
1. Hea või üsna hea tervisehinnang püsivalt vs püsivalt keskmine, üsna halb või halb tervisehinnang		
Vanus: kuni 19 aastat ² *	1,57	1,37-1,80
Vanus: 20-21 aastat ²	0,95	0,83-1,08
Haridustase: põhiharidus ja kutseharidus põhihariduse baasil ³ *	0,73	0,65-0,83
Haridustase: keskkharidus ³ *	1,47	1,31-1,65
Kas Teil on mõni pikaajaline (krooniline) haigus või terviseprobleem (lõpus)? Jah vs ei *	0,37	0,33-0,41
Viimase aasta jooksul diagnoositud või ravitud haigusi/haigusnähte (lõpus): mitte ühtki vs mitu*	2,26	1,96-2,61
Viimase aasta jooksul diagnoositud või ravitud haigusi/haigusnähte (lõpus): üks vs mitu*	1,60	1,37-1,87
Spordiharrastus ajateenistuses: vähemalt 2-3 korda nädalas vs harvemini või üldse mitte ⁴ *	2,56	2,33-2,80
Kui suurt kehalist pingutust nõudis igapäevaselt ajateenistuses teenimine? Väga vähest või kerget pingutust vs keskmist või rasket kehalist pingutust *	1,80	1,64-1,97
Kuivõrd rahul olite ajateenistuses kogu teenistusega? ⁵ *	0,81	0,78-0,85
Kuivõrd rahul olite ajateenistuses ajateenijate vaheliste suhetega? ⁵ *	0,86	0,82-0,90

Tänu ajateenistuse läbimisele muutus minu eluviis tervislikumaks. Kuivõrd nõus-tute? ⁶	1,00	0,96-1,04
2. Keskmine, üsna halb või halb tervisehinnang paranes vs püsivalt keskmine, üsna halb või halb tervisehinnang		
Vanus: kuni 19 aastat ²	1,13	0,95-1,33
Vanus: 20-21 aastat ²	1,02	0,87-1,20
Haridustase: põhiharidus ja kutseharidus põhihariduse baasil ³	0,96	0,82-1,13
Haridustase: keskkharidus ³	1,10	0,96-1,27
Kas Teil on mõni pikaajaline (krooniline) haigus või terviseprobleem (lõpus)? Jah vs ei*	0,64	0,57-0,73
Viimase aasta jooksul diagnoositud või ravitud haigusi/haigusnähte (lõpus): mitte ühtki vs mitu *	2,00	1,66-2,40
Viimase aasta jooksul diagnoositud või ravitud haigusi/haigusnähte (lõpus): üks vs mitu *	1,58	1,30-1,93
Spordiharrastus ajateenistuses: vähemalt 2-3 korda nädalas vs harvemini või üldse mitte ⁴ *	1,84	1,64-2,06
Kui suurt kehalist pingutust nõudis igapäevaselt ajateenistuses teenimine? Väga vähest või kerget pingutust vs keskmist või rasket kehalist pingutust *	1,40	1,25-1,57
Kuivõrd rahul olite ajateenistuses kogu teenistusega? ⁵ *	0,92	0,87-0,97
Kuivõrd rahul olite ajateenistuses ajateenijate vaheliste suhetega? ⁵ *	0,90	0,85-0,95
Tänu ajateenistuse läbimisele muutus minu eluviis tervislikumaks. Kuivõrd nõus-tute? ⁶ *	0,84	0,80-0,88
3. Hea või üsna hea tervisehinnang halvenes vs püsivalt keskmine, üsna halb või halb tervisehinnang		
Vanus: kuni 19 aastat ² *	1,69	1,41-2,03
Vanus: 20-21 aastat ²	1,00	0,83-1,20
Haridustase: põhiharidus ja kutseharidus põhihariduse baasil ³ *	0,83	0,70-0,98
Haridustase: keskkharidus ³	1,16	1,00-1,35
Kas Teil on mõni pikaajaline (krooniline) haigus või terviseprobleem (lõpus)? Jah vs ei *	0,72	0,63-0,82
Viimase aasta jooksul diagnoositud või ravitud haigusi/haigusnähte (lõpus): mitte ühtki vs mitu	1,09	0,92-1,30
Viimase aasta jooksul diagnoositud või ravitud haigusi/haigusnähte (lõpus): üks vs mitu	1,18	0,98-1,42
Spordiharrastus ajateenistuses: vähemalt 2-3 korda nädalas vs harvemini või üldse mitte ⁴ *	1,23	1,09-1,40
Kui suurt kehalist pingutust nõudis igapäevaselt ajateenistuses teenimine? Väga vähest või kerget pingutust vs keskmist või rasket kehalist pingutust *	1,32	1,17-1,49
Kuivõrd rahul olite ajateenistuses kogu teenistusega? ⁵	0,96	0,90-1,01
Kuivõrd rahul olite ajateenistuses ajateenijate vaheliste suhetega? ⁵	0,99	0,94-1,05
Tänu ajateenistuse läbimisele muutus minu eluviis tervislikumaks. Kuivõrd nõus-tute? ⁶ *	1,17	1,11-1,24

¹ Kaasatud on uuringuaasta (2017/2018-2024/2025); sümbol * osutab riskisuhtele, mille usaldusvahemik usaldusnivoole 95% ei kata võrdsetele šanssidele vastavat väärtust 1. ² Võrdluse taust: 22 aastat või vanem. ³ Võrdluse taust: keskkhariduse järel omandatud haridus. ⁴ Kui sageli harrastasite ajateenistuses vabal ajal sporti (iseseisev treening korraga vähemalt poole tunni vältel, nii et hakkasite hingeldama ja higistama)? Skaala: 1-iga päev, 2-4-6 korda nädalas, 3-2-3 korda nädalas, 4-kord nädalas, 5- 2-3 korda kuus, 6-mõned korrad aastas või üldse mitte; võrdluse taust: 4, 5 ja 6 koos. ⁵ Astmed: 1-väga rahul, 2-pigem rahul, 3-ei rahul ega ka mitte rahul, 4-pigem ei olnud rahul, 5-üldse ei olnud rahul. ⁶ Astmed: 1-olen täiesti nõus, 2-olen nõus, 3-ei ole nõus ega vastu, 4-ei ole nõus, 5-ei ole üldse nõus.

Lisa tabel 3.1. Kuivõrd nõustute väidetega skaalal 1–7 (1 – ei ole üldse nõus, 7 – olen täiesti nõus)?
Peakomponendi laadung: korrelatsioonikordaja alg tunnuse ja sidususe vahel

	Vertikaalne sidusus	Negatiivne horisontaalne sidusus	Pataljoni sidusus	Positiivne horisontaalne sidusus	Organisatsiooniline sidusus
Ma olen rahul oma ülemaga	0,88	-0,09	0,19	0,14	0,08
Ma usaldan oma ülemat	0,88	-0,07	0,20	0,20	0,15
Ülem saab enda tööga hästi hakkama	0,90	-0,05	0,18	0,12	0,11
Kriisiolukorras teenaksin meelsasti oma ülema alluvuses	0,74	-0,10	0,18	0,17	0,35
Rühmas on isikuid, kes käituvad ähvardavalt (vaenulikult) kaastaste suhtes	-0,14	0,67	-0,20	-0,25	0,10
Rühmas on isikuid, kes lükkavad enda ülesandeid teiste kaela	-0,09	0,71	0,10	0,19	-0,32
Rühmas on isikuid, kes üritavad ülemate käske mitte täita	-0,07	0,73	-0,02	0,18	-0,22
Rühmas on teiste suhtes vägivaldseid inimesi	-0,05	0,58	-0,33	-0,21	0,27
Rühmas on isikuid, kes alavääristavad enda kaaslast	-0,01	0,78	-0,10	-0,27	0,05
Rühmas on isikuid, kes norivad (nt teevad pahatahtlikku nalja) teistega	-0,02	0,75	-0,10	-0,31	0,06
Pataljoni sümbolikat nähes tekivad mul negatiivsed emotsioonid	-0,14	0,20	-0,72	-0,10	-0,21
Tunnen uhkust, et kannan just selle pataljoni embleemi	0,24	-0,03	0,75	0,22	0,33
Sooviksin teenida teises pataljonis	-0,12	0,22	-0,75	0,04	-0,01
Meie pataljoni tase on parem võrreldes teistega	0,28	0,04	0,60	0,17	0,14
Ma tunnen väga tugevat sidet oma rühma liikmetega	0,21	-0,18	0,12	0,74	0,24
Suhtlen paljude rühma liikmetega ka väljaspool teenistust	0,09	-0,06	0,04	0,73	0,19
Rühma liikmed hoiavad kokku kui nad peavad meeskonnana tegeutsema	0,32	-0,20	0,34	0,58	0,18
Ma võin enamuse oma rühma liikmete peale kindel olla	0,34	-0,22	0,16	0,58	0,33
Minu põhiväärtused sarnanevad Kaitseväge väärtustega	0,15	-0,05	0,20	0,29	0,65
Seoses Kaitseväega on mul valdavalt positiivsed emotsioonid	0,25	-0,03	0,42	0,34	0,60
Tunnen uhkust, et olen osa Kaitseväest	0,21	0,00	0,38	0,34	0,65
Tunnen, et Kaitseväge on osa minu tulevases elust	0,14	0,01	0,06	0,12	0,76
Kirjeldusaste, %	16	15	13	12	12

Lisa tabel 3.2. Kohanemise prognoos ajateenijate taustaandmete ja sidususe erinevate dimensioonide kaudu: lineaarne regressioonimudel

Seletav tunnus	B	β	95% usaldus-vahe-mik	p
Tegevus enne ajateenistust; taustarühm „õppisite“				
Töötasite	0,06	0,02	-0,07 – 0,18	0,381
Õppisite ja töötasite samaaegselt	0,01	0,00	-0,09 – 0,10	0,908
Ei õppinud ega töötanud	0,08	0,02	-0,09 – 0,25	0,369
Haridustasemed; taustarühm „keskharidus“				
Põhiharidus ja kutseharidus põhihariduse baasil	0,01	0,01	-0,12 – 0,14	0,849
Kutseharidus keskhariduse baasil/kutsekeskharidus	-0,05	-0,03	-0,15 – 0,05	0,332
Kõrgharidus	-0,06	-0,02	-0,25 – 0,14	0,561
Peamine kodune keel; taustarühm „eesti keel“				
Vene või muu keel	-0,00	-0,00	-0,14 – 0,14	0,986
Rahvus; taustarühm „eestlane“				
Venelane või muu	-0,16	-0,05	-0,36 – 0,05	0,139
Üldise tervise hinnang ajateenistuse alguses; taustarühm „hea või üsna hea“				
Keskmine	-0,03	-0,02	-0,11 – 0,05	0,483
Üsna halb või halb	-0,19	-0,05	-0,39 – 0,01	0,060
Üldise tervise hinnang ajateenistuse lõpus; taustarühm „hea või üsna hea“				
Keskmine	-0,13	-0,08	-0,22 – -0,05	0,002
Üsna halb või halb	-0,38	-0,12	-0,55 – -0,20	<0,001
Leibkonna majanduslik olukord; taustarühm „me tuleme hästi toime või oleme Eesti rikkamate hulgas“				
On suuri raskusi või kohati raskusi toimetulekul	-0,18	-0,07	-0,33 – -0,04	0,012
On võimalik ilma mureta hakkama saada, aga midagi erilist lubada ei saa	0,01	0,01	-0,07 – 0,08	0,849
Ajateenistusse tuleku tunded; taustarühm „tuln hea meelega või valmidusest kohust täitma“				
Võimaluse korral oleksin tulemata jätnud või tuln täiesti vastumeelselt	-0,04	-0,03	-0,12 – 0,04	0,330
Vabatahtlikkuse korral teenistusse astumine ajateenistuse alguses; taustarühm „jah, kindlasti või arvatavasti jah“				
Arvatavasti mitte või kindlasti mitte	0,03	0,02	-0,07 – 0,12	0,588
Vabatahtlikkuse korral teenistusse astumine ajateenistuse lõpus; taustarühm „jah, kindlasti või arvatavasti jah“				
Arvatavasti mitte või kindlasti mitte	-0,12	-0,08	-0,22 – -0,02	0,015
Omal algatusel või kutse alusel tulek; taustarühm „Omal algatusel (sh sõprade/klassiga)“				
Kaitseressursside Ameti kutsel	-0,03	-0,02	-0,10 – 0,05	0,494
Kogu teenistusega rahulolu; taustarühm „pigem rahul või väga rahul“				
Ei olnud üldse rahul või pigem ei olnud rahul	-0,24	-0,16	-0,35 – -0,13	<0,001
Ei rahul ega mitte rahul	-0,17	-0,10	-0,26 – -0,07	<0,001
Rühma sidususe dimensioonid				
Vertikaalne sidusus	0,05	0,07	0,01 – 0,08	0,010
Negatiivne horisontaalne sidusus	-0,04	-0,06	-0,07 – -0,00	0,034
Pataljoni sidusus	0,13	0,18	0,08 – 0,17	<0,001
Positiivne horisontaalne sidusus	0,16	0,24	0,13 – 0,20	<0,001
Organisatsiooniline sidusus	0,10	0,15	0,06 – 0,14	<0,001
Konstant	4,26	-	4,17 – 4,35	<0,001
R=0,59; R ² =0,35; Adjusted R ² =0,33; N=1097				

Lisa tabel 5.1. Tegevteenistuse kavatsuse prognoos ajateenija taustatunnuste kaudu (logistiline regressioonimudel)

Tegurid ¹	Riskisuhe (šansside suhe)	
Kavatsus ajateenistuse alguses N = 19892; Nagelkerke kordaja 0,049		
	Nõus vs ei ole nõus	Kaalub vs ei ole nõus
Vanus ajateenistusse asumisel: kuni 19 aastat ²	1,48 (1,26-1,75)*	1,36 (1,23-1,51)*
Vanus ajateenistusse asumisel: 20 – 21 aastat ²	1,04 (0,88-1,24)	1,23 (1,11-1,37)*
Haridus: põhiharidus või kutseharidus selle alusel ³	1,92 (1,66-2,23)*	1,33 (1,21-1,47)*
Haridus: keskharidus ³	0,95 (0,83-1,08)	0,93 (0,86-1,01)
Kas kuulute või olete varem kuulunud mõnda riigikaitse või sisejulgeolekuga seotud organisatsiooni? Jah ⁴	2,78 (2,51-3,08)*	1,62 (1,51-1,75)*
Kas olete koolis läbinud riigikaitseõpetuse? Jah ⁴	1,52 (1,37-1,68)*	1,22 (1,15-1,30)*
Kavatsus ajateenistuse lõpus N = 17402; Nagelkerke kordaja 0,039		
	Nõus vs ei ole nõus	Kaalub vs ei ole nõus
Vanus ajateenistusse asumisel: kuni 19 aastat ²	1,31 (1,10-1,56)*	1,07 (0,95-1,20)
Vanus ajateenistusse asumisel: 20 – 21 aastat ²	1,11 (0,93-1,33)	1,09 (0,96-1,23)
Haridus: põhiharidus või kutseharidus selle alusel ³	1,77 (1,52-2,07)*	1,40 (1,25-1,56)*
Haridus: keskharidus ³	1,08 (0,94-1,24)	1,12 (1,01-1,23)*
Kas kuulute või olete varem kuulunud mõnda riigikaitse või sisejulgeolekuga seotud organisatsiooni? Jah ⁴	2,09 (1,88-2,33)*	1,36 (1,25-1,48)*
Kas olete koolis läbinud riigikaitseõpetuse? Jah ⁴	1,32 (1,19-1,47)*	1,15 (1,07-1,24)*

¹ Kaasatud on uuringuaasta (2018/2019-2024/2025); sümbol * osutab riskisuhtele, mille usaldusvahemik usaldusnivoole 95% ei kata võrdsetele šanssidele vastavat väärtust 1. ² Võrdluse taust: 22 aastat või enam. ³ Võrdluse taust: keskhariduse järel omandatud haridus. ⁴ Võrdluse taust: ei.

Lisa tabel 5.2. Tegevteenistusse tegelikult asumise prognoos ajateenija taustatunnuste kaudu (logistiline regressioonimudel)

Tegurid ¹	Riskisuhe (šansside suhe)
Tegevteenistusse asumine tegelikult N = 16424; Nagelkerke kordaja 0,043	
	Jah vs ei
Vanus ajateenistusse asumisel: kuni 19 aastat ²	1,43 (1,11-1,84)*
Vanus ajateenistusse asumisel: 20 – 21 aastat ²	1,21 (0,92-1,59)
Haridus: põhiharidus või kutseharidus selle alusel ³	0,93 (0,76-1,15)
Haridus: keskharidus ³	0,92 (0,77-1,09)
Kas kuulute või olete varem kuulunud mõnda riigikaitse või sisejulgeolekuga seotud organisatsiooni? Jah ⁴	2,06 (1,80-2,37)*
Kas olete koolis läbinud riigikaitseõpetuse? Jah ⁴	1,64 (1,42-1,88)*

¹ Kaasatud on uuringuaasta (2020/2021-2024/2025); sümbol * osutab riskisuhtele, mille usaldusvahemik usaldusnivoole 95% ei kata võrdsetele šanssidele vastavat väärtust 1. ² Võrdluse taust: 22 aastat või enam. ³ Võrdluse taust: keskhariduse järel omandatud haridus. ⁴ Võrdluse taust: ei.

Lisa tabel 5.3. Riskisuhted ajateenistuse lõpus avaldatud tegevteenistusse asumise kavatsuse prognoosimisel taustatunnuste ja füüsilise vormi tajutud muutuse kaudu; logistilise regressiooni mudelid ajateenistuse alguses avaldatud kavatsuste kaupa

Kas oleksite nõus tulema teenistusse tegevväelasena pärast ajateenistust (alguses)?						
	Kindlasti või tõenäoliselt nõus („nõus“); N=1479; Nagelkerke kordaja 0,07		Kaalusin otsust olenevalt pakutavatest tingimustest („kaalub“); N=4836; Nagelkerke kordaja 0,07		Tõenäoliselt või kindlasti ei oleks nõus („ei ole nõus“); N=8479; Nagelkerke kordaja 0,06	
Ajateenistuse lõpus¹						
	kaalub vs nõus	ei ole nõus vs nõus	nõus vs kaalub	ei ole nõus vs kaalub	nõus vs ei ole nõus	kaalub vs ei ole nõus
1^A	0,5 (0,3-0,7)*	0,3 (0,2-0,5)*	1,8 (1,3-2,4)*	0,5 (0,4-0,6)*	3,3 (2,3-4,7)*	2,3 (1,9-2,8)*
2^B	0,7 (0,5-0,9)*	0,5 (0,4-0,8)*	1,3 (1,0-1,8)*	0,6 (0,5-0,8)*	1,4 (1,0-2,0)	1,6 (1,4-2,0)*
3^C	0,9 (0,6-1,5)	1,0 (0,6-1,6)	1,2 (0,8-1,7)	1,2 (0,9-1,5)	0,9 (0,6-1,5)	1,1 (0,9-1,4)

^A Olen oluliselt paremas vormis, tunnen end füüsiliselt tugevamana. ^B Mõningane positiivne muutus on tunda. ^C Eriti pole midagi muutunud.

¹ Riskisuhted füüsilise vormi tajutud muutuse kolme variandi A, B ja C jaoks taustavariandi „olen pigem halvemas füüsilises vormis kui enne ajateenistusse asumist“ suhtes; aluseks vastused küsimusele „Kuidas hindate oma füüsilist vormi võrreldes ajateenistuse eelse ajaga?“. Kaasatud on vanuserühm, haridusrühm, riigikaitse või sisejulgeoleku alases organisatsioonis osaluse tunnus ja uuringuaasta (2016/2017, 2018/2019-2024/2025); sümbol * osutab riskisuhtele, mille usaldusvahemik usaldusnivool 95% ei kata võrdsetele šanssidele vastavat väärtust 1.